

మ హా రా జ శ్రీ

కాంచీపురముపచ్చప్ప మొదలొక గారి.

పిద్యాశాల యందాఁత్రో పం ధ్యాయులైన
కరాలపాటిరంగయ్య గారి చేతర నియంపం బడి
తద్విద్యాశాలయందుఁ బ్రకాశోపాధ్యాయులైన
వైయాకరణ రామానుజాచార్యులవారిచేత
సరిచూడఁబడినట్టిక త్ గుంపి.

సటి కాండ్రశ బ్బడింతామణియనిపేర్కొనఁబడిన
శ్రీమన్నన్నయభట్ట ప్రణీతాండ్రశబ్బడింతామణి
శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౭౭౪ వదియగు

పిరోధికృన్నా మసంవత్సరాశ్వయుజ
బహుళ చతుర్థియందు.

వర్తమానతరంగిణీముద్రాక్షర శాలయందు.

పువ్వాడవేంకట్రావు గారిచేత.

రెండవపర్యాయమచ్చు
వేయింపఁబడియె.

శ్రీ శంకటరమణసహాయమ్.

ఘటికాధిద్రశబ్ధచింతామణిప్రారంభము.
సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

౧॥ మూలము॥ శిశ్వశ్రేయః కావ్యం॥ టీక॥ కావ్యం.
కావ్యము॥ శిశ్వశ్రేయః శిశ్వ - ప్రపంచమునకు శ్రే
యః - శ్రేయస్సరము॥ తాత్పర్యము॥ అనఁగా గా
వ్యము - నిఖిలలోపలకుఁ దగ్గఱవ్యభిలషును మేర్పర
చుంబనుట.

౨॥ మూ॥ తదదోషాపరికృతౌచ వాగర్థౌ॥ టీక॥ త
త్ అకావ్యము॥ అదోషా - అప్రయుక్తాదదోషవన్ది
తములును॥ పరికృతౌచ - గుణాలంకారాదియొక్క
ములునగు॥ వాగర్థౌ - శబ్దార్థములు॥ తా॥ అనఁగా
గావ్యదోషములగు ప్రయుక్తపుష్టార్థాదిభదగతప

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

త్తదశదోషముల చేతఁ . అపాధవృద్ధావృద్ధతాప్తద
శదోషములచేతఁ దూషితములు గాక . మాధుర్యసూ
కుమారతాదిగుణముల చేతఁ . ఉపమాన్యలంకారము
లచేతఁ . శోభితములగుశబ్దార్థములేకావ్యమనుట.

౩ || మూ॥ సావాగ్యారసవృత్తిః || టీక || యా - పది || ర
సవృత్తిః - రస - శృంగారాదిరసము - వృత్తిః - జీవన
గాఁగలదో - సా - అది - వాక్ - శబ్దము || తా || అనఁగా
శృంగారాదిరసవ్యంజకంబగునదియెశబ్దమనుట.

౪ || మూ॥ సాధ్యోహిరసోయథాతథంకవిభిః || టీక ||
కవిభిః - కవులచేత - రసః - రసము - యథాతథమ్ -
యథాస్వరూపముగా - సాధ్యోహి - సాధింపఁ దగిన
దిగదా || తా || అనఁగాఁగావ్యమురచించు వారిచేతశృం
గారాదిరసముయథాయోగ్యముగాసాధింపఁ దగినది
యనుట.

౫ || మూ॥ స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతోరస
ప్రబుద్ధధియః | అకేబహుమన్యంలేచైకృతకావ్యాని

చాన్యదపహాయ॥ టీక ॥ లోకే . లోకమందు ॥ రసగ్రా
 లుబ్ధధియః - రసః . రసమందు . ప్రలుబ్ధ - మిక్కిలి
 యాశల - ధియః - బుద్ధిగల - సంతః - సత్పుగుషు
 లు - స్వస్థానవేషభాషాభిమతా (స్సంతః) స్వస్థాన
 తమదేశమందున్న . వేషభాషా . వేషభాషలయందు
 అభిమతాస్సంః - అభిమానముగలవారలగుచు . అ
 న్యత్ అన్యదేశభాషాకావ్యమును . అపహాయ వి
 డివి వైకృతకావ్యానిచ . స్వదేశభాషాకావ్యముల
 నున్న . బహుచన్యంతే - బహుమానించుచున్నారు॥
 తా॥ అనఁగాఁ బ్రపంచమందు శృంగారాదిరసాయత్త
 చిత్తులగు పెన్సలు స్వదేశవేషభాషలయందు నభిమాన
 ముగలవారు గావున నన్యదేశభాషాకావ్యములఁబరిత్య
 జించి సంస్కృతకావ్యంబులవలె స్వదేశభాషాకా
 వ్యంబుల నాదరింపుచున్నారనుట.

౬॥ మూ॥ సిద్ధిలోకాద్వైతశాస్త్రే॥ టీక॥ సిద్ధిః - అం
 ద్రశబ్దస్వరూపసిద్ధి॥ లోకాత్ - లోకవ్యవహారము
 వలన . ద్వైతశాస్త్ర - తెలియఁదగినది॥ తా॥ అనఁగాఁ

౪

సతీకాన్ధ శబ్దచింతామణి.

శ్రవణశబ్దస్వరూపము - లోకవ్యవహారము వలనసీద్ధించు
చున్నది - అట్టిశబ్దములకునీశాస్త్ర మందు సందులు

వర్ణకములు - మొదలైనవినియమింపబడుచున్నవనుట

౭ || మూ || లోకోనన్యాదృశశ్చనిత్యశ్చ || టీక || లోక

లోకవ్యవహారము || అన్యాదృశశ్చ - ఏకరూపముగా

నున్న - నిత్యశ్చ - శాశ్వతముగానున్న అస్తి - ఉన్న

ది || తా || అనఁ గాలోకవ్యవహారమెల్లకాలంబు నేకరీ

గానవిచ్చిన్న మైయుండుఁగావుననట్టి లోకవ్యవహ

ముచేతనాన్ధ్రశబ్దస్వరూపసిద్ధిగలుగుటకుచాధకంబ

లేదనుట.

౮ || మూ || సంస్థారార్థః యమః || టీక || యమఃశ

స్త్రము || సంస్థారార్థః - సంస్థార - సుశబ్దాపశబ్ద

రిజ్ఞానము అర్థః - ప్రయోజనము గాఁగలది || త

అనగాశాస్త్రము సుశబ్దాపశబ్దపరిజ్ఞానార్థంబను

౯ || మూ || అనియమాన్త్రామ్యంహి || టీక || అనియవ

శాస్త్రములేకపొవుటవలన - గ్రామ్యంహి అ

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

బ్రహ్మగదా॥తా॥ అనఁ గా శాస్త్రమునుబరిత్యజించు
పుష భాష గ్రామ్యురింగున నుట.

౧౦॥మూ॥ యన్త్యపశ్రంశః॥టీక॥ యత్తు - ఏదైతే॥
పశ్రంశః - అపశబ్దమో॥తా॥ అనఁ గానేదియపశ
నిబోయదియో గ్రామ్యుంబనుట.

౧౧॥మూ॥ శాస్త్రమపారుపమాద్యంప్రాప్తయికని
ప్రయోగలక్ష్యైతత్ - దృశ్యహితీర్థవిరంయద్జ్ఞా
న్విత్యః ప్రయుక్త ఆర్షసమః॥ టీక॥ ఏతత్ - ఈ
శాస్త్రము - అపారుపమ్ - పురుష ప్రణీతముగాని
ము ఆద్యమ్ - మొదటిదియు - ప్రాప్తయికనిత్యప్ర
యోగలక్ష్య - ప్రాప్తయిక - బహుళములైన - నిత్య - ని
త్యములైన ప్రయోగ ప్రయోగములే - లక్ష్య - చి
హ్నములు గాఁగలదియు - అతిర్థవిరం - అనాదియు
గాదృశ్యమ్ - చూడఁదగినదియైత - ఏశాస్త్రమును
త్యా - ఎఱిగి - ప్రయుక్తః - ప్రయోగింపఁబడిన శ

సటికాన్త శబ్దవిస్తావణి.

బ్ధి - శబ్దము - ఆర్షసమః - ఆర్ష - వైదికశబ్దముతో
 డ - సమః - సమానమో || తా || అనఁగా బహుళముల
 యి - యవ్యభిచరితంబులైన సత్త విప్రయోగంబులు
 చిహ్నంబులుగాఁ దైకొని చేయంబడిననా స్త్రంబనాది
 మైననా స్త్రంబే కాని మనుష్యకృతంబుగాదు - గావున
 సటికాన్తంబునెఱిగిప్రయోగింపఁబడినశబ్దంబువైదిక
 శబ్దంబువలెనిర్గుఱ్ఱంబనుట.

౧౨|| మూ|| ఆద్యప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చాద్యే పశాతయో
 ర్భవేద్వికృతిః || టీక || ఆద్యప్రకృతిః - సంస్కృతమును
 ప్రకృతిశ్చ - ప్రాకృతమును - ఆద్యే - ప్రకృతిభూతి
 ములు - పశా - ఈయాంధ్రభాష - తయోః - ఆసంస్కృత
 తప్రాకృతములయొక్క - వికృతిః - వికారముగాను భ
 వేత్ - అవును || తా || అనఁగా నీయాంధ్రభాషలోఁ జేరి
 తద్భవతత్సమములు సంస్కృతప్రాకృతంబులవలన
 బుట్టినవనుట.

౧౩|| మూ|| కేవలతయానుసర్పణత్యుభేదయేయంయ

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

ధాతథాభాషాః||టీక||యేయం - భాషా - పర్యాయసం
 ద్రభాషగలదో|| (సా. అది.) ఉభేచ సంస్థాతప్రా
 కృతంబులు - యథా - ఎట్టులో - తథా - అట్లు కేవ
 లతయా - పృథగ్భావముతోడ - అనుసంపాది - ప్రవ
 తిల్లుచున్నది|| తా|| అనఁగాఁ బ్రాకృతంబుసంస్థాత
 జన్యంబైనను - సంస్థాతంబునందుఁజేరక వేఱుగా
 నెట్టులాసంస్థాతంబుననుసరించుచున్న దోయట్లు
 సంస్థాతప్రాకృతజన్యంబైనయాయాంద్రభాషవా
 టిలోఁజేరక పృథగ్భూతంబైననుసరించుచుండు
 ననుట,

౧౪|| మూ|| ఆద్యాయాఃపంచాశద్వర్ణాః||టీక||ఆద్యా
 యాః సంస్థాతభాషకు|| వర్ణాః - ఆక్షరములు - పం
 చాశత్ - ఏఁబది|| తా|| అనఁగాసంస్థాతభాషానిష్ఠా
 దకంబులయిన వర్ణంబు లేఁబది - సంస్థాతభాష
 యేఁబది వర్ణంబులచేతసిద్ధించుచున్నదనుట.

అందఁచులు పదియాఁడు - అవియేవి యనిన.

పట్టికా న్న శబ్దచిన్తామణి.

అత్యుత్తమముగా పరిపూర్ణముగా.

హల్లులు ముప్పదినాలుగు అపిదేవియనిన.

కళింగ పూజ చళ జర్మ ఇటలడధిత పదిధన

ప ప బ భ మ య ర ల వ శ ష స హ ళ

పీఠికాగలప్రాణ ప్రాణ్యాదివిశేషసంజ్ఞలికమీదఁజే

ప్రతిబింబము.

౧౫॥మూ॥ప్రకృతేస్తుతేదశోనాస్సుయః॥టిక॥ప్రకృతే
స్తు - ప్రాకృతమునకైశే॥ తే - ఆవర్ణములు - దశో

సు - ప్రాకృతమునకై || తే . ఆవర్ణములు - దశో

నాః - దశ - పదింటిచేత ఉనాః - శక్తువైనవి స్వః -

అగును॥ తా॥ అనఁగా బ్రాహ్మత బాహునిష్ఠాదకములైన

పక్షంబులు నలువదియని తెలియఁదగ్గది.

కోటతొడిగ వర్ణంబులు . ఋ ఋ . ఐ . ఔ . ఐ

డా జ. ఇ. శ. ప. సం.

౬॥మూ॥ప ప్రింశద త్రతే॥బీక॥అత్ర - ఈయాంధ్ర
భావయందు ॥తే - అవర్ణములు - ప ప్రింశత్ -ము

భావయందు । శే - అవర్ణములు . ప (ప్ర) శత్ . ము

ప్రథమము. ఇ. అనగా దత్తమాస్య దేశ్య గ్రామ్య

ములఁగూడనిదేశ్యతర్థ వాత్మకమయినయాం ద్రభావత
యందుముప్పదియాలు వర్ణములునుట.

౧౭||మూ||అన్యేచానుప్రవేశనిశ్చయోగవశాత్||టీక
అన్యేచ ఇతరవర్ణములును శబ్దయోగవశాత్ . శ
బ్ద తత్సమాదిశబ్దములయొక్క - యోగవశాత్ . ప్ర
యోగవశమువలన అనుప్రవేశని అనుసరించిచేరు
చున్నది||తా|| అనఁగావత్సమాదిశబ్దములయినముప్పది
యాలువర్ణములకంటె నన్యములయిన ఋకారము
మొదలగుపదోష్ఠినివర్ణములును - దత్సమాన్యదేశ్య
గ్రాహ్యశబ్దములయొక్క - ప్రయోగవశమువలనప్రవేశి
ంచుచున్నవనుట.

౧౮||మూ||ద్వివిధాదిదుదేదోతోచోవక్రతమావను
స్వారౌ | కగచజయుగటడణతదనసబహుయరలవసహ
శంతుహల్వర్ణః || టీక|| ద్వివిధాదిదుదేదోతః - ద్వివిధ
రెండువిధములయిన - అదిదుదేదోతః - అక్షరపటలు
ను . వక్రతమా - వికార ఋకారములును . అనుస్వార

రా పూర్ణఖండబిందువులును . అచః అచ్చులు-
 కగళజయ్యగటడణతదనపబమయరలవసహశంతు. క
 గ క కారగకారములును చ జ యుగ - చ - చ కారము
 లయొక్క - జ - జ కారములయొక్క - యుగ - యుగ్మ
 ములును . టడణతదనపబమయరలవసహశంతు . ట
 డణతదనపబమయరలవసహశములయితే - హల్వి
 ర్గః హల్ - హల్లులయొక్క - వర్గః - సముదాయ
 ము॥తా॥ అనఁగా దేశ్య తద్భ వాత్మకమయిన యాం
 ద్రభాష యందుఁ గలముప్ప దియాలు వర్ణంబులలో
 హ్రాస్వ దీఘ భేదమువలన రెండువిధములయిన . అ ఇ
 ఉపదలును . వికారౌకారిములును - పూర్ణఖండబిం
 దువులునీపదునాలుగచ్చులు - దంత్యతాలవ్యభేదమువ
 న . రెండువిధములయిన చకారజకారములును కగట
 డణతదనపబమయరలవసహశములునీయరువదిరెండు
 నుహల్లులనంబడుననట

౧౨ । మూ । సిద్ధ సాధ్య శ్చ నుస్వారః పుంశ్చాధ
 భేదతోద్వివిధః॥టీక॥ సిద్ధః - సిద్ధ మయిన ॥ సాధ్యశ్చ

సాధ్యము నైన - అనుస్వారః - బిందువు - పూర్ణార్థ
 భేదతః - పూర్ణ ఖండ భేదమువలన || ద్వివిధః - రెండు
 విధములుగలది || తా|| అనఁగా ననుస్వారము సిద్ధంబు సా
 ధ్యంబుననిద్వివిధంబు - అందు సిద్ధమయిననుస్వారం
 బుపూర్ణ ఖండ భేదము వలనద్వివిధంబు - సాధ్యంబయి
 ననుస్వారంబు పూర్ణ ఖండ భేదమువలనద్వివిధంబు
 నుట || సిద్ధమనఁగా సహజము. సాధ్యమనఁగా శాస్త్ర
 మువలనఁగలుగునది - అవియేవియనిన - అందము - చంద
 మిత్యాదిశ బ్దములయందున్న బిందువు సిద్ధపూర్ణము -
 చెందొవ. కెంద మ్మియిత్యాదిశ బ్దముల యందున్న బిం
 దువు సాధ్య పూర్ణము - కలఁగితొలఁగియిత్యాదిశ
 బ్దములయందున్న బిందువు సిద్ధ ఖండము - వచ్చెఁగమ
 లాక్షుఁడు మెచ్చెఁదామర సాక్షుఁ డిత్యాదిశ బ్దముల
 యందున్న బిందువు సాధ్య ఖండమనియెటుం గఁచినది
 తత్సమవ్యతిరీక్తము లైనయాం ద్రశబ్దములయందు బిం
 దువు పరుష సరళంబులకు ముందు గానుండును గాని
 క్తినవర్ణములకు ముందుగా నుండదు . ఇంత అంటు

సతీహన్ శబ్దవివృతము.

శబ్దంబులున క్క మొకటి దైన హాసా తరముమీందన
రసున్నయునున కాలోపంబునుకలుచు .

అ॥ మూ॥ హాసాస్పృహ పిభవేత్ ॥ టీక ॥ హా
సాత్ హాస్యముకంటెంబరంబయిన . ఖండః అ
రసున్న . పూర్ణోపి . నిడుసున్న యును - భవేత్ .
అనుచు॥ అన గాహాస్యముమీందనున్నయరసున్న
వికల్పముగా నిడుసున్నయవుననుట॥ చెలంగితొలంగి
యిత్యాదులయగు దరసున్న హాస్యముమీందనున్నది
గావునదానికి నెఱసున్నవచ్చినపక్షమందుఁ జెలంగితొ
లంగియనియగుచున్నది.

అ॥ మూ॥ దీర్ఘాచ్చేష్టండుపవసజ్ఞేయః ॥ టీక ॥ దీ
ర్ఘాత్ - దీర్ఘముకంటెంబరముగా - భవేచ్ఛేత్ -
పుట్టేనేని - సవస - అఖండముగానే - జ్ఞేయః - ఎఱుఁ
గఁదగినది॥ అన గాదీర్ఘముమీందనరసున్నగలి
గేనేని యదియరసున్నగానేయుండుననుట - వాఁడు -
వీఁడు - వాఁక - వీఁక - ఇత్యాదులయందు - దీర్ఘము
విధానలిగినది కావున నది పూర్ణముగా నేరదు - ఈ

సూత్రమునందున్న ఖండః అనుపదముపూర్వమాత్ర
మునందుఁగ ర్తృపదముగానెవ్వయింపఁబడినదిగానఁ
బచ్చటఁదిచ్చబ్రము చేసిదిపరామంకంఁబడెను.

—౨౨॥ ముఖంఁగ వోలఁగువ శ్చేతి ద్వేధాంతస్థాని

న్తిశాస్తారః॥టిక॥ శాస్తారః శిబ్దశిక్షకులు - అన్తస్థా
యరలవలను॥ లఘుఃః లఘువులు అలఘువ శ్చేతి-అ
ఘువులునని- ద్వేధం రెండువిధములుగా . పద ని
వేణు. గుఱున్నాను॥ త॥ అనఁగాయింప . లఘువులఘ
భేదిమువలనద్వేధంబులనుట - మీఁదఁ జెప్పఁబడుచు
త్రముచేత వాఁయుతఁడు - శ్రీయిచ్చే పన్నయొల్లె
యితొమలయిందెచ్చకంటెంబరముయినయిచ్చునకు.
చ్చినయికొంములఘువు . తక్కినయి కారమలఘువు
పటు గోరు - పాలు త్రాడు ఇత్యాదులయందు
హువచనము పరంబ గునపుడు - పళ్లు - గొళ్లు త్రె
ళ్లు అని రలడలకాదేశముగావచ్చినళకార మలఘ
వు తక్కినదిలఘువు - అతఁడువలికె- నితఁడువ్రాత
నిత్యాదులయందుబ్రథమమీదిప కారమునకాదేశవ

గావచ్చినవకారము లఘువకారముతక్కినవకారముల
ఘువు - ఎఱుఁగుఁజెఱుఁగునామలయందులఘురేఫము.
అరసము అగుదు ఇత్యాదులయందులఘురేఫము.

౨౩ || మూ॥ అన్యేన్య వ్యాకరణస్పష్టారస్వత్రగృ
హ్యతేద్వివిధః || టీక || అన్యే - రేఫేతరములయినయవ
లలు అన్య వ్యాకరణస్పష్టాః . అన్య వ్యాకరణ . సం
స్థితప్రాకృత వ్యాకరణములయందు . స్పష్టాః . విశ
దములు . రస్తు . రేఫ . మయితే . అత్ర ఈయాం
ద్రవ్యాకరణమందు . ద్వివిధః . రెండువిధములుగ
లదిగా-గృహ్యతే గ్రహింపఁబడుచున్నది || తా॥ అనఁ
గాయవలలకులఘుత్వా లఘుత్వ ముసంస్థిత ప్రా
కృత వ్యాకరణములయందునుంగలదుః. రేఫము తెనుఁ
గుభాషయందుమా త్రముద్వివిధముగాఁగ్రహింపఁ
బడుచున్నది గావుననీయాం ద్రభాషయందుయరలవలు
వారుగునుద్వివిధములయ్యెననుట.

౨౪ || మూ॥ అద్యః క్రియా సుగూఢాన్త న్యోజిన
మాద్యగంవిహసర్వః || టీక || క్రియాసు . క్రియాలయం

దు || భూతార్థద్యోతనమ్ - భూతార్థ - భూతార్థము
 ను ద్యోతనమ్. ప్రకాశింపఁ జేయు యకారమును .
 అద్యగమ్ . పదాదిగతయకారమును . వినా తప్ప || స
 ర్వః - సమస్తమయిన యః యకారము || అత్ . అ
 కారాంతము || తా || అనఁగా . చనియె - కనియె - విని
 యె - ఇత్యాదిభూతార్థ క్రియాపదములయందు . చ
 నియెడు - వినియెడు . ఇత్యాదితద్ధర్మార్థకక్రియా
 పదములయందునున్న - యకారమును . యోవ్వఁడు .
 యేమి - ఇత్యాదులయందుఁ బదాదిగత యకారమును
 పకారాంతము . చాయకాయబయలు మొదలయిన స
 మస్తశబ్దములయందున్నయకారమకారాంతమనుట ||
 సూత్రకారులు పదాదియందు యకారముగలదనిచె
 ప్పిరి . అధర్వణాచార్యులు మొదలయిన సంశ్చితులు . ప
 దాదియందు . యకారములేదని చెప్పిరిగావున నా
 పక్షమందు . ఎవఁడు ఏమి అనియజ్ఞాదిగానే యుం
 డును . ఉయ్యెల . పయ్యెద . తాయెతు . అనుశే

బృంబులయందుండ క్త మధ్య యకారంబున కేత్వంబు
లేదు - ఈమూడుపదములయందున్న మధ్యయకారము
కారాంతముగా సత్త విప్రయోగముల యందుఁ గానొ
కచోటఁ గానం బడుట వలన నదియు సాధువుగానే గ్ర
హింపవలయు అంధ్ర భాషయందు పదాదిని. ఇకారయ
కారభ కారములు - వుచూ హాహో అనువర్ణ ములు లే
వు గావున. ఇతఁడు - ఈతఁడు - ఉయ్యెల. ఉంగరము. డా
ట డారు - ఓడలు - ఓగిరము - ఇవి మొదలగునట్లుంబు
లజాదులుగా నెఱుంగఁదగ్గది.

—౧౫॥ మూ॥ యశ్రుమా ర్యాలఘయం ప్రవదన్తి
ప్రాణతః పరంప్రాణమ్॥ టీక॥ ఆర్యాః పెద్దలు॥ ప్రా
ణతః అచ్చుకింటె - పరమ్ పరిమయిన॥ యశ్రుతిమ్ య
తాగము యుక్త శ్రవణమువంటి శ్రవణముగల॥ ప్రాణమ్
అచ్చును॥ లఘుయిమ్ - లఘుయకారమునుగా॥ ప్రవద
న్తి చెప్పచున్నారు॥ తా॥ అనఁగా నచ్చుకింటెఁబర
మయినయచ్చు - యకారమువలెపినబడునట్టి - స్వర
ములఘుయకారమునిపెద్దలు చెప్పచున్నారనుట. నా

రయితఱు - శ్రీయచ్చై - మై యులపురోయావి స్థా
యువయిం చెని త్యాదులూహ్యంబులు

౨౬ || మూ || నా నేయే హం వేధర్మ్యం లఘ్వలఘూనాం
రయోస్తు నిత్యం స్యాత్ || టీక || లఘ్వలఘూనాం - లఘ్వ
లఘు పుత్రై - అనేయే హం - రేఫేతరము వైనయవలలం
వైధర్మ్యం - విరోధము - న - లేదు - రయోస్తు - రేఫముల
కై నీ - వైధర్మ్యం - విరోధము - నిత్యం - నిత్యముగా -
స్యాత్ - అగును || తా || అవం గాలఘ్వలఘుపుత్రై నయ
కారవకారలకారములకుయతిప్రాసములయందు విరో
ధములేదు. రేఫశకటరేఫములకుయతిప్రాసములయందు
దువిరోధమునిత్యముగాఁ గలవనుట || తే || గీ || నీళ్లు పా
లునుగలసి నట్లైల్ల ప్రాప్తు - నాయహిషిభూషణంబు నీ
వుఁ బాయకుండుఁ | డనుచుఁ జెలికత్తెవల్ల హిమాచ
లాస్త్ర || భవముఖాబ్జంబువంచిసిగ్గు పడియుం డె || ఈ ప
ద్యమందుఁ గ్రమముగా ద్వివిధములయినలకారయకార
వకారములకుఁ బ్రథమాద్వితీయ చతుర్థపాదములయందు
దుమై ప్రచేప్పఁబడియె || తే || గీ || తెక్కులుగలట్టి పెను

పాఠ పఠేండ్లనంటి | కలుకుటమ్ములశుంభనుక్తలుగఁ
జేసి | పరమకల్యాణిగిరికులేశ్వరత న్నూజ - రణవి న్నా
దంబుసలిపెనిజారులుప్రెగడ || ఈ ప్రకారం బునరేఫ
శకటరేఫములను బరస్పరమైత్రిలేక నుండుటనెఱుంగఁ
దగ్గది.

౨౭ || మూ || అర్చన్త్యస్తాలవ్యశ్చుర్వక్రస్సాన్యన్తి థ
స్సవర్ణశ్చ | టీక || దన్త్యః - దంత్యమైన - చుః - చవర్గ
ము - అత్ - అకారముగలది - తాలవ్యః - తాలవ్యమ
యిన చుః - చవర్గము - వక్రః - పకారముగలది స్యా
త్ - అగును - మిథః - పరస్పరము - సవర్ణశ్చ - సవర్ణ
మును - స్యాత్ - అగును | అనఁగాఁ జెలువ - జెట్టి - జె
ఱుఱి - యిత్యాదులందుఁ దాలవ్యచజలమీదనున్న హ్ర
స్వైకారమందిది హ్రస్వైకారమాకాక యకార మాయ
సి సంశయంబురాఁగాఁ దాలవ్యచజలుహ్రస్వైకారం
బుగలవిగానియకారంబుగలవి గావనియినూత్రంబా
సంశయమునపనోదించె - అనఁగాఁ దాలవ్యచజలమీ
దఁదాలవ్యేతరస్వరంబుండదుగావుననది హ్రస్వైకా

రంబుకాని యకారంబుగాదు మఱివజలయందకారం
 బెచటనుండుననినదన-త్యగబులైన-చలము చక్రైర-
 యిల్యాదులందుండుననితాత్పర్యము! దంత్యతాలవ్యవి
 వేచనంబెల్లనినఇతివిషయనుగచ్ఛులతోఁగూడిన చ
 కారజకారములుతాలవ్యములుఇతరములయినయచ్చు
 లతోఁగూడిన చజలు దంత్యములు చిగురు. వీరె చె
 గు. చేవ చేదము జిగి జీతము. జెముడు జేగురు చ
 క్రైర చాన. చుట్టము. చూపు చొప్పు. చోటు. చౌక
 ము జత జాతర జన్ను. జాదము. జొంపము జో
 లి జొకు ఇష్విధంబున నెల్లెడ నూహింపవలయు. బ
 దాదిగతమయినయచ్చు పరంబగునపుడు సంధిచేయక
 మనువుచ్చరించి నట్లుకల్పముగా నుచ్చరింపబడు.
 రాజితఁడు. రాజితఁడు. సంస్త్రుతప్రాకృత భాషల
 యందుతాలవ్యములే కానిదగత్యచజలులేవు దంత్యతా
 లవ్యములైన చజలొకటొకటి యథా యోగ్యముగా
 యి. ప్రాసములయందు మైత్రీబోదును. ఆ గీ. చ
 క్తదనములోకజయవైభవముభక్తిరాచవారు వడసి

రాజరించి చెలువనద్రికన్య సేవించు వారికి | జగతిఁగ
న్గొనఁగనసాధ్యమెద్ది.

౨౮॥ మూ॥ ప్రాతిపదికంహినాను॥ టీక॥ ప్రాతిప
దికం ప్రాతిపదికము - నామహి - నామము అనఁ
గా ధాతు భిన్నంబును బ్రత్యయాంతభిన్నంబును బ్ర
త్యయభిన్నంబున గుసర్థవచ్ఛిద్రూపము ప్రాతిపదిక
మదియాయాంధ్ర భాషయందు నామమునుసంజ్ఞగలది.
యనితాత్పర్యము. రామకృష్ణగోవిందభిక్షువులు.

౨౯॥ మూ॥ ప్రత్యయభిహవర్ణకః॥ టీక॥ భిహ - ఈ
యాంధ్రమందు - ప్రత్యయః - ప్రత్యయము - వర్ణకః,
వర్ణకము - అనఁగా నీ భాషయందు డు ము - మొద
లగునది వర్ణకమనుసంజ్ఞగలదియగునని తాత్పర్యము.

౩౦॥ మూ॥ క్రియాధాతుః॥ టీక॥ ధాతుః. ధాతువు.
క్రియా క్రియఅనఁగాఁ బోషించు భరించు అనుభవిం
చు జముంచు కొట్టు లిట్టు - చేయు కూయు - విడుచు.
ముడుచు - ఇత్యాదికముక్రియమునుసంజ్ఞగలది యని
తాత్పర్యము.

30॥ మూ॥ ప్రాణాస్సమాసతోచః॥ టీక॥ సమాసః
తః - సామాన్యముగా - అచః - అచ్చులు ప్రాణాః
ప్రాణములు అనఁగా నచ్చులు సాధారణముగాఁబ్రా
ణములను సంజ్ఞ గలవియనితాత్పర్యము.

31॥ మూ॥ బిన్దురనుస్వారః॥ టీక॥ అనుస్వారః అ
అనుస్వారము - బిన్దుః - బిందువు - అనఁగా ననుస్వార
ము బిందువను సంజ్ఞ గలదియనితాత్పర్యము.

32॥ మూ॥ ఏజఘోవక్రః॥ టీక॥ అఘో - పిచ్చుట ఏజ్.
ఏజ్ఞు - వక్రః - వక్రము - అనఁగా ఏకారఃకారములు.
వక్రములను సంజ్ఞ గలవియనితాత్పర్యము.

33॥ మూ॥ వక్రతమవిచ్ఛ్॥ టీక॥ విచ్ఛ్ - విచ్చు - వ
క్రతమః - వక్రతమము - అనఁగా వికార ధౌకారము
లువక్రతమములను సంజ్ఞ గలవియనితాత్పర్యము.

34॥ మూ॥ హలస్సృష్టస్సమాసఃప్రాణినః॥ టీక॥
సమాసతః - సామాన్యముగా - హలః - హల్లులు -
ప్రాణినః - ప్రాణులు - సృష్టి - అవును - అనఁగా సా

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

భారణముగాహులుప్రాణులనుసంజ్ఞగలదియనితాత్పర్యము.

౩౬॥ మూ॥ ద్రుతాభ్యోనః॥టీక॥ నః నకారము ద్రుతాభ్యః- ద్రుతమనుపేరుగలది అనఁగా నకారముద్రుతమనుసంజ్ఞగలదియనితాత్పర్యము.

౩౭॥ మూ॥ కచటతపాఃపరుషాభ్యాః॥టీక॥ కచటతపాః - కచటతపలు . పరుషాభ్యాః॥ పరుషములను పేరుగలవి అనఁగావర్తప్రళయములయినకచటతపలుపరుషములనుసంజ్ఞగలదియనితాత్పర్యము॥ ఇవటదాలవ్యచకారముచేతదంత్యచకారమునుగ్రహింపఁబడుచున్నదిగావుననుదయుచే జందరుఁడిత్యాదికార్యమునిద్దించుచున్నది.

౩౮॥ మూ॥ గజడదబాస్తుసరళాః॥టీక॥ గజడదబాస్తు - గజడదబలైతే . సరళాః - సరళములు అనఁగావర్తితృతీయాక్షరములైనగజడదబలుసరళములనుసంజ్ఞగలదియనితాత్పర్యము॥ తాలవ్యజకారముచేతదంత్య

జకారమునుగ్రహించుచునుగావున సరళ సంజ్ఞ దానికిం
గలిగె.

౩౯॥ మూ॥ స్థిరా ఇతరే॥ టీక॥ ఇతరే - పరుష సరళ
వ్యతిరీక్తములైన హల్లులు - స్థిరాః స్థిరములు | అనఁ
గా పరుష సరళవ్యతిరీక్తములయిన హల్లులు స్థిరముల
మసంజ్ఞగలవియనితాత్పర్యము | హల్లులకుఁ బాణులని
సామాన్య సంజ్ఞ చేసిన కారమునకుఁ ద్రుత హనికఁ జటత పల
కుఁ బరుషములనిగజడవబలకు సరళములని విశేష సంజ్ఞ
లు చేసియితరములు స్థిరములని చెప్పటచేత విశేష సం
జ్ఞాకములయినవర్గ ప్రథమశ్చ తీయ వర్గములకు స్థిర
సంజ్ఞ రానియట్లున కారము - మునపు విశేష సంజ్ఞాక
మగుటవలన దానికి స్థిర సంజ్ఞ ప్రాప్తింపక పోగానితరే
యను దానికి పరుష సరళవ్యతిరీక్తములయిన హల్లులని
వ్యాఖ్యానము చేయుటవలనన కారమునకు స్థిర సంజ్ఞ
యు గలిగెన కారమునకు స్థిర సంజ్ఞ చేయుటచేత ఫలవే

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

మొన్న సరళస్థిరవర్ణములు పరములగునపుడు ద్రుతమున
కులోపముఁకల్పముగానగుననువత్సమాణఁధిచేత
వచ్చెనని నాఁడుఁడిత్యాదులయందునలోపమిష్టముగా
ననదిస్థితిఁచుటయే ఫలంబు యి కార వికారములు
సంధికార్యమందు రేఫలకారంబులతోఁదుల్యంబులగు

ర॥ మూ॥ ఇన్ద్రాద్యైరిపిచగణాః . టీక ॥ ఇన్ద్రా-
ద్యైరిపిచ . ఇంద్రాదికములును . గణాః గణములు!
అనఁగా సంస్థైతమందున్నమయరసతజభనగణము
లును . సంస్థైతమందు లేనియింద్రగణములుచంద్రగ
ణములు . సూర్యగణములు నీయాంధ్రమందుఁగలవని
తాత్పర్యము! నగణహగణములు . సూర్య గణములు -
నలనగ సలభరతలిం ద్రగణములు . రగరలతగతలభగు
రుభలఘుమలఘునగనలనగలనలగసగలసలగసలల
లుచంద్రగణములు.

ర॥ మూ॥ వళిరాద్యమనన్తరాక్షరంప్రాసః॥ టీక ॥ ఆ
ద్యమ్ . మొనటియక్షరము . వళిః . వళి . అనన్త రాక్ష

సతీకా స్తవబిచ్చితామసి.

రమ్ రెండవయతురము . ప్రాసః ప్రాసము | అన్య
గాఁబద్ధ పాగాద్ధ తురము వలియనుసంజ్ఞగలదిద్వి తీ
యాతురముప్రాసమునుసంజ్ఞగలదియనితాత్పర్యము .

ర॥మూ॥ నపదాన్యవ్యయసుప్తి క్త్వా తుమునా
మ్॥టీక॥ అవ్యయ . అవ్యయములయొక్క . సుప్ -
సుబంతములయొక్క . టీజ్ . తిజంతములయొక్క -
క్త్వా క్త్వాంతములయొక్క . తుమునామ్ తుము
న్నంతములయొక్క - పదాని . పదములు న . లేవు
అన్యగాఁబ్రాతఃపురాదానీయదాతదాపవకింతూ
ష్టిం. ఇత్యాద్యవ్యయములునురామఃకృష్ణఃహరిఃఇత్యా
దిసుబంతములును భవతియాతికరోతి ఇత్యాదితిజం
తములునుగత్వాకృత్వా ఇత్యాదిక్త్వాంతములునుగ
తుంయః. తుంఇత్యాదితుమున్నంతములునీయాండ్రమం
దుఁబ్రయోగింపఁదగవనితాత్పర్యము | ఇచటనవ్యయ
గ్రహణముచేతనేక్త్వాంతతుమున్నంతములకుఁగోషేధ
ముగలుగఁగాను. అలనేలనిపేనించుటయనిన నవ్యయని
పోషమునకనిత్యత్వజ్ఞాపనార్థము గావుననేసదాద్య

వ్యయములు సత్త్వప్రయోగరూఢములయి కానంబడు చున్నవి.

౪౩ ||మూ|| అనుకృతేన్దివాక్యంతు||టీక|| అనుకృతే
తు . అనుకరణమందైతే . వాక్యం - వాక్యము అన్ది
కలదు . అనఁగాననీత్యాదికృత్యాద్యనుకరణవంతు
సంస్తృతాదివాక్యములీభావయందుఁ బ్రయోగార్హ
ములగుననితాత్పర్యము| వాక్యమనఁగాసుప్తి జంతస
ముదాయము . శా . మాతస్తే సతతంసమోయనుచు
ననిత్యాంభజేయంచువం | దేతేపాదసరోజమంచుఁ
బురితస్థి త్వామమత్రాహయం| చాతంకింకుశలాసి
హస్తునునుచుఁ హ్వాంబుతోఁబలుచు| భ్యానిశ్రీపురు
షార్హములైన సేవం గానేను గాత్యానునీ|| ఇత్యాదులూ
హ్యంబులు

౪౪||మూ|| తిజ్జగ్య శేషషష్ఠీసుస్థర్మప్రపదనీయజ
విభక్తీఃకిచ్చిత్ప్రంశనాన్భుతసంతాపయి దాతదాకి
మేనాంశచ్చ| క్వాకిలతూష్ణీనూద్యానభి ధతికలాన్రు
తోనియేహుస్యాత్||టీక|| తిజ్జగ్య . మధ్యమపురుషర

మాంతక్రియ లను. శేషపష్టి యొక్క పష్టినినున్-ప్రథ
 మావిభక్తిని. కర్తృప్రవచనీయజవిభక్తిః కూర్చివిభక్తిని.
 కిచ్చిత్-కించిదర్థకములను ప్రశంసన-ప్రశంస నార్థక
 ములను • అమృత - ఆశ్చర్యార్థక ములను - సంతాప,
 సంతా నార్థకములను యదా-యదార్థకమును-తదా
 తదార్థకమును కిమ్ కిమర్థకమును పవార్థ-పవార్థక
 ములను. క్వా - క్వాార్థకములు. కిల. కిలార్థక ములు
 తూష్ణీమ్ తూష్ణీ మర్థకములు ఆద్యాః • మొదలుగాఁ
 గలవానిని కలాః కలలనుగా. ఆభిదధతి - చెప్పుచు
 న్నారు. యేషామ్ వేనికి - ద్రుతః - సకార ము సస్యా
 త్ - కలుగదో అనఁగాఁ బోషించితివి పోషించి తిరి - ఇ
 త్యాదిమధ్య వపురుష క్రియలును పోషించుచు న్నారు
 పోషించిరి . ఇత్యాదిరేఖాంత క్రియలును పోషించు చు
 న్నాముపోషించితిమి . ఇత్యాదిమాంతక్రియలు నుయొ
 క్క పష్టియు రాముఁడుగాములు . ఇత్యాదిప్రథమావిభ
 క్తియుఁగూర్చి విభక్తియు ఇంసుకకొంచెము . ఇత్యాది

తీర్థిగర్థకములునుభవించివాపురె ఇత్యాదిప్రశంసనార్థ
కములునుఅపురహా ఇత్యాద్యాశ్చర్యార్థకములును
కటకటకట - ఇత్యాదిసంతాపార్థకములునుఎప్పుడ
ను - యదార్థకమును అప్పుడనుతదార్థకమునే ఏమిచు
నుకిన్దగర్థకమును - ఎవలఅనునేవార్థకములునునుతీర్చి
నునింపక ఇత్యాదికావ్యార్థకములునుకదకదా ఇత్యాదికి
లార్థకములును ఊరకమిన్నకియనుతూష్టిమార్థకములు
నుఅది శబ్దముచేతకయిపట్టియనువిభక్తులునువచ్చుచు
నాఁడమవచ్చుచున్నదివచ్చుచున్నవిరాఁగలఁడు రాఁగ
లరుగాఁగలమ రాఁగలవు రామ రావు మొదలగునవియు
కూడేవలమొదలగుసర్వవిప్రయోగరూఢములగునవి
యుచుగళలనితాత్పర్యము ఈశబ్దములకంతమందున
కారముగలుగదువ్యతిరేకత్వాద్ధర్మకముద్రుతప్రకృతికము
నగు

కః|| నూ || అన్యేద్రుతప్రకృతయోయెస్వర్యమ
జీవితద్రుతానిత్యమ్ || టీక || అన్యే ఇతరములుద్రుత

ప్రకృతయః ద్రుతప్రకృతికములుయేసి. పరిశ్రమశ్చ
 నిత్యముగా అనుక్తితద్రుతాః అనుజీత అనుసరిం
 పబడిన ద్రుతాః నికారిముగలపిస్సుః. అగునూ. ఆ
 నఁగా నెకా మంతమంతమంతగల శబ్దములు ద్రుతప్రకృతి
 కములను సంజగలపియనితాత్పర్యము. మూ - తజ్ఞాన
 మాచదేశ్యా గ్రామ్యా చేయంచతుర్విధాభవతి. ప్రకృ
 తిద్వయజాతజ్ఞాతుల్యాతుసమాప్రవాహినీ దేశ్యా
 టిక॥ ఇయం ఈభాష తజ్ఞా తద్భవము - సమాచ-
 తత్సమముయ దేశ్యా దేశ్యము గ్రామ్యాచ - గ్రా
 మ్యమునని చతుర్విధా. నాలుగువిధములుగలదిగా
 భవతి. అగుచున్నది. ప్రకృతిద్వయజా. ప్రకృతిద్వ
 య సంస్కృతప్రాకృతభాషాద్వయమువలన. జా-
 పుట్టినది. తజ్ఞా తద్భవము. తుల్యాతు - సంస్కృత
 ప్రాకృతభాషాతుల్యమైతే - సమా. తత్సమము ప్ర
 వాహినీ. లోకవ్యవహారసిద్ధమయినది దేశ్యా దేశ
 శ్యము. అనఁగా నీయాంధ్రభాషతద్భవము తత్సమము
 దేశ్యము గ్రామ్యమునిచతుర్విధము సంస్కృతప్రాకృ

తములవలనఁబుట్టినదితద్భవముస్మృతప్రాకృత
భాషాతుల్యముతత్సమములోకవ్యవసారసిద్ధము - దే
శ్యములోకవ్యవహారసిద్ధమయిత్రాస్త్రపిరుద్ధమయిన
దిగ్రామ్యమనితాత్పర్యముతద్భవమనఁగావర్తిలోప
గమాదేశవ్యత్యయాత్మకవికారములనుయథాసంభవ
ముగాఁబొందివ్యవహరింపఁబడునది - అదిస్మృత
భవముప్రాకృతభవమనిద్వివిధము - చందురుఁడు - సం
ద్రము - గోడ - ఇత్యాదులుస్మృతభవములు పవ
డము కంచు సరి - ఇత్యాదులుప్రాకృతభవము
లుతత్సమమనఁగానాంద్రవిభక్తికృతవికారమయినది
యదిస్మృతసమముప్రాకృతసమమనిద్వివిధము
రామఁడు శంభువు - నది - వనిత ఇత్యాదులుస్మృ
తసమములు సిరి - రాణి - వంక - ఇత్యాదులుప్రాకృ
తసమములు అంద్రదేశ్యమనియన్యదేశ్యమని దేశ్య
మున్వివిధము పాలు పెరుగుతల్లిశండ్రి - ఇత్యాదులం
ద్రదేశ్యములు అంద్రవర్ణయుక్తమనాంద్రవర్ణయుక్త
మనియన్యదేశ్యముద్వివిధము తాపమోవి మేనుకాను

ఇత్యాదులాంధ్రవర్ణయుక్తముతాపు ధాకతవరతేవ.
ఇత్యాదులనాం ద్రవర్ణయుక్తమువస్తాడు తేస్తాడు పో
తాడు. ఇత్యాదులు గ్రామ్యము.

౪౬ || మూ || విరళాఁ పేచోషాదికశబ్దాఁ ప్రవ్యా
హరన్తుశబ్దజ్ఞాః | ఇహతు ప్రవ్యాహర్యం సజ్జే తితసు
ప్రసిద్ధమేవ పదమ్ || టీక || శబ్దజ్ఞాః - వ్యాకరణజ్ఞులు వి
రళాఁ - విరళములయిన - పేచోషాదికశబ్దాఁ - పే
చోషాదికశబ్దములను ప్రవ్యాహరన్తు ప్రయోగిం
తురుగాక ఇహతు ఈయాంధ్రమందయితే సజ్జే
తితసుప్రసిద్ధం - సజ్జేతిత కవిసంకేతమయి సు
ప్రసిద్ధం - మిక్కిలిప్రసిద్ధమయిన - పదమేవ - పదమే
ప్రవ్యాహర్యం - ప్రయోగింపఁదగినది | అనఁగా వేద
ములందన్ని శబ్దంబులకుఁ బ్రయోగంబులు గుట వలన
నాంధ్రవ్యాకరణాభిజ్ఞులు ప్రయోగగూఢంబులు గానీ.
పేచ డోష ఇత్యాదిశబ్దములఁ బ్రయోగింతురుగాకయీ

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

యాంధ్రభాషయందైతేకః సహయసిద్ధమైమిక్తిలి ప్ర
సిద్ధమై నపదమే ప్రయోగింపదగినది గాని యప్రసిద్ధ
మై నపదముప్రయోగార్హంబు గాదని తాత్పర్యము.

౪౭ || మూ || ఇతిశ్రీసకలభాషావాగనుశాసననన్న
యభట్టవిరచితాన్య శబ్దచింతామణిప్రథమస్సంజ్ఞాప
రిచ్ఛేదః || టీక || ఇతిశ్రీసకలభాషావాగనుశాసనమండ
గునన్నయభట్టారకు చేత విరచింపబడిన యాంధ్రశబ్ద
చింతామణియందు మొదటివయిన సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సంధిపరిచ్ఛేదము

౧॥ మూ॥ సన్ధిర్నాచోచ్యనుతః॥ టీ॥ అనుశః . ఉ
 కారవ్యతిరిక్తమయిన - అచః - అచ్చునకు - అది అ
 చ్చుపరమపుమండఁగా - సంధిః - సంధి - న . లేదు!
 అనఁగా నుకారవ్యతిరిక్తంబయిన యజంతమున కచ్చు
 పరంబగునపుడు సంధిలేదు - ఉ కారంబునకు సంధివ
 చ్చుననితాత్పర్యము॥ సంధియనఁగానిచటఁ బరరూప
 ము ఉదాహరణము . నవలాయది - హరియతఁడు -
 శ్రీయిచ్చె - కూయిడె వన్నె యుల్లె - రేయెండ . మై
 యెఱపు - ఒక్కొయెడ . రోయిబి క్లయివయించె -
 సంధివచ్చుటకు దాహరణము . రాముడతఁడు . సో
 ముడితఁడు . అందమగుమోము - ద్రుతప్రకృతి కంబు
 నకు-సంధిరాదు . ఉ . నాపునుగిట్లు . అనపునునాతఁ
 డు ఇర్యాదులు॥

౨॥ మూ॥ వాతః॥ టీ॥ అతః-అకారమునకు - అచిఅచ్చు
పరమగుచుండఁగా - సంధిః సంధి-వా - వికల్పముగా.
స్యాత్ అచునుఅనఁగానకారాంతశబ్దమునకచ్చుపరమ
గునపుడుసంధివికల్పముగానగుచనితాత్పర్యము॥ ఉ॥ మే
నత్త మేనయత్త. ఇత్యాదులుఇందుఁబూర్వసూత్రము
నుండి - అచి - సంధిః - అనిపదద్వయమనువర్తింపు
చున్నది - స్త్రీ వాచకములకుఁజుత్సమములకు సంబో
ధనమునకునవధారణార్థకమునకు సంధిగలుగదు - ఉ
నైలతయినిపంతల - హంసయేది . చేలుపుండయిటర
మ్మ - గాముండయిరిభీముండిత్యాదులూహ్యంబులు

౩॥ మూ॥ అనాదిషువిభక్తి షూతోవా ॥ టీక॥ అనాది
షు- ప్రథమేతరములయిన- విభక్తిషు విభక్తులయందు
ఉతః ఉకారమునకు. అచి. అచ్చుపరమగుచుండఁగా
సంధిః సంధి వా - వికల్పముగా స్యాత్. అగును॥
అనఁగాఁబ్రథమావిభక్తికింబైనస్య ములగువిభక్తుల
యందున్నయుక్తమునకుసంధివైకల్పికముగానగున
నితాత్పర్యము॥ ఉ - పన్నెలెన్నెనెలె - నాకొఱకీచ్చె

నాకొటకునిచ్చె - నాకనురక్తుడు - నాకుననురక్తుడు -
నాయందనురక్తి - నాయందుననురక్తియి త్యాదు లూ
హ్యంబులు -

రః|| నిత్యమును త్తమపురుష క్రియాస్వితః || టీక ||
అను త్తమపురుష క్రియాసు . ఉ త్తమపురుషవ్యతిరిక్త
క్రియాపద ముంబుదు - ఇతః ఇ కారమునకు - అ
చి - అచ్చుపరమగు చుండగా . సంధిః - సంధి . ని
త్యమ్ - నిత్యముగా . స్యాత్ - అవును! అనగా మధ్య
మపురుషంబునంది కారమునకు సంధినిత్యముగావచ్చు
ననితాత్పర్యము - ఉ సేవించితివచ్చు తుని . సేవించి
తివచ్చు తుని ప్రథమోత్తమపురుషంబులుకిమా దిలోఁ
జేసినవిగావున వానికిసంధిపైకల్పి కంబని యెఱుంగున
ది . ఉ . వచ్చిరమరులు - వచ్చిరియమరులు - వచ్చితి
పుడు - వచ్చి సేపుడు - వచ్చితిమిపుడు - వచ్చి తిమియి
పుడు - మ్రతాంతంబులైన - టి - డి - వర్ణ కాంతంబు
లకుగాదు . ఉ - వింటినపుడు - వింటినన్నము . పోషిం
చెననచ్చుతుడు . ఇత్యాదులు.

పటికా న శబ్దవిన్వాహణి.

॥ మూ॥ పరిమితౌ సమస్తానామ్॥టీక॥ పరిమితౌ - పరిమాణార్థకమై - నయెడు వర్ణకము పరమగుచుండఁ గా సమస్తానామ్ - అన్నియచ్చులకు - సంధిః - సంధి - నిత్యమ్ నిత్యముగా - స్యాత్ - అగును | అనఁగాఁబరిమాణార్థకమయిన - యెడు - వర్ణకము - పరమగునపుడు సమస్తప్రాణములకు - సంధి నిత్యముగా నగుననితాత్పర్యము | ఉ - బా రెడు - మూ రెడు పుట్టెడు - వీసెడు - యిత్యాదులు | ఈయెడు - వర్ణకము పరమగునపుడు దోసిలిపిడికిలియిత్యాదిశబ్దములయందున్న లింగమునకు లోపమునత్యముగానగు - దోసెడు - పిడికెడు - యిత్యాదులు.

॥ మూ॥ నస్సన్ధ్యన్తర్హోతః॥టీక॥ తన్తర్హోతః తన్తర్హ - తన్తర్హార్థకవిశేషణముయొక్క - ఉతః - ఉత్తారమునకు - అది అచ్చుపరమగుచుండఁ గా - నః - నకారము - స్యాత్ - అగును | అనఁగాఁచన్తర్హార్థకక్రియాజన్యవిశేషణమునకచ్చు పరమగునపుడు నకారంబు తాగమంబుగావచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ : వచ్చునచ్యుతుఁ డు - వచ్చెడునచ్యుతుఁడీత్యాదులు.

౭॥మూ॥ హోర్వాస్యోర్వాత్తమానవిహితస్య॥టీక॥
 ర్తమానవిహితస్య. వర్తమానార్థమందువిధింపబడి
 న-హోః. చున్దగ్గి కముయొక్క ఉతః. ఇకారమునకు - అ
 వి. అచ్చుపరమగుచుండగా సంధిః సంధి వా-విక
 ల్పముగా స్యాత్. అగును| అనఁగా వర్తమానార్థమం
 దువిధింపబడిన చున్దగ్గి కముయొక్క యుకారమునక
 చ్చుపరమగునపుడు సంధి. వికల్పముగా నగు ననితా
 త్పర్యము. వచ్చుచుండె- వచ్చుచునుండెని త్యాదులు

౮॥మూ॥ తర్వాత్తదాదిజస్య॥టీక॥ తదాది జస్య-
 తదాదులందున్న. ఇతః. ఇకారమునకు అవి అచ్చు
 పరమగుచుండగా. సంధిః. సంధి తర్వాత్ - దానివ
 లె-స్యాత్ - అగును అనఁగా అది - అపి. ఇది - ఇపి
 ఏది ఏవి. ఎది - ఎవి. అనునీశబ్దములయికారమునక
 చ్చుపరమగు నపుడు సంధి వికల్పము గానగున నితాత్ప
 ర్యము ఉ - అదేమి. అదియేమి యిత్యాదులు.

౯॥మూ॥ ప్రాయస్కస్యాత్తిమాదికస్యేతః॥టీక॥ కి
 మాదికస్య. కిమాదిక ముయొక్క. ఇతః. ఇకారమున
 కు అవి. అచ్చుపరమగు చుండగా. సంధిః. సంధి

ప్రాయః శబ్దముగా-స్యాత్ - అగును| అనఁగానేమి
మొదలగుశబ్దములయొక్క యికారమునకు సంధివికల్ప
ముగానగుననితాత్పర్యము . ఉ - పమయ్య - పమియ
య్య - వ-తేమి మఱియేమి . హరికిచ్చె - హరికినిచ్చె
నిత్యాదులు . కిమాదికంబాకృతిగణము.

౧౦ || మూ || అపిశబ్దాస్యేతః||టీక|| అపిశబ్దార్థస్య
అపిశబ్దార్థమయినయేనిశబ్దముయొక్క - ఇతః - ఇకార
మునకు . అవి - అచ్చుపరమగు చుండఁగా - సంధిః -
సంధి వా . వికల్పముగా-స్యాత్ - అగును| అనఁగా
నేనిశబ్దముయొక్క యికారమునకు సంధివికల్పముగా
నగుననితాత్పర్యము - ఉ - అయ్యయేనన్మయేని . అ
య్యయేనియన్మయేని యిత్యాదులు.

౧౧|| మూ || చౌరేరుపథాత్తనశ్చలుగ్వాస్యాత్||టీ||
చౌ చివర్ణముపరమగుచుండఁగా . ఉపథాత్తనః- ఉ
పథాత్తకమైన రేః రివర్ణముయొక్క ఇతః - ఇకార
మునకు . లుక్ . లోపము - వా . వికల్పముగా - స్యా
త్ - అగును| అనఁగాఁచివర్ణమునకుఁబూర్వమందున్న

రివర్ణముయొక్కయుకారమునకులోపమువైకల్పికము
గానగుననితాత్పర్యము॥ ఉ॥ అనురిచి-అమర్చి-చేరిచి-
చేర్చి-ఇత్యాదులు ఉపశయనఁ గాఁగడపటియొక్క
రమునకుముందున్నయొక్కరము - ఇచటను పథాగ్రహ
ణంబువలననలవరించి-వారిచిలుక ఇత్యాదులయందీ
విధిప్రవర్తించుదు.

౧౨॥మూ॥ శత్రురేతూతశ్చౌనోః॥టీక॥ శత్రురే-శ
త్రుగ్ధకమయినచౌ - చువర్ణకముపరమగుచుండఁ గా
నోః నువర్ణముయొక్క - ఉతః - ఉకారమునకు - లుక్
లోపము-వా వికల్పముగా . స్మృత్ - అవును | అనఁ
గాశత్రుగ్ధకచువర్ణకముపరమగునపుడునువర్ణముయొ
క్కయుకారమునకులోపమువైకల్పికముగానగునని
తాత్పర్యము॥ ఉ॥ వినుచు - విన్ను - అనుచు - అన్ను ఇ
త్యాదులు.

౧౩॥మూ॥ తస్యస్యాచ్చస్మాన్లబిండురపి॥టీక॥ త
స్య - ఆనకారమునకు - స్మాన్లబిండురపి - నిండు సున్న
యును - స్మృత్ - అవును | అనఁగానానకారమునకునిం

౪౦

సతీకాన్త శబ్దవిస్తామసి.

దుసున్న వైకల్పికముగానగున నితాత్పర్యము॥ ఉ॥ విం
చు-అంచు ఇత్యాదులు.

౧౪॥మూ॥ శబ్దాత్తచ్ఛబ్దాతః ॥టీక॥ శబ్దాత్ - శబ్ద
ముకంటఁ బరమయిన - తచ్ఛబ్దాతః తచ్ఛబ్ద అది.
అవిశబ్దములయొక్క - అతః అకారమునకు . లుక్.
లోపము - వా . వికల్పముగా స్వాత్ అవును అ

నఁగావృత్తియందుశబ్దంబుమీది యదియవిశబ్దముల
యకారమునకులోపము-వికల్పముగానగునని తాత్ప
ర్యము॥ ఉ॥ గొప్పది. గొప్పయది - గొప్పవి గొప్ప
యవి. నీది నీయది - నీవి నీయవి. నాది నాయది.
నావి. నాయవి-కాపుది. కాపది ఇత్యాదులు.

౧౫॥మూ॥ సోపృతదావృత్తవాచకేమాతః ॥టీక॥ త
దావృత్తవాచకేషు అపుడిపుడెపుడనుశబ్దములయం
చు- సోః పునర్ణముయొక్క - ఉతః ఉకారమునకు లు
క్-లోపము- వా . వికల్పముగా . స్వాత్ - అవును అ
నఁగానపుడి పుడెపుడనుశబ్దములపునర్ణముయొక్క
యొకారమునకులోపము - వికల్పముగానగునని తాత్ప
ర్యము॥ ఉ॥ అప్పు . అపుడు ఇత్యాదులు.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

౪౧

౧౬॥మూ॥ ప్రథమావైభక్తి కమోర్పిస్తృష్టమహా-
పతిక్రియాధైమ్యః॥టీక॥ పతి క్రియాధైమ్యం పద్మాదులు
పరమలగునపుడు ప్రథమావైభక్తి కమోః - ప్రథమావి
భక్తి మువగ్గమునకు మహాః పూర్ణమయిన - బిం
దుశ్చ - సున్నయును. స్యాత్ - అవును! అనఁగా బద్వా
దులు పరంబులగునపుడు ప్రథమావిభక్తి మువగ్గమున
కు సంపద సున్న యుంజకారమువలన లోపంబును . విక
ల్పముగా నగునని తాత్పర్యము॥ ౬॥ భయంపడు . భయ
పడు - భయముపడు ఇత్యాదులు.

౧౭॥మూ॥ షష్ఠ్యా ఉతోచిను మేచ॥టీక॥ షష్ఠ్యాః-ష
ష్ఠియొక్క - సే సమాసమందు ఉఠః - ఉకారాంత
పదమునకు - అచి అచ్చు పరమగుచుండఁగా - నుమ్.
నుమాగమము - స్యాత్ . అగును! అనఁగా షష్ఠీ సమా
సమందు కారాంత పదమునకచ్చు పరమగు నపుడును
మాగవంబువచ్చు నని తాత్పర్యము॥ ౬॥ రాము నాజ్ఞ-
పామునెమ్ములు గురువునాజ్ఞ-ఇత్యాదులు- చ కారం
బువలన యీ కారాంత పదంబునకు నునుమాగమంబువ
చ్చు - విధాతృనాజ్ఞ-ఇత్యాదులు

౧౮॥మూ॥ ఆద్యస్యాప్రేడితే నైవ్యలోపశ్చ॥టీక॥ ఆ

ప్రేడితే-ద్విరుక్తమందు అగ్యస్య - మొదటిపదము
 నకు. అది అచ్చపదమగుచుండఁగా - అన్త్యలోప
 శ్చ-అంత్యలోపమును - స్వాత్-అగును| అనఁగా నా
 ప్రేడితమందు మొదటిపదమునకు చ్చపరమగునపుడం
 త్యవర్ణము లోపించునని తాత్పర్యము || ౬ || ఓహూ
 హూ-ఔరార - ఇత్యాదులు ఆ ప్రేడితమునఁగానెడ
 తెగక రెండుమూడుమాటలుచ్చరింపఁబడుమాట.

౧౭ || మూ || అహమాదీనాం ద్విత్వమ్ || టీక || అహమా
 దీనామ్ అహమాది శబ్దములకు ద్విత్వమ్ - ద్విత్వము-
 వా-వికల్పముగా - స్వాత్ - అగును| అనఁగా ననుకర
 ణంబుపరంబగునపుడహమాదిశబ్దాలకు కారమునకు
 ద్విత్వము వికల్పముగానగునని తాత్పర్యము || ౭ || దా
 సోహమ్మనియె. దాసోహ మనియె - ఇత్యాదులు - మ
 కారేతరహల్లునకుద్విత్వమునిశ్చయిగానగు.

౨౦ || మూ || లోపోనమ ఆదికేపిసర్గస్య || టీక || నమ
 ఆదికే - నమశ్శబ్దము మొదలయినదానియందు . పిసర్గ
 స్య - పిసర్గమునకు . లోపః - లోపము. స్వాత్. అ

గును॥తా॥ అనఁగా నహఃప్రభృశబ్దములకనుకరణంబు
పరంబగునపుడుఁ జేసెనుంబులొ పించున నుట ॥ ౬ . రా
మాయనమయియే త్వమేవగతియనియెనిత్యాదులు న
మశ్శబ్దఁ సర్గలోబంబోత్పంబునగు . ౬ - రామా యన
మోయనియెనిత్యాదులు - అనుకరణంబనఁ గా ఇత్యర్థ
కంబగునశ్శబ్దముతో జేర్చిశబ్దస్వరూపమునుచ్చరించుట

౨౦॥ మూ॥ పరుషా ద్రుత ప్రకృతికాత్సరితా స్సుప్తి
స్తద్ద్రుతంచ బిద సాస్మత్ ॥టీక॥ ద్రుతప్రకృతికాత్
ద్రుతప్రకృతికముకంటెఁబరంబులైన-పరుషాః కచటత
పలు . సరళాః - గజడదబలు - స్యుః - అగును తద్ద్రు
తం - దానినకారము - బిందుశ్చ - సున్నయును స్యా
త్ . అగును॥తా॥ అనఁగా ద్రుతప్రకృతికముమీదిక
చటతపలుగజడదబలగునాద్రుతప్రకృతికము యొక్క
నకారముసున్నయునగు - చకారమువలన స్వత్వమున
గుననుట - స్వత్వమునఁ గానినువర్ణములు వత్సమాణ
సూత్రము వలన బిందుస్వత్వములువైకల్పికములుగా
వుననాలుగురూపంబులు ౬ - వచ్చెంగమలాక్షుఁడు

వచ్చెఁ గమలాక్షుఁడు - వచ్చెనుగమలాక్షుఁడు - వచ్చెఁ గమలాక్షుఁడు - ఇత్యాదుఃఖాహ్యంబులు.

౨౨॥ యూ॥ అవికారగతేతస్త్రిన్న పిసరళౌ ఏవసం
తేపరణః॥ టీక॥ తస్త్రిన్ . అనకారము - అవికారగ
తేపి బిందుస్వర్యూ పవికారము నుబొందనిదయిన
ను-పరణః పరమందున్న తే ఆకచటతపలు సర
ళౌ ఏవ . గజడగబలే సంతి . అగుచున్న వి॥ శా॥ అనఁ
గాద్రుణముమీఁదిచటతపలుగజడగబలేయగుననుట॥ స్వ
త్వబిందువులుకైకల్పికములు - పరుషములకు సరళౌ
దేశమునిత్యమనియెఱుంగునది.

౨౩॥ యూ॥ గసడదవాస్ఫుఃప్రథమామాత్రానా
త్వాస్త్యదోర్విన్వైవైతే॥ టీక॥ ఆత్వాస్త్యదోర్విన్వైవ. తా
నునేనుశబ్దములకుఁగక్తనే ప్రథమామాత్రాత్ - ప్ర
థమామాత్రముకంటెఁబరములయిన ఏతే - ఈకచట
తపలు గసడదవాః . గసడదవలు స్ఫుః అగును॥
తా॥ అనఁగాఁబ్రథమమీఁదికచటతపలకుఁగసడదవ
లాదేశములగు. తానునేనుశబ్దములమీఁదివానికిఁగలు

గవు - అవిద్రుఁడప్రకృతికములుగావునవాటిమీఁదివిగ
జడదబలగు ననుట॥ ౬ - రాముఁడుగరుణాభి రాముఁ
డు - హరి సను దెంచె గోపాలుఁడుడక్కు లాఁడు.
రాముఁడుదారిక నా ముఁడు - హరివోషించెయిత్యా
దులు - తాఁజదివె- నే జలికిఁగినిత్యాదులు - ఇచటమా
త్రాశస్థిముక్త్యర్థాన్నిర్ధకము అపుడిపుడెపుడువచ్చు
చున్నాఁడు ఇత్యాదులు - ప్రథమాసమామిలే ఈగ
సహకవలువచ్చుట - కాక్ష్విగ్ధమందు సుబోధ ననం
దు - అన్యయమందు అచేతనాగ్ధశబ్దము - కర్త
ధారయసమాసమందును - వైకల్పికము.

౨౪॥ మూ॥నవిక్రశబ్దాశ్చరణసాంస్థ ప్రకానాం
భవంతి-సడనవాః॥ టీక॥ విక్రశబ్దాత్ - తెనఁగుశ
బ్దముకంటె పరితః - పరములయిం - సాంస్థ ప్రకా
నాం - సంస్థ ప్రతశబ్దములకు గసడనవాః - గసడద
వలు నభవంకికలుగవు తా॥ అఁగఁగత్సహవృత్తి
రిక్తములయిం తెనఁగు శబ్దములమీఁదితన్నమశబ్దముల
కచటతపలకుగసడదవలురావనుట॥ ౬॥ అతఁడెకగు
ణించె - తంద్రిచంద్రధరుఁడు - ఇతఁడుఁడంకాయుధుఁ

దు . వాఁడుతామరసాక్షుఁడు . పీఁడుపావనుఁడు
ఇత్యాదులు .

౨౪ || మూ || లుగ్వాద్రుతప్రకృతికాత్పరత-స్సరళే
స్థితేచన-స్యస్యాత్ || టీక || ద్రుతప్రకృతికాత్ - ద్రుత
ప్రకృతికముకంటె . -స్సరళే - సరళవర్ణము స్థితే చ -
స్థిరవర్ణమును - పరతః - పరములగునపుడు - న-స్య
నకారమునకు - లుక్ - లోపము - వా షికల్పము
గా . స్యాత్ . అగును || తా || అనఁ గాద్రుతప్రకృతిక
మునకు - సరళవర్ణము - స్థిరవర్ణము పరిమగునపుడు
నకారమునకు లోపముషికల్పముగానగుననుట|| ఉ || వ
చ్చెగదాధరుఁడుఁమెచ్చెననజోదరుఁడు . ఇత్యాదులు

౨౫ || మూ || అలుకించ-సంశ్లేషస్యాత్ || టీక || అలుకి
లోపాభావమందు-సంశ్లేషశ్చ - సంశ్లేషమును - స్యా
త్ . అగును || తా || అనఁ గాలోపాభావమందు సంశ్లేష
మును చకారముఎలన-స్వత్వమునగుననుట || సంశ్లేష
మనఁగాఁగూడిక || ఉ || వచ్చెన్ గదాధరుఁడు ఎచ్చెను
గదాధరుఁడు - ఇత్యాదులు.

౨౭॥ మూ॥ బిందుప్రవనంతితంక్వచిత్లేదిత్ ||టీక॥
కేచిత్ . కొందఱు . క్వచిత్ ఒకానొకచోట . తం
ఆనకారమును . బిందుం అనుసార్పమునుగా . ప్రవ
దంతి . చెప్పుచున్నారు . తా॥ అనఁగాఁ గొందఱొకా
నొకచోటనా ద్రుతముపూర్ణబిందు వగుననిచెప్పుదుర
నుట ||ఉ॥ వచ్చెంగదాధగుడిత్యాది . క్వచిత్త నుట .
వలనదీనికిఁ బ్రయోగవైరశ్యఁబుహుచింపఁబడియె .

౨౮॥ మూ॥ సర్వత్రాజ్వత్తార్యంజ్ఞేయం యస్య
ద్రుతప్రకృతికేభ్యః||టీక॥ ద్రుతప్రకృతి కేభ్యః - ద్రుత
ప్రకృతికములకంటెఁబరమయిన -యస్య-య కారమున
కు . సర్వత్ర.అంతట . అజ్వత్ - అచ్చునకువలె . కా
ర్యం కార్యము . జ్ఞేయం ఎఱుఁగదగినది॥రా॥ అనఁగా
సూత్రకారులవత్తమఁదఁ బదాదియకారంబుగలదు
గావుననదిద్రుతప్రకృతి కంటెఁబరమయ్యె నేని
దానికినచ్చునకువలెఁ గార్యంబగుననుట || హలంశము
లోపింపకయా కార్యంబుసిద్ధింపదుగావునయ కారమా

మూ

సవీకాన్య శబ్దవిన్యాసాని.

త్రంబునకులోపంబు - య కారమున్దిరవర్ణముగావునన
లోపమును సంశ్లేషముచు ప్రాప్తింపఁ గా దీనిచేత వా
రింపఁబడుచున్నది సర్వత్రానుబవలన లాఽలితావుల
యందునట్లగు॥ఉ॥ వచ్చెనెదుటవారిలనెల్ల - వాఁడెవఁ
డు - ఆతఁడెదురు వడియె - ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

౨౯॥ మూ॥ బుక్కుంశ్లేషేనావి॥టీక॥ అవి - అచ్చుప
రమగుచుండగాఁ-బుక్కుంశ్లేషే - లోప-సంశ్లేషములు-
న - లేవు॥నా॥ అనఁగానచ్చుపరంబగునపుడు ద్రుతంబు
నకులోప-సంశ్లేషంబులు గలుగ ఎనుట॥ఉ॥ సేఁంతు న
చ్యుతు - రామునభి రాముఁ దలచెద - చేయనున్నాఁ
డు - అనపుడునిట్లు - నాపుడునాతఁడు - ఇత్యాది - కొం
దఱిచ్చుపరంబగునపుడు ద్రుతంబునకుద్విస్వరూపంబ
గు సంశ్లేషంబుగలుగుననిసేవించుచున్నచ్యుతునియుదా
హరించురు -

౩౦॥ మూ॥ ద్రుతస్య సర్వత్ర బుక్కుమాసేషు॥టీక॥ స

మా సేషు - సమాసములయందు సర్వత్ర - అతః
 ద్రుతిస్య - సకాంతమునకు - లుక్ - లోపము - స్యాత్
 అగును॥ తా॥ అనఁ గా సమాసంబులందెల్లద్రుతంబు
 నేలలోపంబుగలుగుననుట॥ ఉ అతనియాకృతి సీతా
 దామాలస్రావు - బిష్ణుశిష్య ఇత్యాది -

౩. ॥ మూ॥ నమోత్పత్తిః తీర్తిః ఉత్తిః - ఉ కారాంతప
 దమునకు - నుచ్చ నుమాగమమును స్యాత్ - అగు
 ను॥ గా॥ అనఁ గ యూర్వసూత్రమునంది - సమాసే
 షు అనియి ను వర్గించు చున్న దిగావున సమాసముల
 యందుకొరంతి పదమునకుఁ బరిమనరిశించులు పరిం
 బులగు - పుష్యనుమాగమంబువచ్చుననుచు గంఢం గోయి
 ల తిత్తుల దైక్తులు ముసపుండైక్తులు - సౌగంధం
 లిరులు - పులుకుండులుకులు తిత్తుల దైక్తులు అలరుం
 డొంపములు - సౌలుపుణ్డాలు - ఇత్యాదులు - ఈను
 మాగమము సమాసేషు అనుబహువచన స్వరస్య
 ముచేత అందుపట్టికూర్చివిభక్తులు పరంబులగునపుడు

సటికాన్త శబ్దచింతామణి.

ఒకానొకచోటఁ దనవర్తకము పరంబగునపుడు . స్థిరవ
ర్తంబుపరంబగునపుడు పుంప్వాదివికారంబుకంటెఁబ
రంబుగవచ్చు . ఉ - వనమునందు - జ్ఞానము ; బట్టిమో
క్షము - జపముంగూర్చివర్షము చక్కందనము . సౌగ
సుందనము - సరస - పుంబలుకులు - సరసంపుచ్చుగు
పు - ఇత్యాదులు .

కి॥మూ॥ పరుషాణాం గసడదవాస్యఃపదాద్వై
ద్యే॥టీక॥ ద్వై - ద్వైంశ్చ సమాసముందు - పదా
త్ - పదముకంటెఁబరములయిన . పరుషాణాం కద
టతపలకు గసడదనాః గసడదవలు . స్యః అగు
ను! అనఁగా . ద్వై ద్వైసమాసముందుఁ బదంబుకంటెఁ
బరంబులగు కచటతపలకు గసడదవలువచ్చుననితాత్ప
ర్యము - ఉ - అరిగోరులు కాలుసేతులు . టకుడై
లు తల్లికండ్రులు . ఊరు వల్లెలు - ఇత్యాదులు .

కి॥మూ॥ సామానాధికరణ్యే షూద్రానాంబుగాగ
మోచిస్యాత్॥టీక॥ సమాసేషు సమాసముందు .

ఉత్తానామ్ . ఉకారాంతములు - అపి . అజాదుల
గు సామానాధికరణ్యేషు . సమానాధికరణశబ్దము
లుపరమలగునపుడు - టుక్ - టుక్ నియెడి . ఆగమః .
ఆగమము స్వాత్ . అగును . అనఁగా సమానముల
యందుకారాంతంబులకజాదులగు సమానాధికరణప
రింబులు . పరంబులగునపుడు గాగమంబు వచ్చునని
తాత్పర్యము | సమానాధికరణంబులనఁగానభిన్నార్థ
కంబులు ఉ - చిగుటాసు - కఱుకుటమ్ము ఇత్యై
దురు ఆగమశాస్త్రంబనిత్యై బుగావునఁజిగురాకిని
యంగలదు . సామానాధికరణ్యేషు అనుబహువచన
స్వారస్యముచేత అసమానాధికరణశబ్దంబులకుఁగ
లుగు ఉ వేల్పుటాపు ఇత్యాది.

౩౪॥ యూ॥ దారాగేతఉపపరః॥ ట్॥ దారాగే - దా
రాగ్ధకమయినయాలుపస్థముపరమగు చుండుగా . అ
రః అకారమునకు . ఉపపి ఉకారమును - రః . రే
సాగమమునః స్వాత్ . అగును | అనఁగా గర్భధార

య పమాసమంధాలుశబ్దముపరమగునపు డకారమున
 పుకారంబునుదానిమీఁద రేఘాగమంబునువచ్చుననితా
 త్వర్యము - ఉ - ధీరురాలు - గుణవంతురాలు - ఇత్యా
 దులు - ఇచటనాలుశబ్దము స్త్రీమాత్రపరము అపిశబ్ద
 మువలననుకారముదేశ్యంబునఁబడుచు గాఁగలుగవని
 యాశయము - ఉ - పేరురాలు - గౌరవంతరాలు -
 ఇత్యాదులు - కొన్నియెడలముందుండిన యుకారంబు
 మీఁదరేఘాగమముమాత్రముగానఁబడియెడల ఉ - గొ
 డురాలు - పియ్యపురాలు - ఇత్యాదులు

31॥మూ॥ మోస్తువిభక్త్యైకవచనపేలుంపు॥బీక॥
 విభక్త్యైకవచన - పే విభక్త్యైకవచనమందుపధింపఁ
 బడిన - మోస్తు - మువర్ణమునఁజేతే - పుంపు - పుంపు
 అనునీయాదేశములు - న్యాయాదు అగును అనఁగాఁ
 గర్భధారియసమాసమందువిభక్త్యైకవచనమందువి
 ధింపఁబడిన మువర్ణకంబుననుబువర్ణకంబునుబిందుపూ
 ర్వకమువర్ణకంబును - వచ్చునని - అత్యంతము - ఉ -

సరసపువలుకు - సరసంపువలుకు - ఇ త్యాదులు | ఇ
విబహుచచనంబునందునగు - ఉ . సరసపువలుకులు
సరసంపువలుకులు - ఇ త్యాదులు - మువర్ణకమువలన
బువర్ణకమునుగ్రహించుబడు.

౩౭ || మూ || ప్రథమలుగపిచ్చినుల్వోవ్ || టీక || ద్వినుల్వోవ్
ద్వి - ద్విత్వముగల - నుల్వోవ్ : నులు అనుశబ్దములయి
క్త - ప్రథమలుగపి - ప్రథమ - మొదటి యక్షరమున
కు - లుగపి - లోపమును - స్కౌత్ - అగును | ఆనఁగా
సమాసమందుద్విత్వసహితములగునులు శబ్దములప్ర
థమాక్షరలోపమువికల్పముగానగునని తాత్పర్యము -
ఉ - కన్ననోయి - కనుదోయి . ముల్లుకంప , ములుకం
ప . ఇ త్యాదులు - ఒకావొకచోటనితరస్థలమందునీ
లోపంబుగలుగు . ఇల్లు సేరక - ఇలు సేరక - చన్న
గుడువుక - చనుగుడువుక - తల్లెడండ్రలు తలిడండ్రు
లు ఇత్యాదులు.

౩౮ . ఇచ్చి విభక్తినినుస్య || టీక || విభక్తినిను
స్య . విభక్తి . తోడ వేర . వలన . అనియెడుభ

కులయొక్క 'అనిమస్య . అన్యవర్ణమునకుఁబచ్చ . ఇ
కాదేశంబును . స్వాత్ . అగును | అనఁగా సమా
సమందు చేతతోడవలనవిభక్తులయంత్య వర్ణములకికా
రాదేశంబువచ్చుననితాత్పర్యము || ౬ || సీచే పోరు .
నీతోడిచెలిమి . నావలననేరమి . ఇత్యాదులు.

౩౪ - మూ జేరిలిచ || టీక || జెః అందు ఇందు.
అనుసప్తమీవిభక్తికి అలిచ అల్యగమంబును స్వా
త్ . అగును | అనఁగా సమాసమందు అందు ఇందుఅ
నుసప్తమీవిభక్తికి అలియను నాగమంబు వచ్చుననితా
త్పర్యము - ౬ . నాయందలికరుణ - వారలయందలికరు
ణ - ఇత్యాదులు.

౩౫ - మూ . ఔపవిభక్తిక సంజ్ఞా వర్ణాప్టింట్యుగ
యోభవస్తీహ | రుల్వాదేర్నామ్నాంస్యస్తే హివిభ
క్తౌసమాసేచ || టీక || ఇహ . ఈయాంధ్ర భాషయం
దు - టింట్యాదియః . టింట అనునది మొదలు గాంగల -
స్థానః - వర్ణములు . ఔపవిభక్తిక సంజ్ఞాః - ఔపవిభ

క్తిక . డౌపవిభక్తికముల ను - సంజ్ఞాః - పేరు గలవి
 భవన్తి లపు చున్న వి తే - ఆటింట్యాదులు . విభ
 క్తా విభక్తిపరమగు నపుడు . సమా సేచ . సమాస
 వందును - నామ్నాం . ప్రాణ పదికములయొక్క - రు
 ల్పాదేః రు లు మొదలగువానికిస్ఫుర్తి - అగును
 గదా ! అనఁగా నీయాండ్రభాషయందుఁజింతి యనునవి
 మొఁలుగాఁగలవర్ణములు డౌపవిభక్తికములనియెడిపే
 రుగలిగినవియగుచున్న వి యాటింట్యాదులు విభక్తి
 పరమగునపుడు సమాసవందునామముల రులుమొన
 లగువానికిఁజచ్చునని తాత్పర్యము । హిశబ్దముప్రయోగ
 ప్రసిద్ధినిఁదెలియఁజేయుచున్న దిగావుననీటింట్యాదు
 లుకొన్ని యెడలవిభక్తి సమాసములయందు . కొన్ని
 యెడలవిభక్తిమాత్రము పరిమగునపుడు కొన్ని యెడల
 సమాసమాత్రమందునువచ్చు - క్రమముగా నుదాహ
 రణములు - ఏటు . ఏటికి - ఏటికాలువ - విల్లు వింటికి .
 పింటికొప్పు . కూడు । కూటికి కూటికుండ . అంటి-

సటికా న శబ్దచింతామణి.
(౧)

అంబటికి - అంబటినీళ్లు - నేయి - నేలికి నేలికుండ మి
ట్టు మిట్టికి మిట్టచేసు . కన్ను - కంటికి , కంటితున.

గొడ్డలి గొడ్డంటికి - గొడ్డంటి చిప్ప . మల్లు - ముంటి
కి . ముల్లు కంప . మిన్ను మింటికి . మిన్నేలు . పుడి
సెండు . పుడి సెంటికి . పుడి సెడునీళ్లు , పాము - పాము

నకు . పాంప కేండు - వేము - వేము నకు - వేంప చె
ట్టు కొన్ని యెడల సమాసవిభక్తుల రెంటును గలుగవు.
ఉ , పైరు పైరునకు - పైరుజొంపము - కల్లు - కల్లు
నకు - కల్లుకుంప - ఎన్ను ఎన్ను నకు . ఎన్ను గంట -

ఇత్యాదులూహ్యంబులు.

౬౦॥ మూ॥ వాత్సాస్యదోస్త్రతస్యస్యాల్లుక్ ||టీక॥

వాత్సాస్యదోః . తాననేనులయొక్క - ద్రుతస్య నకా
రమునకు . లుక్ లోపము - వా . షిత్వము గా . స్యా
త్ - అగును . అనఁగా సరళస్థైర్యవర్ధింబులు పరములగు
నపుడు సలోలోచ్ఛయను వక్ష్యమాణ సూత్రంబునంప

సంధిపరిచ్ఛేదము.

౫౭

నిచకారమువలన నుకారమునకు వైకల్పికముగా లోపముగాఁగామిగిలినతా - నే - అనుశబ్దముల నుకారమునకు లోపము వికల్పముగా నగునని తాత్పర్యము || ౬ || తాఘనుఁడు , తాఘనుఁడు . తాను ఘనుఁడు . నేఁగి , నేఁగి . నేను విఁగి - ఇత్యాదులు. ఈసూత్రారంభముచేతలు గ్వాప్రుతేత్యాదిసూత్రంబు నిత్యంబని తోచుచున్నది ' దానివలన మ్రాన్తనము ఇత్యాదులందాసూత్రముప్రవర్తింపదు.

౪౦ || మూ || నాక్యాంతగతపదానాంచ || టీక || వాక్యాంతగతపదానాంచ - వాక్య - వాక్యములయొక్క - అన్త . అవసానమును - గత - సాంకిన - పదానాంచ - పదములయొక్కయు . మ్రతస్య . నకారమునకు - లుక్ - లోపము - వా . వికల్పముగా - స్యాత్ . అగును అనఁగా వాక్యంబులకు నుండిపదంబులనకారంబునకు లోపమువికల్పముగా నగునని తాత్పర్యము || వాక్యమనఁగానేక క్రియాన్వితపదసముహమును పద్య

పాదంబును ఉ . అశంకువ్రాయె అతంకువ్రాయె -
అలరెనెత్తావికేళీవనాన్రసీమ - సాత్యవతేయుంగొల్పె
దన్ . ఇత్యాదులు -

౪౨ || మూ || నలడాదేరంతరుతశ్చ || బీక || అన్తః - న
డుమనుండెడి - నలడాదేః - నకారలకారడకారములు
మొదలు గాంగలవర్ణముకంటెబరంబయిన - ఉతశ్చ -
ఉకారమునకును - లుక్ - లోపము - వాక్కికల్పముగా -
స్యాత్ - అగును . అనంగాబరంబులనడుమనుండెడు
నలడాదివర్ణంబుకంటెబరంబగునుకారమునకులోప
ముక్కికల్పముగానగుననితాత్పర్యము - ఉ . పునుక . పు
న్త . కీనుక . కీన్త . మినుకులు . మిన్తులు . చిలుక . చి
ల్ల . పల్లులు . కహపు . కహ్వు . ఆదిశబ్దముచేత - ము
రుపు . ముర్వు . దొరుపు . దొర్వు . కాటుపోతు . కా
ల్పోతు . ఇత్యాదులూహ్యంబులు ,

౪౩ || మూ || అన్యేషాంప్రప్రయోగమహితానామ్ || బీ
క || ప్రయోగమహితానామ్ , ప్రయోగ , ప్రయోగ

ము చేత. హహితానామ్ . పూజ్యము లగు . అన్యేషాం
చ ఇతరములగునచ్చులకును . లుక్ , లోపము. వా .

కల్పముగా . స్యాత్ . అగును | అనఁ గానలదామల
కంఠం బరములగు పెరియచ్చులకును బ్రామాణికప్ర
యోగంబులుగలయెడలలోపంబుపేకకల్పంబుగానగునని
తాత్పర్యము ఉ ఉనికి. ఉన్తి . కలికి కల్లి . బుడిపి,
బుడ్డి . ఉంగరము ఉంగ్రము, ఇత్యాదు లా హ్యంబు
లు | ప్రయోగమహితానామనుటవలన తలియ . గద్ది
య శామర . ముంగల . ఇత్యాదులయందులోపంబుగ
లుగదు ఈ ప్రయోగమహితత్వవిశేషణంబు పూర్వ
సూత్రంబునందును గ్రహింపవలయుదానివలన పనుఁ
గు- అడుగు- వడుగు వడుగు ఇత్యాదులయందులో
పంబుగలుగదు,

రర || మూ || ఇతి శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసననన్న
యభట్టపిరవితా శ్రీ శబ్దచిన్తామణిద్వితీయస్సన్ధిపరి

చేష్టః || టీక || ఇది శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసనండుగు
నన్న యభట్టారకుచేతవిరచింపఁబడినయాం ద్రశబ్దచి
త్తామణి యందు రెండవదియైన సంకపరి చేష్టనము,
ముగిసె.

అజంతపరిచేష్టనము,

౧ || మూ || డుమువులవఃప్రథమాస్యాత్ || టీక || డు
మువులవః . డుమువులు అనునవి . ప్రథమా , ప్రథమా
విభక్తి స్యాత్ . అగును అనఁగా - డు-ము. వు . లు.
అనువర్ణకములుప్రథమావిభక్తులనితాత్పర్యము.

— || మూ || కూర్చిలనునయోభవేర్విత్తియాతు|| టీ ||
ద్విత్తియాతు ద్విత్తియా విభక్తియైతే కూర్చిలనునయః
కూర్చిల . ను ని అనునవి భవేత్ - అగును- అనఁగాఁ
కూర్చిల ను ని అనువర్ణకములుద్విత్తియా విభక్తులని
తాత్పర్యము.

౩ || మూ || తోచేతతోడ చేవత్సః యాయాః || టీక ||
తృతీయాయాః తృతీయావిభక్తికి తోచేతతోడచేచ
తోచేత తోడచే అనునవి-స్మృః అగును | అనఁ
గాఁదోచే-తోడచే అనువర్ణకములు తృతీయా
విభక్తులనితాత్పర్యము

౪ || మూ || కొఱుకయిచతుర్యాస్యః || టీక || చతు
ర్యాః - చతుర్థి భక్తికి కొఱుకయి కొఱుకయి.
అనునవి-స్మృః అగుచున్నవి అనఁగాఁగొఱుకయి
అనువర్ణకములుచతుర్థిభక్తులనితాత్పర్యము.

౫ || మూ || పట్టివలనకంటేఇతి ఇచ్చమీ || టీక || పట్టి
వలనకంటేఇతి పట్టి వలనకంటే అని ఇచ్చమీ
ఃమీ-విభక్తి స్వాత్ అగును | అనఁగాపట్టి-వలనకం
ట అనువర్ణకములు పంచమీవిభక్తులనితాత్పర్యము.

౬ || అభిలోపలకి కుయ్యోక్తాన్యోక్తిః || టీక || అభ - పిమ్మట
లోపలకికుయ్యోక్తాన్యోక్తి - లోపల కి కు - యొక్క
అనునవి - అన్యో - ఇతరమైనవిభక్తి అనఁగాపక్షీవిభ
క్తి - స్వాత్ - అగును | అనఁగాలోపల - కి - కు.

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

యొక్క - అనువర్తకములు పశ్చిమీభ క్తులని తాత్పర్యము

2|| మూ|| అంర్విందు నాస్తు సప్తమీ|| టీక|| అంర్విందు నా
స్తు - అందు - ఇందు - న - అనువియ్యైతే - సప్తమీ
సప్తమీవిభక్తి . స్వాత్ - అగును| అనంగం - అందు .
ఇందు - న - అనువర్తకములు సప్తమీవిభ క్తులని తాత్ప
ర్యము.

౩|| మూ|| ఓయితాత్పర్యమన్త్రణంచకృతాస్వాత్

టీక || వికృతా . అన్త్రభాషయందు అమన్త్రణంచ -
సంబోధనమును . ఓయితా . ఓయియని . స్వాత్ అగు
ను| అనంగం నాన్త్రభాషయందు సంబోధనంబోయి
పదముచేసగునని తాత్పర్యము| ఈయోయిపదంబునం
సలియివర్ణమునకు మహదామం త్రణంబునందు వికల్ప
ముగా నమహదామం త్రణంబుననిత్యంబు గాలోపంబు
గలుగు . నీచత్వమిత్రత్వంబుభిద్ధంబగునపు ముపుంవాచ
కంబున - రి - అనియన్త్ర వాచకంబున . సి - అనియ
నాదేశంబులగు - ఉ . ఓయిరామంజ , ఓరామంజ ఓ
చెరి . ఓవ్యగమ . ఓవనమ . ఓరిదురాత్మ . ఓరి చెలి కాం

ప . ఓసిమరాత్తు గాల . ఓసిచేరి ఇత్యదులు.

౯॥మూ॥ స్త్రీ పశుజడాన్వనాన్యేమహదాఖ్యాః॥టీ
స్త్రీ పశుజడాన్ - స్త్రీ పశుజడములను వినా । తక్
తన్యే - ఇతరములు . మహదాఖ్యాః - మహత్తులనుపే
రుగలవి . స్యుః , అగును, అనఁగా స్త్రీలుతర్పణంతువు
లునచేతనములురమహత్తులనుపేరుగలవి . యితరము
లుమహత్తులనుపేరుగలవియనితాత్పర్యము.

౧౦॥మూ॥ తద్విశేషణాశ్చాపి॥టీక॥తత్ శబ్దయై
క్ - విశేషణాశ్చాపి విశేషణములును మహదాఖ్యాః
మహత్తులనుపేరుగలవి । అనఁగానమహచ్ఛబ్దవిశేషణ
ములు నమహత్తులుమహచ్ఛబ్దవిశేషణములును మహ
త్తులనితాత్పర్యము

౧౧॥మూ॥ మహతోతద్విభక్తౌ॥ టీక॥ మహతః
మహచ్ఛబ్దముయొక్క . అతః - అకారమునకు విభక్తౌ వి
భక్తిపరంబగునపుడు - ఉత్ - ఉకారము స్యాత్ . అగు
ను అనఁగావిభక్తిపరంబగునపుడు మహచ్ఛబ్దసంబం
ధియగు నకారంబునకుకారంబువచ్చుననితాత్పర్యము

ఉ. రాముఁడు రాములు- ఇత్యాదులు

౧-॥ మూ॥ మహత స్సోద్ధజనితోభవేత్పుంసి॥ టీక॥
అనితః ఇకారాంతముగాని మహతః మహచ్ఛబ్దము
యొక్క సోః సుప్రత్యయమునకు. డజ్ డజ్జాదేశము
పుంసి పుంలింగముఁడు- భవేత్. అగును! అనఁగాఁబుం
లింగముంచి కారాంతవ్యతిరేకమహచ్ఛబ్దసుప్రత్యయం
బునకుఁజ్జువచ్చుననితాత్పర్యము జకారంబిత్తుగావు
నదాకిలోపంబుగలుగును సానునాసికోచ్ఛాతణంఱి
త్. అనుటవలనజకారంబిత్తుగాఁగలచిబిందుపూర్వకం
బుగునుగావునఁజవర్గ కంబునకుఁబిందుపూర్వకత్వంబు

ఉ. రాముఁడు . సుగుణాభిరాముఁడు - ఇత్యాదులు
పుంసియనుటవలననకర తాపత్యము - ఇత్యాదులందు
ను. మహతః అనుటవలనవనము ఇత్యాదులందును. అ
నితః అనుటవలనహరి. ఇత్యాదులందునుఁజవర్గకంబు
లేదు - ఒకానొకచోటననుహచ్ఛబ్దంబునకుమహత్త్వ
వివక్షయుండుఁజ్జువచ్చును. ఉన్నముఁడు . మేఘుఁ
డు ఇత్యాదులు

ఇచట- సుఅనునది సంస్కృత ప్రథమైకవచనము.
సంస్కృతవిభక్తులేవియనన

ఓ	ద్వి	బ	
సు	జ్ఞ	జస్	ప్రథమావిభక్తి
ఆమ్	జ్ఞాత్	శస్	ద్వితీయావిభక్తి
టా	భ్యామ్	భిన్	తృతీయావిభక్తి
ణు	భ్యామ్	భ్యస్	చతుర్థివిభక్తి
జన్	భ్యామ్	భ్యస్	పంచమివిభక్తి
జస్	ఓస్	ఆమ్	షష్ఠివిభక్తి
జ్ఞే	ఓస్	సుప్	సప్తమివిభక్తి

భాషయందుద్భవచనంబులేదు

౧౩॥ మూ॥ ఆహున్తాణసుజసోఃస్తనిః క్రమేణచానా
రదాగమావస్తేః టీక॥ ఆహున్తాణసుజసోః-ఆహున్తా
ణ సంబోధనముయొక్క సుజసోః- ఏకవచనబహువ
చనములకు .అ.నై అంత మందు క్రమేణ క్రమముగా
అదారదాగహో .అత్ ఆరత్ .అనునాగమములు స్త్రీ

సతీకాన్త శబ్దచింతామణి.

అగుచున్నవిఅనఁగాసంబోధనప్రథమైకవచనంబునక
దాగమంబునుబహువచనంబునకారదాగమంబునువ
చ్చుననితాత్పర్యము. తకారంబుచ్చారణార్థంబు. ఉ.
ఓరాముండ ఓరాములార ఇత్యాదులు. - ఈయాగమం
బులకుఁ గొండొకచోటదీర్ఘంబువికల్పంబుగానగు - ఓ
రాముండా ఓరాములారా. ఇత్యాదులు.

౧౪॥మూ॥ లుజసోలశసోలాంతాత్ టీక॥ అలాంతాత్
ఁంతముగాని ప్రాతిపదికముకంటెఁబరమయిన - జ
సః - ప్రథమాబహువచనమునకు - లు. లువర్ణకము
శ-సః - ద్వితీయాబహువచనమునకు . ల - లవర్ణక
ము - స్యాత్ - అగును| అనఁగానకారపరకలకారాం
తవ్యతిరిక్తప్రాతిపదికముకంటెఁబరమయినప్రథమా
బహువచనంబునకులువర్ణకంబునుద్వి తీయాబహువ
చనంబునకులవర్ణకంబు నాదేశంబగునని తాత్పర్యము
ఉ॥ రాములు. రాములఁ - ఇత్యాదులు.

౧౫॥మూ॥ లాంతాత్తురు రౌతయోఃక్ర మేణస్తః టీక॥

బాస్తాత్ లకారాంతప్రాతిపదికము కంఠేఽబరముల
యిన - తయోస్తుః ఆ ప్రథమాబహువచనద్వి తీయాబ
హువచనములకైతే । క్రమేణ । క్రమముగా । రురౌ ।
గురవర్ణకములు స్తః - అగుచున్నవి - అనఁగా నకార.
పరకలకారాంతప్రాతిపదికముకంఠేఽబరమయిన ప్ర
థమాబహువచనమునకుగురవర్ణకముద్వి తీయాబహువ
చనమునకురవర్ణకమువచ్చునని తాత్పర్యము - బాలుగు
బాలురన్ - ఇత్యాదులు - అకారపరకలకారాంతమ
నివ్యాఖ్యానముచేయుటవలనబుద్ధిశాలులు . బుద్ధిశా
లులన్ - మృదుతాలులు . మృదుతాలులన్ . ఇత్యా
దులయందుగురవర్ణకంబులు రావు.

౧౬॥ మూ॥ నిరమోమహతమ్॥టీక॥ మహతామ్ -

మహచ్ఛబ్దములయొక్క . అమః - ద్వితీయైకవచనము
నకు నిః నివర్ణకము . స్యాత్ . అగును, అనఁగా
మహచ్ఛబ్దంబులద్వి తీయైకవచనంబునకునివర్ణకంబు వ
చ్చును . సష్టాశ్చనధరథన్యాయమువలననమహత్తులద్వి

తీయెకవచనమునకు - నువర్ణకంబువచ్చు ననితాత్పర్యము . ఉ . రాముని - వనమువ - ఇత్యాదులు.

౧౭॥ మూ॥ లుక్ప్రసాత్ ॥ టీక ॥ లుక్ప్ర - లోపమును - ప్రసాత్ - అగును . అనఁగా నానినువర్ణకములకు లోపంబుపికల్పముగా నగుననితాత్పర్యము . ఉ - రాముని - వనము - ఇత్యాదులు .

౧౮॥ మూ॥ కర్త ప్రవచనీయకేహాన్యః ॥ టీక ॥ కర్తప్రవచనీయకే - కర్తప్రవచనీయార్థమును మూర్ఛి - కూర్చివర్ణకము . ప్రాత్ - అగును . అనఁగాఁగర్తప్రవచనీయము కేర్చితియనునూత్రమందుఁ బడిన ద్వితీయకూర్చి యనియగుననితాత్పర్యము . ఉ . జపముంగూర్చివర్ణము - ఇత్యాది .

౧౯॥ మూ॥ మహతో నితావిభక్తాటాదౌవచనద్వయే క్రమేణస్తః ॥ టీక ॥ మహాః - మహచ్చబ్దమునకు . టాదౌ . తృతీయమొదలు గాఁగల - విభక్తా విభక్తి పరమగుచుండఁగా - వచనద్వయే . ఏకవచనభివచన

దనములందు - క్రమేణ - క్రమముగా - నిఘో - నిలక
 క్షకములు - సక్తి . అగుచున్నవి . అనఁగామహద్భు⁰
 బునకుఁదృష్టియాదివిభక్తిపరమగునపుడేకవచనంబున
 న్యాగమంబునుబహువచన : బునలాగమంబును వచ్చు
 పనితాత్పర్యము . ఉ - రామునిచేతఁ - రాములచేతఁ -
 రామునిఁగొఱపఁ - రాములఁగొఱపనిత్యాదులు . ఇచ
 బహువచనః అను నేక వచన స్వారస్యముచేత నేకవచ
 నమందువచ్చునట్టిన్యాగమముమహద్భుజ్జనియతము . బ
 హువచన మందు వచ్చునట్టిలాగమము మహాదమఃహ
 త్సాధారణమనియెఱుఁగునది .

౨౦ || మూ॥ టాదివిభక్తానిర్వే త్యేకే || టీక || టాది
 విభక్తా టా శృతీయైకవచనము - అది - మొదలు గాఁ
 గల - విభక్తా : విభక్తిపరమగుచుండఁగా - నిః - న్యా
 గమము - నేతి - లేదని . ఏకే - కొందఱు అనఁగాటా
 దివిభక్తిపరంబగునపుడున్యాగమంబులేదనికొందఱందు
 పనితాత్పర్యము . ఉ - రాముచేతఁ - రాముఁగొఱపఁ
 శత్యాదులు .

౨౦॥ మూ॥ నామస్త్ర శేషజీత్యనే॥ టీక॥ ఆమ
స్త్ర శే॥ సంబోధనమందు॥ డుక్షే॥ డుజాదేశము॥ నే
రి॥ లేవని॥ అన్వే॥ ఇతరులు అనఁగా సంబోధనము
నందు డుజ్ఞులేదని మఱికొందఱందు రనితాత్పర్యము॥
ఉ॥ ఓరామ ఇత్యాది॥ ఈపక్షంబున॥ ఏప్రాసావి
త్సంబుద్ధేఅను సంస్కృతవ్యాకరణముచేత సుప్రత్య
యింబులోపించుచున్న దని తెలియవలయు॥

౨౧॥ మూ॥ టాస శ్చేతః॥ టీ॥ టాసః॥ తృ
యావిభక్తికి॥ చేతః॥ చేతవర్ణకము॥ స్యాత్॥ అగును
అనఁగా దృష్ట్యైవైక వచన బహువచనములకు చేతవర్ణ
సంబాదేశంబుగా వచ్చుననితాత్పర్యము॥ చేతవర్ణకం
బుచేతవర్ణకంబునకు పలక్షణము ఉ॥ గామః చేత॥ రా
మః చే॥ రాములచేత॥ రాములచే॥ ఇత్యాదులు॥

౨౨॥ మూ॥ జే॥ కయికోటకూ॥ టీక॥ జే॥ సః॥ చతుర్థీ
విభక్తికి॥ కయికోటకూ॥ కయికోటకువర్ణకములు॥ స్థః॥
అగుచున్నవి॥ అనఁగా జతుర్థీవిభక్తికిగయికోటకువ

గ కంబుల దేశంబులు గావచ్చునని తాత్పర్యము - ఉ -
రామునికయి . రాములకయి . రామునికొటకు - రాము
లకొటకు - ఇత్యాదులు.

౨౪ || మూ || జనిసఉచ్యతేవలనః || టీక || జనిసః -
పంచమీవిభక్తికి - వలనః - వలనవర్ణకముఉచ్యతే చె
ప్పబడుచున్నది | అనఁగాఁబంచమీవిభక్తికివలనవర్ణ
కంబా దేశంబు గా వచ్చునని తాత్పర్యము - ఉ - రాము
నివలన - రాములవలన - ఇత్యాదులు.

౨౫ || మూ || నఃకౌ || టీక || కౌ కువర్ణకముపరమ
గుచుండఁగా - నః . నాగమము - స్యాత్ - అగును | అ
నఁగానుకౌరాంతంబుకంటెఁబరంబయినవర్ణకవచ
నంబునకుఁగువర్ణకం బాదేశంబగు నపుడు నకౌరంబు
పూర్వోగమంబుగావచ్చు నని తాత్పర్యము - ఉ - రా
మునకు - గురుపునకు - ఇత్యాదులు - ఈనకౌరంబులు
కౌరాంత పదంబునకుఁ నలుచుగానగు - ఉ - విధాత్మ
నకు - సవిత్తనకు - ఇత్యాదులు.

సతీకాన్త శబ్దవిన్యాసాః.

౧౬ || మూ || జనుకురనితామ్ || టీక || అనితామ్ .
 ఇతారాంతములుగానిశబ్దములయొక్క జనుః - షష్ఠీ
 విభక్తికి - కుః - కువర్ణకము స్యాత్ . అగును | అనఁ
 గానికా గాంతవ్యతిరిక్తంబులగుశబ్దంబులషష్ఠీవిభక్తికిఁ
 గువర్ణకంబాదేశంబుగావచ్చుననితాత్పర్యము ఉ రా
 మునకు . రాములకు . ఇత్యాదులు-

౧౭ || మూ || అందు జీపః || టీక || జీపః - సప్తమీ
 విభక్తికి - అందు - అందువర్ణకము - స్యాత్ అగును-
 అనఁగాసప్తమీవిభక్తికందు వర్ణకం బాదేశంబుగా వ
 చ్చుననితాత్పర్యము - ఉ . రామునియందు . రామునం
 దు - రాముల యందు - రాములందు - ఇత్యాదులు-

౧౮ || మూ || సవిధవ రి నామిందు || టీక || సవిధవ
 ర్తినామ్ సమీపబోధకశబ్దములకు - ఇందు - ఇందువ
 ర్ణకము - స్యాత్ . అగును | అనఁగా సమీప వర్తియ
 గునిజనుశబ్దారమునకధికరణత్వమునువివక్షించు నపు
 డప్రకృతిప్రత్యయ సముదాయంబునకు నిందువర్ణకం

అజంతపరిచ్ఛేదము.

౧౩

బువచ్చుననితాత్పర్యము - ఆ - ఇందుభుజియించె - ఇతి
 దుశయశించె - ఇదివలెరత్నసానువులు - ఇత్యాదులు.
 ౨౭ || మూ || తోడసహార్థేటాసః || టిక || సహార్థే-

సహార్థమందు . టాసః . తృతీయావిభక్తికి - తోడ
 తోడవర్ణకము - స్యాత్ . అగును అనఁగాసహాయ
 క్రేప్రధానే అను సూత్రమందుఁ దింపబడినతృతీయా
 విభక్తికిందోడవర్ణకంబునచ్చుననితాత్పర్యము తోడ
 వర్ణకంబుతోవర్ణకంబున కుపలక్షణము . ఆ - రాముని
 తోడ వచ్చెనీత రామునితోవచ్చెనీత ఇత్యాదులు.
 ఈతోడతోవర్ణకములు ఉక్తికర్తంబు శ్రోతయగునపు
 డునగు - ఆ - రామునితోడగట్లనియె - రామునితోగట్ల
 నియె ఇత్యాదులు.

౩౦||మూ|| పట్టితితుపఞ్చమీగుణే హేతౌ||టిక|| గుణే
 గుణము హేతౌ కారణమగుచుండఁగా పఞ్చమీ
 తు - పంచమీవిభక్తియయితే పట్టితి పట్టియని. సా
 త్ . అగును అనఁగావిభాషాగుణేస్త్రియామ్, - ఆ

సతీకాన్త శబ్దవిన్యాసాణి.

మనూత్రమధమవిధింపబడి నపంచమీవిభక్తికిబట్టివర్ణ
కంబువచ్చుననితాత్పర్యము. ఉ - జ్ఞానముబట్టిమో
క్షము జాడ్యముబట్టిబద్ధుడు ఇత్యాదులు.

30||మూ|| కంటేన్యా రాదాదేః||టీక|| అన్యా రాదా
దేః - అన్యారాదాదిసూత్రముచేత విధింపబడినపం
చమీవిభక్తికి కంటే కంటేయని స్యాత్ అగు
ను అనఁగానన్యారాదితరర్త ఇత్యాదిసూత్రముందు
విధింపబడినపంచమీవిభక్తికిఁగంటేవర్ణకం బాదేశం
బు గావచ్చుననితాత్పర్యము ||ఉ|| రాముకంటేనితరుఁ
డు వానికంటేనధిమఁడు దానికంటేసమీపము దా
నికంటేదూరము దానికంటేయూర్పు ఇత్యాదులు.

31||మూ|| లోపలనిర్ధారణోద్భవాషష్ఠీ||టీక||నిర్ధార
ణోద్భవా - నిర్ధారణ - నిర్ధారణార్థమందు - ఉద్భవా
వృత్తిన - షష్ఠీ షష్ఠీవిభక్తి లోపల లోపలయని
స్యాత్ - అగును| అనఁగాయతశ్చ నిర్ధారణమనునూ
త్రమందు విధింపబడినషష్ఠీవిభక్తికిలోపల వర్ణకం బా

అజంతవరిచ్చేదము.

దేశంబుగావచ్చుననితాత్పర్యము. ఉ - దేవతలలాభ
లసీతయధికురాలు ఇత్యాది.

33||మూ|| యొక్కచ శేషపష్టి||టిక|| శేష. శేషా
ర్థమందువిధింపబడిన. పష్టి. పష్టివిభక్తి. యొక్క
యొక్క. యని. స్వాత్ అగును|అనఁగాపష్టి శేష
అనునూత్రమందువిధింపబడినపష్టివిభక్తికియొక్కవర్ణ
కంబువచ్చుననితాత్పర్యము. ఉ - రామునియొక్కగుణ
ములు - రాజుయొక్కపురుషుడు. ఇత్యాదులు.

34||మూ|| విషయనిమిత్తాదిజాతధేవాన్యా||టిక|| వి
షయనిమిత్తాదిజా. విషయనిమిత్తాద్యర్థములందుఁబు
ట్టిన. అన్యా. ఇతరవిభక్తి. అనఁగాసప్తమీవిభక్తి.
తథైవ. అప్రకారమే. అనఁగావిషయనిమిత్తాద్యర్థం
బులందుఁగలిగినసప్తమీవిభక్తిప్రథమా సమముగానే
యుండుననితాత్పర్యము| ఆదిశబ్దముచేతసతిసప్తమి
గ్రహింపబడు. ఉ - దేవతలవిషయముభక్తి. చర్మ
మునిమిత్తముపులినిఃజంపె. భృత్యులొపులఁ బెంచుకంగ
వచ్చె. ఇత్యాదులు.

సతీకాన శబ్దచింతామణి.

31॥యూ॥ స్యాదనుహతాంవిభక్తాసోశ్చము॥టీక॥
 అనుహతామ్ - అనుహచ్ఛబ్దములకు . విభక్తా విభ
 క్తిపరమగుదుండఁ గా సోశ్చ ప్రథమైకవచనమున
 కును ము - మువర్ణకము - స్యాత్ - అగును॥అనఁగా
 ననుహచ్ఛబ్దంబుల ప్రథమైకవచనంబునకుమువర్ణకం
 బూదేశంబుగానగుఁ బ్రథమాబహువచనంబుమొదలు
 గాఁదక్షిణసభిక్తులుపరములగు నపుడాగమంబుగాన
 గుననితాత్పర్యము . ఉ - వనము - వనములు - వనము
 ను . వనముల ఇత్యాదులు.

32॥యూ॥ తదుపరిపునర్ముఖాప్రచామ్॥టీక॥త
 దుఃపరి - అమువణాకము మీద . పునః వెండియు .
 ముఖా . ముఖ వర్ణకములు - ప్రాచామ్ . ప్రాచీను
 లమతమునందు . స్యాతామ్ అగును॥అనఁగా నాము
 వణాకముమీదవెండియు - మువణాకబువర్ణకంబులు
 ప్రాచీనులమతమందువచ్చు ననితాత్పర్యము ఉ . వ
 నమ్ము - వనమ్ములు . వనంబు . వనంబులు . ఇత్యాదు

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

లు! ఇచట సలోలో శ్చయనువక్ష్యమాణసూత్రమునందలిచ కారణము వలన మువణాకము నందలియు కారణమునకు లోపంబురంగా మిగిలిన మ కారణమునకు మువణాకము పరంబగునపుడు సంశ్లేషమును - బువర్ణకంబు పరంబగు నపుడు పూణాబిందువు నగునని యెఱుంగవలయు -

32 || మూ || సోగ్లుగితః || టీక || ఇతః ఇకారాంతశబ్దము యొక్క - సోః - ప్రథమైకవచనమునకు లుక్ - లోపము - స్యాత్ - అగును - అనఁగాని కారాంతశబ్దములను ప్రత్యయంబునకు లోపంబువచ్చునని తాత్పర్యము ఉ - హ - మతి - వారి - ఇత్యాదులు.

33 || మూ || ఉద్భవత్యై || టీక || ఉద్భవత్యై - బహువచనము పరమగుచుండుగా - ఇతః - ఇకారాంతమునకు - ఉత్ - ఉకారము - స్యాత్ - అగును - అనఁగాని కారాంతశబ్దములకు బహువచనంబు పరంబగునపుడు కారంబంతాదేశంబుగా నగునని తాత్పర్యము ఉ - హ - మతి - వారి - ఇత్యాదులు.

సతీకాన్త శబ్దచింతామణి.

౩౭॥ మూ॥ సంబుద్ధానాత్ ॥ టీక॥ సంబుద్ధా . సంబోధనై కవచ నాంతమునంపు అత్ . అదా గమము . న-లేదు అనఁగానికారాంతశబ్దములసంబోధనప్రభుమై కవచ నాంతమునందున దాగమంబు లేదనితాత్పర్యము ఉ-ఓహరి - ఓమతి ఓవారి - ఇత్యాదులు.

౪౦॥ మూ॥ ఇతాంజసఃకిశ్చ ॥ టీక॥ ఇతామ్ - ఇకారాంతశబ్దములయొక్క-జసః షష్ఠ్యేక వచనమునకు-కిశ్చ కివణకమును . స్యాత్ అగును - అనఁగానికారాంతశబ్దములషష్ఠ్యేకవచనమునకుఁగివణకంబాదేశంబుగానగుననితాత్పర్యము - ఉ . హరికి . మఱికి ఇత్యాదులు .

౪౧॥ మూ॥ టాదావితోననిస్స్యాత్ ॥ టీక॥ ఇతః ఇకారాంతమునకు - టాదౌ - టాదివిభక్తిపరమగుచుండఁగా . నిః - న్యాగమము . నస్యాత్ . కలుగదు . అనఁగానికారాంతశబ్దమునకుఁదృఢీయైక వచనముమొదలగువిభక్తిపరంబగునపుడు న్యాగమంబు లేదనితాత్పర్యము

అజతంపరిచ్ఛేదము.

ము . ఉ . హరిచేత హరికౌటకు . ఇత్యాదులు .

ర॥మూ॥ ఈచన్తా ఇద్వదేవకృతప్రాసాస్వః॥టీక॥కృ

తప్రాసాస్వః - కృత - చేయబడిన ప్రాసాస్వః ప్రాస్వ
ముగల . ఈచన్తాః . ఈకారాంతములు . ఇద్వదేవ .
ఇకారాంతములవలెనే . భవన్తి . అగుచున్నవిఅనగా

దీర్ఘాణాం ప్రాస్వస్వస్యైతనువత్క్య మాణసూత్రము
చేతప్రాసాస్వంతములైనయీకారాంతశబ్దములికారాం
తశబ్దములవలెనగుననితాత్పర్యము . ఉ . గ్రామణి .
గ్రామణులు నది . నదులు ఇత్యాదులు .

ర॥మూ॥ వికృతౌక్వచిచ్ఛలోపా మోర్ధ్వశ్చైత అది

మస్యభవేత్॥టీక॥వికృతౌ . అంధ్రమందు క్వచిత్ .
ఒకానొకచోట . మోః మువర్ణమునకు . లోపః - లోప
శము . అదిమస్య - మొదటిదయిన . అతః అకారమునకు
నీర్ఘశ్చ దీర్ఘమును భవేత్ అగును అనగా

సాంధ్రమందొకానొకచోటమువర్ణమునకు లోపంబును.
అమువర్ణముకంటెఁబూర్వమందున్న యకారంబునకు

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి

వీర్యమును నవచ్చునని తాత్పర్యము - ౬ - జౌంపములు.
జోరపాలు ఇత్యాదులు

౪౪॥ మూ॥ సర్వత్రోదోతోర్వర్ణవతిమువత్ || టీక॥
సర్వత్ర లింగ త్రయమందు ఉదోతోః ఉకార ఓకా
శాంతములకు పురి పువర్ణకము మువత్ మువర్ణకము
వలె భవతి అగుచున్నది అనఁగా నుకారౌ కారాం
తశబ్దములకు పువర్ణకము మువర్ణకము వలెఁ బ్రథ
మైకవిచనమున కాదేశముగా నితరవిధాన్తులు పరమ
గుసపుడాగమంబుగా నగునని తాత్పర్యము - ౬ - గురు
పు గురువులు. ధేనువు ధేనువులు వస్తువు - వస్తువు
లు గోవు - గోవులు - ఇత్యాదులు.

౪౫॥ మూ॥ ఘృతహత్పదానాం వా || టీక॥ మహ
త్పదానామ్ మహచ్ఛబ్దములకు ఘృత్ ఘృతాదేశము
వా ఏకల్పముగా. స్యాత్ - అగును. అనఁగా నుకారాం
తంబులగు మహచ్ఛబ్దములకు - ఘృత్తు - ఏకల్పంబుగాన
నునని తాత్పర్యము. మువర్ణకము స్యాదులకు పలక్షణము

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

గా వున దుండువ చుప్పడుంబున న కారాంత మహాచ్ఛ
బ్దుంబు నకువ లే రూపంబు - ఉ గురుఁడు గురులు గురు
నిఁ. గురునిఁ. గురుని చేఁ - గురువు గురు పులు - ఇ
త్యాదులు .

౬౬ || మూ॥ దుజతౌతున పుతస్సెస్సంబు ధ్ధావిత్తు
తాండుఁకేచిత్ || తీక || తేచిత్ - కొంఁడులు - ఉలామ్
ఉకారాంతములకు సంబుద్ధి . సంబుద్ధియును - మజ
తేతు-డుజాదేశాదాగమములయి తే-న లేవు || పుతః పు
తము - స్యాదితి అగునని విదుః ఎఱుంగుదురు అనఁగా
నుకారాంతశబ్దములకు సంబోధనప్రకృతమైక వచన మం
దుమపర్థకమున దాగవంబును లేదు | పుతము వచ్చునని
కొండులుదలంతురని తాత్పర్యము ఉపగుహ ౩ పశం
సూ ౩ ఇత్యాదులు జర్మత్రాదూ-౩ మునిశ్రేష్ఠ్యునభా
రతప్రయోగము వలనఁ బుతమువచ్చుపడుంబునఁజెప్ప
ంబునకువ లే - పువణకాకంబునకు నిషేధంబని యెఱుఁ
గునది.

సతీకాన్థ శబ్దచిన్తామణి.

౪౬ || మూ || దీగ్ధాణాం హ్రస్వస్యాత్ || టీక || దీ
 గ్ధాణామ్-దీగ్ధాంతశబ్దములకు - హ్రస్వః - హ్రస్వము
 స్యాత్ - అగును | అనఁగా నావంబులతుదినుండు దీర్ఘం
 బులకు హ్రస్వంబగుననితాత్పర్యము-ఉ. అంబ - గౌరి.
 వధువు . ఇత్యాదులు.

౪౭ || మూ || నచ దేశ్యపదే || టీక || దేశ్య పదే దేశ్య
 పదమందు. నచ. లేదు | అనఁగా దేశ్య పదంబులకు దీ
 ర్ఘంబునకు హ్రస్వంబు గలుగదని తాత్పర్యము-ఉ. నవ
 లా. నేజా. లకోరీ . ఇత్యాదులు.

౪౮ || మూ || నచైక వర్ణేపి || టీక || ఏకవర్ణేపి - ఏకా
 క్షరశబ్దమందును నచ లేదు | అనఁగా నేకాక్షర సం
 స్కృతశబ్దంబుల దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబు గలుగదని
 తాత్పర్యము-ఉ. శ్రీ-హ్రీః-మా. ఇత్యాదులు.

౪౯ || మూ || డాబవిధా త్రాదేరుః || టీక || అవిధాత్రా
 దేః-విధా-త్రాదికాని. డి- ఋ - కారాంతశబ్దమునకు
 డాప్. డాప్సు స్యాత్ అగును. అనఁగా డా.త్రా

దిగణవ్యతిరీక్తంబగు ఋకారాంతశబ్దంబునకు డాప్పు
వచ్చుననితాత్పర్యము! విధాతృ సవితృ నేతృ ఇత్యా
దులు. విధాత్రాదులు డావె. అనుచోట డకార పకా
రంబులు ఇత్సంజ్ఞగలవిగావుననవిలోపింపఁ గామిగిలిన
దికారంబు- ఈ ప్రత్యయముడిత్తుగావుననంత్యాచ్చున
కు లోపంబు ఉ. పిత. మాత భ్రాత. స్వస. ఇత్యా
దులు.

౫౫॥ మూ॥ తస్య చ వా॥ టీక॥ తస్య చ- ఆవిధాత్రా
దికని వా వికల్పముగా- స్యాత్ - అగును! అఁగ-వి
ధాత్రాదిగణమునకును డాప్పు వికల్పముగా నగు ననితా
త్పర్యము- ఉ. విధాత విధాతృఁ డు - సవిత - సవితృఁ
డు. నేత. నేతృఁడు - ఇత్యాదులు - డాప్పువచ్చినపిమ్మ
ట దీర్ఘాణాం హ్రస్వసాన్యత్తసు సూత్రంబు చేత హ్ర
స్వంబుగలుగును.

౫౬॥ మూ॥ తావుభౌరమేశసమా॥ టీక॥ తావుభౌ
రమేషు- రమేశసమా రమా. రమాశబ్దముతోడ. ఈశ

సతీకాన్ధ శబ్దచింతామణి

శబ్దముతోడ - సమా. సమానములు అనఁగా డా
బర్హతరములు రమాశబ్దతుల్యంబులు అదాబంతములీశ శ
బ్దతుల్యంబులు గానుండునని తాత్పర్యము. ఉదాహర
ణంబుమున్ను చెప్పఁబడియె.

౫౩ || మూ || క్వచిదమహతోపిషుఞ్శ్చ్యోత్ || టీక || క్వ
చిత్ - ఒకానొకచోట అమహతోపి అమహచ్ఛబ్దము
నకును - డుజ్ - డుజా దేశము - స్యాత్ - అగును । అ
నఁగాఁగొన్ని యెడలనమహచ్ఛబ్దంబులకును హివర్ణకం
బువచ్చునని తాత్పర్యము - ఉ - కత్తిశఁడు - కైరఁడు -
జన్నఁడు - పులియఁడు - వనియొక్కఁడు - ఇత్యాదులు.

౫౪ || మూ || ఏకాదేరమహతాంచడాపుర్న || టీక ||
ఏకాదేః ఏకాదికిని - అమహతాంచ అమహచ్ఛబ్ద
ములకును - డౌ - డువర్ణకముపరమగుచుండఁగా, ఉ
త్ - ఉకారము - న లేదు । అనఁగానేకాదిగణమున
కునమహచ్ఛబ్దంబులకును డువర్ణకము పరమగు నపుడు
కాఁబడుగలుగదని తాత్పర్యము । ఏకాదికు డాహరిణ

అజంతపరిచ్ఛేదము.

౧౩

ము - ఒక్కఁడు అతఁడు ఇతఁడు . ఎవ్వఁడు - మఱ
 మఁడు మగఁడు - మిండుఁడు గండఁడు - ఎల్లఁడు
 హల్లఁడు - ఇత్యాదులు - అనుహత్తులకు దాహరణము -
 కత్తళఁడు కత్తళనిక - ఇత్యాదులు - క్వచిదనుహ
 తోపీత్యాదిసూత్రమునందలిపదవర్ణకంబునుహత్తార్థం
 బులకు పలకు కంబగుటంజేసినివర్ణకంబునకు వలెనుత్పం
 బునకు బ్రాప్తియనియెఁబుఁగునది -

౫౫॥ మూ॥ స్త్రీ త్వబహుతేసురాదేరసమాసే॥
 టీక॥ సురాదేః . సురాది శబ్దమునకు స్త్రీ త్వబహు
 తే . స్త్రీ త్వబహుత్వములు - స్యాతామ్ - అగును .
 అసమాసే సమాసమందుఁగలుగవు . అనఁగా సురా
 దిగణమునకు సమాసము లేనపుడు స్త్రీ త్వబహుత్వము
 లువచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . సురలు - అసుర యో
 ధ శుంక ఇత్యాదులు - సమాసమందు - భూసురుఁ
 డు ఇత్యాది ఇచ్చటబహుత్వనియమముసుర శబ్దంబు
 నకేయనిగ్రహింపవలయు

సటికాన్త శబ్దవిస్తామః.

౫౬॥మూ॥ లుగ్న వేక్షుశాదేర్థః ॥టీక॥ కుశాదేః .
కుశాదిగణముయొక్క - మోః - మువర్ణకమునకు - లు
క్ - లోపము , భవేత్ - అగును| అనఁగాఁగుశాదిశ
బ్దంబులమువర్ణకంబునకు లోపంబులుగుననితాత్పర్య
ము ఉ - కుశ దర్భ - హంస . భ్రమ - చరిత్ర - అ
క్షతలు - ఇత్యాదులు.

౫౭॥మూ॥ పష్ఠీవిశేషణానాంప్రథమాస్యోత్ ॥టీక॥
పష్ఠీవిశేషణానామ్ పష్ఠీ - పష్ఠ్యంతములయొక్క -
విశేషణానామ్ - విశేషణములకు . ప్రథమా . ప్రథమా
విభక్తి - స్యాత్ - అగును| అనఁగాపష్ఠ్యంతవిశేషణం
బులకుఁ బ్రథమావిభక్తివచ్చుననితాత్పర్యము : ఉ అ
నఁగుచరితుఁడురఁగునందనునకుఁ బ్రణతిఇత్యాది.

౫౮॥మూ॥ వ్యవహితాశ్చ సర్వేస్యః ॥టీక॥ సర్వే-
సమస్తశబ్దములు - వ్యవహితాశ్చ వ్యవధానముగల
విగా - స్యః - అగును| అనఁగావిశేషణవిశేష్యంబు
లితరశబ్దంబులచేతవ్యవధానముగలవియునగుననితా

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

త్పర్యము - చకారంబునకన్వాచయమగ్రము [ ] గా
ముదలఁచెదసుగునాభిరామునెపుడు - రామునభిరా
ముసద్గుణధామందలఁతు - ఇత్యాదులు.

౫౯ || మూ॥ వికృతౌచస్త్రి లిక్ష్తా స్త్రి లిక్ష్తకసర్వనా
మధేయాస్సుః॥టీక॥ వికృతౌచ - ఆంధ్రమందును ,
స్త్రి లిక్ష్తాః - స్త్రి లింగశబ్దములు . స్త్రి లిక్ష్తకసర్వనా
మధేయాః - స్త్రి లిక్ష్తక - స్త్రి లింగముగల - సర్వనా
మధేయాః సమస్తవిశేషణములుగలవిగా - సుయః
అగును | అనఁగా దేనుఁగునందును స్త్రి లింగవిశేష
ణంబులు స్త్రి లింగముగలవిగానేయగుననితాత్పర్యము
ఉ - నీతభక్తవత్సల - పాలమున్నీ టిక్కుఁతురుపక్షహా
స్త - ఇత్యాదులు.

౬౦ || మూ॥ ఉభయవిధమమహాతీనామ్ ॥ టీక ॥ అ
మహాతీనామ్ - అప్రాణి వాచక స్త్రి లింగ ములకు - ఉ
భయవిధమ్ - రెండువిధములుగలదిగా - స్యాత్ - అ
గును | అనఁగా సప్రాణి వాచక స్త్రి లింగవిశేషణము

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

 వింగముగలవియును స్త్రీలింగములేనిది యునగునని
తాత్పర్యము - ఉ . శరశ్చంద్రికమనోహరము - మనో
హర - ఇత్యాది.

౬౦ || మూ || నియత స్త్రీ ప్రత్యయస్తు సర్వాసామ్ ||
టీక || సర్వాసామ్ సమస్త స్త్రీలింగశబ్దములకు - స్త్రీ
ప్రత్యయస్తు స్త్రీ ప్రత్యయమైతే - నియతః నియత
ము - అనగా సమస్తములయిన స్త్రీలింగశబ్దములకుటా
ప్ జిప్ - మొదలయిన స్త్రీ ప్రత్యయములు నియత
ములని తాత్పర్యము - ఉ . రామకృపాసంజాహరిణి -
సీత సర్వాభీష్టప్రణాత్రి - పుడమిచెలికూతులే సర్వ
భువనజాని ఇత్యాదులు,

౬౧ || మూ || ఇతర త్రచద్వి తీయా తస్యాః ప్రథ
మా చజడపదానాంస్యాత్ || టీక || జడపదానామ్ అ
చేసన వాచకపదములకు - ఇతరత్ర . ద్వితీయేత రవిభ
క్తిర్ధనుండు . ద్వితీయా . ద్వితీయా విభక్తియు త
స్యాః - ఆద్వితీయావిభక్తికి . ప్రథమాచ . ప్రథమావి

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

భక్తియు స్యాత్ - అగును | అనఁగా నచేతనమున
ములైన శబ్దములకు నితరవిభక్త్యర్థముండు : ద్వివిధము
భక్తియు నాద్విలేయార్థముండు బ్రథమాభిభక్తియు
ఏకల్పముగావచ్చునని తాత్పర్యము - ౬ - హేతి నరు
లనఱికె హేతిచేయులనఱికె ద్వారకనున్న వాఁ
డు - ద్వారకయందున్న వాఁడు - రథమేకై - రథము
నెకై - ఇత్యాదులు.

౬౩ || మూ || స్తోవాపౌరైవాపౌః || టీక || రైవావోః -
రైశ్చనౌశబ్దములయన్త్యవర్ణములకు . అవానౌ . ఓ . ఆ
వ - అనునవి . స్తః అగుచున్నవి అనఁగా రైశ్చనౌ
శబ్దములకు . ఓ ఆవ - అనునవిక్రమముగా నంతా దే
శంబులగునని తాత్పర్యము ౬ రోయీవి . రోపడఁ
తి . నావఁజూచె నావ నడిచె . ఇత్యాదులు,

౬౪ || మూ || స్త్రీః స్త్రాః || టీక || స్త్రాః స్త్రాశబ్దము - స్త్రీ
వత్ . స్త్రీలింగమువలె-స్యాత్ అగును అనఁగా స్త్రాః
శబ్దము స్త్రీలింగమువలెఅనుతాం స్త్రీయా మిత్యాదివ

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

మూలము సూత్రము చేత సులోపంబును బొందుననితాత్పర్యము . ఉ స్లోయుదయంచేతిత్యాది .

౬౫||మూ||భూది ప్రాస్తుజౌయ తత్ || టీక|| భూదివోస్తు . భూశబ్దదివ్ శబ్దములకైతె . జౌ - సప్తమ్యై కవచనమందు . యత్ . ఏరూపముగలదో . తత్ . ఆరూపము.స్యాత్ . అగును| అనఁగాభూశబ్దదివ్ శబ్దములకు సంగస్త్రుత సప్తమ్యై కవచనమందెద్దిరూపంబు గలదో యదియతెనుఁగునందుఁబ్రాతిపదికంబగునని తాత్పర్యము . ఉ . భువిదిః నీ వలనఁబొడమెఁబురుషవతంసా . ఇత్యాది.

౬౬||మూ|| వాయీరపుర్వక్రతమా|| టీక|| వక్రతమా . వికారౌకారములు . అయిః - అయియని - అవుః . అపు అని . వా - వికల్పముగా స్యా తామ్ అగును | అనఁగానైకారమునకు అయిఅనియుఁబోకారమునకుఅపు అనియునాదేశంబులువికల్పముగానగుననితాత్పర్యము ఉ . చెలువయి చెలువై - అపురా - బోరా - ఇత్యాదులు.

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

౬౭॥ మూ॥ ఉర్ద్వన్దేర్ద్వరః॥ టీక॥ ద్వన్దేర్ద్వ
మాసమందు . ఉః - ఋకారమునకు - రః - రేఫము
స్యాత్ - అగును . అనఁగా ద్వంద్వ సమా సమందుఁ
బూర్వపదమందున్న ఋకారంబునకు రేఫమా దేశం
బుగానగుననితాత్పర్యము . ఉ . మాత్రపితృబుద్ధి సంభో
ధిపుష్కరిగొలుకుఁగత్తాది . ఇ చటను త్తరసూ త్రంబునం
దలిక్వ చిత్తనునదియ పకర్షింపఁ బడుచు న్నదిగావుననీ
కార్యంబువైకల్పికము .

౬౮॥ మూ॥ క్వచిద్గకారోఽః॥ టీక॥ క్వచిత్ . ఏకా
నొకచోట - గకారః గకారము - యః - వకారము - స్యా
త్ అగును . అనఁగా నాంధ్రమందోకానొకచోట గ
కారంబునకు వకారమా దేశంబుగా నగుననితాత్పర్య
ము . ఉ . ప్రోగు . ప్రోవు ఈగి . ఈవి . తొగ - తొవ .
ఇత్యాదులు . క్వచిత్తనుటవలన రేగు - వాగు . బాగు
ఇత్యాదులయందులేదు -

౬౯॥ మూ॥ స్వత్రాన్నామ్నః కుజోర్భహువచనైః॥

సతీకాన్త శబ్దచింతామణి.

అనుష్టుప్ : నువర్ణాంతమైన నాన్నుః ప్రా
 తినదికముకంటె బహువచనే . బహువచనము పర
 మగుచుండఁగా నొః నువర్ణమునకు కుజ్ . కుజా
 దేశము స్వాత్ . అగును | అనఁగాఁ గొన్నియెడలను
 వర్ణాంతశబ్దములకు బహువచనము . పరమగునపు
 డు నువర్ణమునకుఁ గుజాదేశంబు గలుగునని తాత్పర్య
 ము | జకారంబిత్తు గావునబిందుఘాత్యకత్వంబు - ఉ .
 కొలను . కొలఁకులు . కెలను కెలఁకులు . వలను , వ
 లఁకులు . మాను . మాఁకులు - ఇత్యాదులు .

౭౦॥ మూ॥ కుత్రచిన్నలోపశ్చ॥ టీక॥ కుత్రచిత్ . బ
 కానొకచోట నులోపశ్చ - నువర్ణలోపమును . స్వా
 త్ . అగును | అనఁగాఁ గొన్నియెడలను వర్ణాంతశబ్దము
 లకు బహువచనము పరమగునపుడు నువర్ణమునకు లో
 పంబును వచ్చు నని తాత్పర్యము - ఉ . చేను . చేలు .
 పేను . పేలు . మీను , మీలు - ఇత్యాదులు | కుత్రచిత్త
 నుటవలన . మేను . మేనులు . కాను . కానులు . వీను

అజంత పరిచ్ఛేదము.

వీనులు ఇశ్వామలయందునులోపంబులేను.

౭౧ ||మూ|| పులలోగ్నిం వ యుతోడుర్వాలులయో
టీక|| సులలోః లకారముతోఁగూడినలువర్ణమున ఇ
లులయోః లులవర్ణకములు పరములగు చుండఁ గా
బిందుయుతః - బిందువుతోఁ గూడిన డుః - డువర్ణకము
వా - వికల్పముగా స్యాత్ - అగును| అనఁగా లకా
రసహితమైనలుకారంబునకులులవర్ణకంబులుపగంబు
లగునపుడుపూర్ణబిందువుతోఁగూడిన - డువర్ణకంబులక
ల్పంబుగా నాదేశంబగు నని తాత్పర్యము - ఉ - షిల్లు -
విండులు - ముల్లు - ముండులు - పల్లు - పండులు - విం
డుల - ముండుల - పండుల - షిల్లులు - ముల్లులు - పల్లు
లు - ఇత్యాదులు.

౭౨ ||మూ|| ఉల్లుగపితయోఃపరతః ||టీక|| త యోః
అలులవర్ణకములు - పరతః - పరములగు చుండఁ గా
ఉల్లుగపి ఉకారలోపమును - స్యాత్ - అగున
నఁగానాలులవర్ణకములు పరంబులగు నపుడు

పటికా న శబ్దాన్నిగాని.

ఇదిబాధియే గారమునకులో పం బువికల్పంబుగా. అగు
 ననితాత్పర్యము ఉ - పంక్తి - పంక్తి - ముండ్లు - ముం
 డ్ల పండ్లు - పండ్ల - ఇత్యాదులు.

౭౩ || నూ || నిత్యం దా రా దేశ్వస్యాల్లోల్లల యోగు
 రౌచతత్రస్థః || టీక || దా రా దేశః ఆలుశబ్దము మొదల
 యినదానియొక్క . లోః . లువర్ణమునకు - లుల యోః
 లులనర్ణకములు పరములగుచుండఁ గా - బిన్దుయుతః -
 బిందువుతోఁగూడిన . డః డువర్ణకమును - ఉల్లుగపి -
 ఉ కాఠలోపమును - నిత్యమ్ - నిత్యముగా - స్యాత్
 అగును. తత్ర - ఆయాలుశబ్దము మొదలయినదానియం
 దుండెడు - లులయోః - లులవర్ణకములకు - రురౌచ -
 రులవర్ణకములును స్త్య - అగుచున్నవి. అనఁగానా
 ల్పాదిశబ్దంబులలువర్ణంబునకులులవర్ణకంబులు పరంబు
 లగునపుడుబిందుసహితంబయినడువర్ణకంబునాడువర్ణ
 కంబునలి యుకారంబునకులో పంబును ఆయాల్పాది
 నొక ముయొక్క . లులనర్ణకంబులకుఁగ్రమముగా రుర

అజంతపరిచ్ఛేదము.

౧౧౧

వర్ణకములును నిత్యముగానగునని తాత్పర్యము. ఆ
ఆలు ఆండు ఆండ్రు - జవరాలు జవరాండు. జవ
రాండ్రు. కోడలు కోడండు కోడండ్రు చెల్లు
చెల్లండు. చెల్లండ్రు. ఇత్యాదులు.

౭౪ || మూ రోలః || టీక || ౭ః రేఫమునకు . లః - ల
కారము - స్మృత్ - అగును | అనఁ గాడలటాముదితాం
తస్యచ వాలుక్త నును త్తరసూత్రంబుచేత ఏలు గో
రు . ఇత్యాదిశబ్దంబులనువర్ణమంచున్న యుకారంబున
కులోపంబువచ్చినపక్షమందా రేఫమునకలఘులకారం
బాదేశంబగునని తాత్పర్యము . ఉ ఏలు . పల్లు - గో
రు - గోళ్లు . ఇత్యాదులు | రేఫ లకారంబు లకును ల
కారడకారంబులకు నభేదంబు గావున వానికి నీసూత్రం
బుచేత నేయలఘులకారాదేశము ఉ త్రాడు - త్రాళ్లు -
తడి - తల్లు . పాలు . పాళ్లు - అంబలి . అంబల్లు - ఇ
త్యాదులు.

౭౫ || మూ || డలటాముదితాంతస్యచ వాలుక్త || టీక ||

సటికాన్ద్ర శబ్దచిన్తామణి.

కాన్ద్ర - డకార లకార టకార ముల యొక్క - ఉడి
కాన్ద్ర - ఉకారేకారములకు - తస్య - ఆరేఫ సంబంధి
 ధియైనయుకారమునకు - లుక్ - లోపము - వా - పికల్ప
 ముగా - స్యాత్ - అగును | అనగా డకార లకార ట
 కార ముల యుకారేకారంబులకును రేఫసంబంధి యగు
 నుకారంబునకునులులవర్గ కంబులుపరంబులగు నపుడు
 లోపమువికల్పముగానగునని తాత్పర్యము - ఉ - త్రా
 డు - త్రాల్లు - త్రాడులు - తడి - తల్లు - తడులు - చా
 లు - చాల్లు - చాలులు - అంబలి - అంబల్లు - అంబళ్లులు -
 చెట్టు - చెట్లు - చెట్టులు - జెట్టి - జెట్లు - జెట్టులు - ఇ
 త్యాదులు.

౭౬ || మూ || సలోలోశ్చ || టీక || సలః లకారముతోఁ
 గూడిన - లోశ్చ - లువర్గమునకును - లుక్ - లోపము -
 వా - పికల్పముగా - స్యాత్ - అగును | అనగా లకా
 రసహితలువర్గకంబునకులోపంబువికల్పంబుగానగు
 నని తాత్పర్యము - ఉ - పంది శ్చేసి - పందిల్లువేసి అంబ

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

శ్లో॥ ౧ - అంబుద్ధుగాఁచి ఇత్యాదులు. .

౭౭॥ మూ॥ ఔ పవిభక్తికలీనామిల్లుగ్న్య హుళభృత్త
 డుశ్చస్యోత్తీక॥ ఔ పవిభక్తికలీనామ్ - ఔ పవిభ
 క్తికలివంశములకు - ఇల్లుక్ - ఇ కార లోపమును - తథై
 వ - అప్రకారముగానే - డుశ్చ - డుష్కర్తమును బహు
 శమ్ - బహుళ ము గా - స్యోత్ - అగును. అనఁ గా
 నా పవిభక్తికయోగ్య ములైన లిప్తములకులులవ ర్థము
 లుపరము అగునపుడి కారంబునకులోపంబునుబూర్ణబిం
 దుసహితంబైన డుష్కర్తంబును బహుళముగావచ్చునని
 తాత్పర్యము ఉ రోకలి రోకండ్లు - అటకలి - అట
 కండ్లు - గొడ్డలి - గొడ్డండ్లు - ఇత్యాదులు బహుళ
 గ్రహణము చేత - పెండిలి - పెండిండ్లు - అనియనౌపవి
 భక్తికములకుమనచ్చు.

౭౮॥ మూ॥ అపి సంయుక్త సమాప్తానూయోస్తే లిః ప్ర
 కృత్యతీనామ్నామ్॥ టీక॥ నామ్నామ్ ప్రాతిపదికము
 లయొక్క. అనే అంతమందు. లిః - లువర్తకము

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

సంయుక్తపమాస్తోపి - సంయుక్తమయిము గిసినదైన
ను . భూయః, మఱియు ప్రదృశ్యతే. కానబడుచున్న
వి - అనఁగానామంబులకడపట మున్న సంయుక్తబై
ముగిసినదైననులువర్ణకంబుమఱలఁ గానబడు చున్నద
నితాత్పర్యము . ఉ. మొసళ్లులు . నెమళ్లులు . ముండ్లు
లు - నీళ్లులు . ఇత్యాదులు ప్రదృశ్యతే అనుటవలననీ
ప్రయోగమప్రసిద్ధంబనుశంకవలదనిభావము,

౬౯॥ మూ॥ కేషాంచదుదంతానాన్వేతివిభక్తాపునో
లుక్స్యత్ ॥ టీక ॥ కేషాంచత్ - కొన్ని యయిన - ఉ
దంతానామ్ - ఉకారాంతశబ్దములకు - నేతివిభక్తా . న
అనువిభక్తిపరమగుచుండఁగా - ఉనః - ఉన్ అనుదా
నికి - లుక్ - లోపము - స్యాత్ - అగును | అనఁగా ను
కారాంతంబులగుకొన్ని శబ్దంబులకు నలనుసప్తమీవిభ
క్తిపరమగునపుడునామాంతమంచున్న యుకారంబున
కునువిభక్త్యాదియంచున్న నకారంబునకును లోపంబు
గలుగునని తాత్పర్యము . ఉ. చోటు - న. చోట . మీఁ

అజంతాపరిచ్ఛేదము.

దు . న . మీంద . డిను . న . ఊర . క్రిందు . న - క్రింద
ఇత్యాదులు - కేహాంబితనుటవలన ఇకార రూపాపవ
భక్తికవంతంబులకువచ్చుగాని కొంగున వైపున వీపున
నిత్యాదులందురాదు.

రాం || మూ || ఔపవిభక్తికనామ్నా - మత్వంస్య
త్సప్తమీత్యతీయార్థే || టీక || ఔపవిభక్తికనామ్నామ్
ఔపవిభక్తిక ఔపవిభక్తికాంతమ్మైన నామ్నా
మ్ . ప్రాతిపదిక ములకు . సప్తమీత్యతీయార్థే - సప్త
మీ . సప్తమ్యర్థమందు - త్యతీయార్థే - త్యతీయార్థ
వందును . అత్వమ్ . అత్వము - స్మృత్ అగును | అ
నగానాపరిభక్తికాంతంబులగు నానుంబులకు - స
ప్తమ్యర్థ్యతీయార్థములయందత్వంబువచ్చుననితాత్ప
ర్యము - ఉ మింట - పంట - కంట - వింట
నీట - చేక - ఇత్యాదులు.

రాం || మూ || అనుతాన్త్రీయాం సమానాం సర్వ
స్య స్త్రీ సమస్యచసులోపః || టీక || అనుతామ్ . ఉకా

సతీకాన్త శబ్ద చిన్తామణి.

రౌంతములుగాని - సమానామ్ - తత్సను ముల యినా
 స్త్రీయామ్ . స్త్రీ లింగశబ్దములకును - సర్వస్య . స
 మస్తమైన స్త్రీ సమస్యచ . స్త్రీ సమమునకును - సు
 లోపః - సుప్రత్యయలోపము - స్యాత్ - అగును | అ
 నఁగాను కారాంతవ్యతిరిక్తంబులును సంస్థితప్రాకృ
 తతత్సమంబులునగు స్త్రీ లింగశబ్దంబులకును స్త్రీ సమం
 బ్ధులైన సమప్తదేశ్యశబ్దంబులకును సులోపంబుగలుగు
 ననితాత్పర్యము ఇ అంబ . రమ - గౌరి - వాణి - జడ -
 రాణి - లచ్చి - గోడ - మేడ - భావి - మోవి - ఊరు -
 ఇత్యాదులు.

౮-౨ || మూ || ఏద న్తతాచనామ్నామన్యతరస్యా మి
 యాన్తానామ్ || టీక || ఇయాన్తానామ్ - ఇయాంత ము
 లైన - నామ్నామ్ - ప్రాతిపదికములకు . అన్యతరస్యా
 మ్ - ఏకల్పముగా . ఏద న్తతాచ . ఏ కారాంతత్వము
 ను - స్యాత్ - అగును | అనఁగానియాంతంబులగు శబ్దం
 బులన్నియులను దానికే కారా దేశంబును . ఏ కారమువ

అనని కారంబునకులోపంబునుపికల్ప ముగానగుననితా
త్పర్యము ఉ - విధియము - విడెము - విడ్యము - ముత్తి
యము ముత్తైము - ముత్తైయము - కడియము - కడెము
కడ్యము - మిరియము - మిరెము - మిగ్యము కన్నియ
కన్నె - కన్నయ వన్నియ - వన్నె - వన్నయ తిత్తా
దులు.

౮౩॥మూ॥ వికృతాసర్వేశ్వరశాస్త్రిశబ్దసమాస్త్రీనస
మాశ్చనాన్యేస్యః॥టీక॥ వికృతా ఆ - ప్రవండు - స
ర్వేశ్వరశాసములయిన - శబ్దాః - శబ్దములు - శబ్దస
మాః - నపుంసక - సమములు - స్త్రీ సమాశ్చ - స్త్రీ
సమములునుగా - స్యః - అగును | అన్యే - ఇతరము
లు - నస్యః - కలుగవు - అనఁగానేశ్వరభాషయందన్ని
శబ్దంబులునపుంసక లింగ సమములును స్త్రీ లింగ సమ
ములునుగా నుండును బుంలింగ సమములులేవు తస్మాద
హంతుచంతురుఁ డిత్యాదిపుంసమంబులును గలవనితా
త్పర్యము.

౮౪॥ మూ॥ క్లీబసమాఅమహద్వత్ ॥ టీక॥ క్లీబసమాః
నపుంసకసమములు - అమహద్వత్ . అమహద్భుం
బులవలె . స్యుః - అగును . అనఁగా నపుంసకసమము
లగు - దేశ్యశబ్దంబులునపుంసకతత్సమశబ్దంబులవలె
మువర్ణాంతంబులుగానుండుననితాత్పర్యము . ఉ . అం
దము . చందము . గుట్టము . పల్లము . ఇత్యాదులు .

౮౫॥ మూ॥ స్త్రీ వత్సన్యస్త్రీసమా॥ టీక॥ స్త్రీ స
మాః - స్త్రీ సమములు - స్త్రీ వత్ స్త్రీ లింగములవలె
స్యుః - అగును . అనఁగా స్త్రీ సమంబులగు దేశ్యశ
బ్దంబులుతత్సమస్త్రీ లింగసమములుగానగుననితాత్ప
ర్యము . ఉ . గోడ . మేడ . తావి . బావి - మోవి -
మోపు . దాపు . నేల . నవలా . ఇత్యాదులు .

౮౬॥ మూ॥ సమాస్తుసమాః॥ టీక॥ సమాస్తు - త
త్సమములయితే - సమాః . సమాన లింగములుగలవి
గా . స్యుః - అగును . అనఁగా తత్సమశబ్దంబులుప్ర
కృతితోడ సమానమైన లింగముగలవిగానుండుననితా

అజంతపరిచ్ఛేదము.

౧౦౩

త్వర్యము . ఉ . రాముఁడు . సీత . రఘు . కులము . జ
ముఁడు . జడ . కారము ఇత్యాదులు .

౮౭||మూ||ఇతిశ్రీసకలభాషావాగనుశాసనసన్నయ
భట్టవిరచితాన్త శబ్దచిన్తామణౌశ్చ తీయోజన్త పరిచ్ఛే
దః||టీక|| శ్రీసకలభాషావాగనుశాసనఁడగు సన్నయ
భట్టారకుచేతవిరచింపఁబడినయాన్త్రశబ్దచింతామణి
యందు మూఁడవది యైన యజంత పరిచ్ఛేదము ముగి
సెను .

హలంతపరిచ్ఛేదము.

౧||మూ||ప్రథమైకవచనతుల్యంసర్వ శ్రుహలన్తమగు
ణవత్ప్రభృతి ||టీక|| సర్వశ్రు అంతట . అగుణవత్ప్ర
భృతి గుణవదా దివ్యశిరిక్షమైన . హలన్తస్ . హ
లంతశబ్దము . ప్రథమైకవచనతుల్యమ్ - ప్రథమైకః

చన - సంస్కృత ప్రథమైక వచనముతోడ - తుల్యమ్
సమానము . భవేత్ . అగును| అనఁగా సంస్కృత ప్ర
థమైక వచనము లేనుండునందే శబ్దములకు బ్రాతిపదికం
బగుచున్నదో అట్టి హలంత శబ్దములగుణవర్గణమనితా
త్పర్యము . ఉ . క కుస్ . డిక్ . దృక్ . ఉపాత్ - ఇ
త్యాదులు.

అ|| య|| గుణవర్గణోద్వితీయైక వచనతుల్యభవేద్వి
కృతా || టీక || వికృతా - అంధహందు - గుణవర్గణః - గు
ణవర్గణము - ద్వితీయైక వచనతుల్యః - ద్వితీయైక వచన
సంస్కృత ద్వితీయైక వచనముతోడ . తుల్యః - సమాన
ము - భవేత్ - అగును| అనఁగా సంస్కృత ప్రథమైక వ
చనము లేనే గునందే శబ్దములకు బ్రాతిపదికం బగుచు
న్నదో అట్టి హలంత శబ్దములు . గుణవర్గణమనితాత్ప
ర్యము ఉ . గుణవంతమ్ . సుహృత్ . వేదవిత్
యు త్విజమ్ విద్వాంసమ్ . అనద్వాహమ్ . శ్వా
నమ్ - పురీమ్ . ఇత్యాదులు.

౩ || మూ || ద్విత్వోత్పేదసర్వహలాం హ్రస్వాత్ టీక ||

హ్రస్వాత్ హ్రస్వముకంటే - బరముల యిన - సర్వహలామ్ - సమస్త హల్లులకు - ద్విత్వోత్పేద - ద్విత్వోత్పములు స్తుః - అగుచున్న వి అనఁగా గుణ వద్ధణవ్యతిరిక్త సంబంధులై హ్రస్వం బుకంటే బరంబులైన హల్లులకెల్ల ద్విత్వోత్పంబులు వచ్చునని తాత్పర్యము ఈ కకుష్టు - దిక్తు - దృక్తు - ఉపాసత్తు ఇత్యాదులు వీనికి సుహృదంబుమీఁదఁ జెప్పబడు.

౪ || మూ || ద్విత్వంతు దీర్ఘ తోబహుళమ్ || టీక || దీర్ఘతః దీర్ఘముకంటే బరములైన హల్లులకు ద్విత్వంతు - దిత్వమైతే బహుళమ్ - వికల్పముగా స్యాత్ అగును, అనఁగా దీర్ఘంబుకంటే బరంబులైన హల్లులకు ద్విత్వంబు వికల్పంబుగా నుత్పంబునిత్యంబుగా వచ్చునని తాత్పర్యము - ఉ - వాకు వాక్తు . ఇత్యాదులు.

౫ || మూ || అగుణవతాంసర్వహలాంసోర్లోపః || అగుణవతామ్ గుణవద్ధణవ్యతిరిక్తములైన సర్వహ

సతీకాన్ధ శబ్దచింతామణి.

లామ్ . సమస్తహలంతశబ్దములయొక్క . సోః . సుప్ర
త్యయంబునకు . లోపః . లోపము హ్యోత్ . అగును |
అనఁగా గుణవర్ణణ వ్యతిరిక్తంబులై సహలంత శబ్దముల
ప్రథమైక వచనంబునకు లోపంబు వచ్చునని తాత్ప
ర్యము.

౬ || మూ || గుణవతాం డమూప్రాగ్వాత్ || టీక || గు
ణవతామ్ . గుణవర్ణణశబ్దములకు . డమూ . డమువ
ర్ణకములు . ప్రాగ్వాత్ . మును పటివలె - స్తో - అగు
చున్నవి . అనఁగా గుణవర్ణణ శబ్దంబులకు మునుపటివ
లెమహచ్చబ్దంబులకు డవర్ణకంబును - అమహచ్చబ్దం
బులకు మువర్ణకంబును వచ్చునని తాత్పర్యము . ౬ . గు
ణవంతుఁడు . సుహృదుఁడు . వేదఁడు . ఋత్వి
జుఁడు . విగ్వాంసుఁడు . అనడాహము . శ్వానము -
పురము . ఇశ్యాహులు ఇవట . అన్యేషాంచ ప్రయోగ
మహితానామ్ . అనువక్ష్యమాణసూత్రముచేత మకా
రంబునకు లోపంబుగలుగు చున్నదనియెఱుఁగునది,

౭ | మూ || ఆశ్మన ఇమనన్తా నాండానా | టీక | ఆ
 శ్మనః ఆశ్మన్ శబ్దము నకు. ఇమనన్తా నామ్ ఇమన్నం
 తములకు , డా. డాప్రత్యయము, వా. ఃకల్పముగా.
 స్యాత్ . అగును అనఁగా ఆశ్మశ్శబ్దంబునకును ఇమని
 చ్చప్రత్యయాంత శబ్దంబులకును డా ప్రత్యయంబువిక
 ల్పంబుగావచ్చుననితాత్పర్యము . ఈప్రత్యయముము
 వర్ణకమువలెఁ బ్రథమై క వచి నమనకాదే శంబుగాని
 తరవిభక్తులయంనాగమంబుగావచ్చును - డకారంబిత్తు
 గావునదానికిలోపంబును . ప్రత్యయంబుడిత్లు గావు
 నఃకిలోపంబునదీర్ఘాణామిత్యా దిసూత్రముచేతప్రా
 స్థంబునుగలుగును ' ఉ . ఆశ్మ | ఆత్మలు | మహిమ
 మహిమలు | గరిమ | గరిమలు | ఇత్యాదులు | డాప్ర
 త్యయంబులేనిపక్షమందు . అన్యేషాంచ వాలు గంత
 స్యతి నుసూత్రముచేతనకారంబునకలోపంబువచ్చు
 ను | ఉ | ఆత్మము | మహత్త్వ విపక్షయందు | ఆత్మ్యం
 మహిమము | గరిమము | ఇత్యాదులు |

100

సతీకాన్త శబ్ద చిన్తామణి.

౮॥ మూ॥ డుస్యాన్త దారాజ్ఞః॥ టీక॥ రాజ్ఞః.
రాజన్ శబ్దమునకు - డుః - డుప్రత్యయము - సదా - ని
త్యముగా.. స్యాత్ - అగుచు - అనగా రాజన్ శబ్దంబు
నకు డుప్రత్యయంబునిత్యంబుగా వచ్చుననితాత్పర్య
ము ఈప్రత్యయము డాప్రత్యయమువలెనే యనియె
ఱుంగునది . ఉ - రాజు . రాజులు - ఇత్యాదులు .

౯॥ మూ॥ సాన్తాదపయఃప్రభృతేస్తోపః॥ టీక॥ అప
యఃప్రభృతేః - పయోగణవ్య త్రిక్తనుయినసాన్తాత్ -
సకారాంతశబ్దముయొక్క . స్తోపః . సకారలోపము -
స్యాత్ . అగును . అనగా బయోగణవ్య త్రిక్తసకా
రాంతశబ్దాంతమందున్న సకారంబునకు లోపంబువ
చ్చుననితాత్పర్యము . ఉ - తేజము - యశము - మనము
శిరము - ధనువు - ఇత్యాదులు . ఇచటనుత్తరసూత్ర
మందలి వాకారంబుపక్షింపఁబడుటవలననీకార్యంబువై
కల్పికముగావున సకార లోపములేని పక్షునందుద్వి
త్వోత్పములురాఁగాఁదేజస్సు . యశస్సు . మనస్సు

శిరస్సు - ధనుస్సు అని యునుద్విత్వంతుద్దీర్ఘతోబహు
ళమనుబహుళ గ్రహణమువలన - మనసు - సదసు . శి
రస్సు అనియును హాపంబగు.

౧॥మూ॥ అన్యే హంచ వాలు గస్తస్య ॥టీక॥ అన్యే
హంచ . ఇతరశబ్దములయు అస్తస్య . అంత్య వర్ణము
నకు - లుక్ లోపము . వా - వికల్పముగా . స్యాత్
అగును . అనఁగా సకారాంతశబ్దంబులకంటెనన్యం
బులగుమఱికొన్ని హాలంత శబ్దంబులయంత్యవర్ణంబున
కులోపంబువికల్పంబుగానగుననితాత్పర్యము ॥ జగ
ము జగత్తు ఇత్యాదులు చకారమువలన సంశ్యహ
ల్లుకంటెఁబూర్వఁజైరయచ్చున కజంతరంబునువచ్చు
॥ - పథము ఇత్యాది - ఈహస్తోపముగొన్నియెడల
నిర్ద్యంబు-

౧॥మూ॥ ప్రాకృతభవసంస్కృతభవసంస్కృత
వత్ప్రాకృతభవవికృతభవాః ॥టీక॥ ప్రాకృత భవవి
కృతభవాః . ప్రాకృతభవ . ప్రాకృత మందుఁ బుట్టిన

వికృతి తేనుఁగునందు భవాఃపుట్టిన శబ్దములు ప్రాకృత
భవ సంస్కృత భవ సంస్కృత వత్ - ప్రాకృత భవ వత్
ప్రాకృత భవ ములవలె సంస్కృత భవ వత్ సంస్కృత
త భవ ములవలె - సంస్కృత వత్ సంస్కృత ములవలె
స్వ్యః. అగును అనఁగా బ్రాకృత భాష వలనఁబుట్టిన తే
నుఁగు శబ్దములు ప్రాకృత దేశీయ సమములును సంస్కృత
త భవ ప్రాకృత సమములును సంస్కృత సహ ప్రాకృత
సమ ప్రాకృత సమములు నైయుండు నని తాత్పర్యము.
ఉ. అంబరము - జముఁడు - అహోహా - ఇత్యాదులు.

౧-॥ మూ॥ వ్యతిరీక్తా భూయాంసః॥ టీక॥ వ్యతిరీక్తః
ఇతరములము నతద్భవములు - భూయాంసః - పెక్కు
లై - సుతి - ఉన్నవి - అనఁగా వర్ణాగమలోపంబుల
చేత నించుక వికారం బు నొందిన ప్రాకృత శబ్దంబులు
ప్రాకృత భవ వ్యపదేశ్యంబులై పెక్కు లుగా నంబడుచు
న్న వని తాత్పర్యము. ఉ. కుబ్జః, కుబ్జో - గుబ్జ - సిం
హః - సింహా - సింగము - లాఘోల్లా - క్క వ టు

వడు - వడుగు - ఋక్షమ్ - రిక్ష్మ్ - రిక్త - ఇత్యాదులు.

౧౩॥ మూ॥ వ్యతిరిక్తాస్సంప్రదాయతోవేద్యాః॥టీక॥
వ్యతిరిక్తాః ఇతరములు సంప్రదాయతః శిష్టోప
దేశపగంపరవలన - వేద్యాః-ఎఱుగఁ దగినవి - అనఁ
గాస్సంస్కృతభవంబులునుదేశ్యఁబులునులింగభేదా
దివిశేషంబులును సంప్రదాయవేద్యములనితాత్పర్య
ము . ఉ . చందురుఁడు . సంద్రము . ఇత్యాదిశబ్దంబు
లుస్సంస్కృతభవంబులు , అందుగోడగి త్యాదులు
స్త్రీలింగంబులుచందము ఇత్యాదులుదేశ్యంబులుఅం
దుమేడగిత్యాదులు స్త్రీలింగంబులు .

౧౪॥ మూ॥ దేశ్యాదస్త్యద్యుష్టచ్చభాష్యజసోర్ము
మూవురూ చ స్తః॥ టీక॥ దేశ్యాత్ - దేశ్యములయిన
అస్త్యద్యుష్టచ్చభాష్ - అస్త్యద్యుష్టచ్చభ్యములకంటెఁ
బరములయిన . సుజసోః . ప్రథమైకవచనబహువచ
నములకు - సునూ - నుము అనునవియును . వురూచ

సతీకాన్ధ శబ్దచిన్తామణి.

భువ అనునవి యును స్థః - అగు చున్నవి - ఆనఁ గాదే
 శ్యాష్ట్యచ్చబంజైవ నాఅను దానిప్రథమై కవచ నప్రథ
 మాబహు వచనములకుఁ గ్రమము గా . ను - ము .
 అచువ ర్ణకములు ఏచ్చును దేశ్యయుష్ట చ్చబ్దబయి ననీ
 అనుదానిప్రథమై కవచనప్రథమాబహువచనములకుఁ
 గ్రమముగా - పు - రు . అనువ ర్ణకములు ఏచ్చుననితా
 త్పర్యము - ఉ - నేను - మేము నీవు - మీరు | ప్రథ
 మాయామేదస్తనః | అనియష్టచ్చబ్దబంజునకేత్వంబు
 ను . ఏతయోర్భ హుత్వేమః అని బహు వచన మందు
 మకారంబునుమీఁనఁ జెప్పంబడఁగలదు | యుష్ట్యచ్చబ్ద
 బహువచనమందు | మీరిలుఅనియు నొక రూపంబు
 గలదు |

ॐ॥మూ॥ స్నమ్మాహ్రస్వశ్చాదేరమిశసీచ ॥టీక॥
 అమి | ద్విలీయైక వచనమునకు నేసీచ | ద్విలీయా బ
 హువచనమునకు | స్నమ్మా | స్నమ్మి | అనునా స్తః
 అగు చున్నవి | ఆదేః | మొదటి దానికి | హ్రస్వశ్చ |

ప్రహస్యమును - స్యాత్ - అగును - అనఁగా నానీశబ్దంబుల
ద్వితీయైకవచనమునకు - న్ను - అనువర్ణకమునుద్వితీయఁ
బహువచనమునకు . మ్ము . అనువర్ణకమునువచ్చును
ముంబున్నదీర్ఘమునకు ప్రహస్యంబునువచ్చుననితాత్పర్య
ము ఉ నన్ను - మమ్ము నిన్ను - మిమ్ము .

౧౧॥ మూ॥ అన్యతరలుక్ప్యయక్త్స్య॥టీక॥యక్త్స్య-
సంయుక్తముయొక్క - ఆత్మతరలుక్ప్య - రెంటిలోనొక
వానికిలోపమును - స్యాత్ - అగును . అనఁగా ద్విత్య
యక్త్ములైన - న్ను మ్ము అనువర్ణములలో రెంటిలో నొ
కవర్ణమునకులోపముపకల్పంబు గావచ్చుననితాత్పర్య
ము ఉ నను - మము నిను మిము

౧౨॥ మూ॥ కిర్నజనుః॥టీక॥ జనుః . పష్టివిభక్తికి - కిః
కివర్ణకము - న్న . లేదు . అనఁగా పష్టివిభక్తికివర్ణకం
బురాదనితాత్పర్యము ఉ . నాకు మాకు నీకు మీకు
ఇతాంజసంకీర్తననుసూత్రముచేతయుష్కర్చ్యంబున
కుఁగివర్ణకంబురాఁగానది దీని చేతఁగి పేర్ల పఁబడినది

॥మూ॥ ప్రథమాయామేనస్తదః॥టీక॥ ప్రథమా
యామ్ . ప్రథమావిభక్తిపరమగుచుండగా అస్తదః
అస్తచ్చబ్దమునకు . ఏత్ . ఏకారాదేశము . స్యాత్ .
అగును . అనఁగా నస్తచ్చబ్దంబునకుఁ బ్రథమావిభక్తిప
రమగునపుడేకారంబుతాదేశంబుగా వచ్చుననితాత్ప
ర్యము . ఉ , నేను . మేము - సర్వాదేశంబనికొందఱుం
గీకరింతురు . ఉ - ఏను - ఏము . యుష్టచ్చబ్దం బున కు
నుఈవు . ఈరు . అను రూపంబుగలదు .

౧౯॥మూ॥ పతయోర్భహుత్వేనుః॥టీక॥పతయోః -
ఈరెంటికి . బహుత్వే - బహువచనముపరమగుచుం
డఁగా . మః - మకారము . స్యాత్ . అగును . అనఁగా
నోయస్తద్యుష్టచ్చబ్దంబులకు బహువచన ముపరమగు
నపుడుమకారంజాదేశంబుగావచ్చుననితాత్పర్యము .
ఉ . మేము . మమ్ము . మాచేత మాకొఱకు . మీరు . మీ
మ్ము . మీచేత . మీకొఱకు . ఇత్యాదులు .

౨౦॥ మూ॥ హ్రస్వేటాదౌననువాద్వయనద్వచ

నన్వయేవ్యయోరాత్తా || టీక || ఆత్మా . ఆత్మన్మబ్జము
 టాదౌ, తృతీయాధిపిభక్తిపరమగునపుడు. హ్రాస్వే హ్రా
 స్వము గలుగఁగా . వచనద్వయే . రెండు వచన ముల్య
 యందు, ననువాద . సకార మకారములుగలదిగా. స్యా
 త్ అగును - అన్యయోః - ఇతరవిభక్తు లయందు . ద్వ
 యసత్ . అస్త్యుష్టచ్చబింబు లవలె . స్యాత్ - అగు
 ను . అనఁగాదేశ్యాత్కశబ్దం బయిన తా అనునది తృతీ
 యమొకలగువిభక్తిపరమగునపుడు హ్రాస్వమునుబొంది
 ఏకవచనమందున కారంబుగలదిగా బహువచనమందు
 మకారంబుగలదిగా నగును బ్రశమాద్వితీయలుపరము
 లగునపుడేకవచనమంకస్తచ్చబింబువలె బహువచన
 మంకుయుష్టచ్చబింబువలె నగుననితాత్పర్యము, ఇ తా
 ను తారు తన్ను . తను . తమ్ము తము తనచేత-తమ
 చేత ఇత్యాదులు ఇచటద్వయవత్ అనుసామాన్యో
 క్తిచేఁగఁగాము అనియును రూపంబుగలదు.

౮౦ || మూ || భూయఃభయార్థ వాచీయఃకశ్చిన్నవ

తేనిత్యబహువచనః । తస్య జనోముశసోల ॥ టీక ॥ భూ
యః . తటుచుగా , ఉభయార్థ వాచీ ' యుష్మదస్మదర్థ
కమైన నిత్య బహువచనః . నిత్య బహువచనాంతమైన
యః . ఏ . కి శ్చిత్ - ఏకానాక శబ్దము - భవతి - కల
దో . తస్య - దానియొక్క . జనః ప్రథమాబహు
వచనమునకు ము-మువర్ణకమును . తస్య ద్వి తీయా బ
హువచనమునకు ల . లవర్ణకమును . స్యాత్ - అ
గును . అనిఁగాయుష్మదస్మదు సయాతిరి క్తిబైతద్ధ
వాచకమైనిత్యబహువచనాంతమైనమనయనుదేశ్యశ
బ్దంబేసిగలదోదాని ప్రథమాబహువచనమునకు మువర్ణ
కంబునుద్వి తీయాబహువచనంబునకులవర్ణకంబును వ
చ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . మనము . మనల .

౨౨ ॥ మూ ॥ ప్రాగ్వత్సర్వంభిసాదికేన్యత్ర ॥ టీక ॥
భిసాదికే . తృతీయాబహువచనముమొదలుగాఁగల.
అన్యత్ర - ఇతరదిభక్తిపరమగునపుడు - స్వామ్ స
మస్తము . ప్రాగ్వత్ . మునుపటివలె . స్యాత్ అ

గును . అనఁగాఁ దృతీయాబహువచనాద్విభక్తివరంబు
గునపుడు సర్వంబు నుయుష్కదస్త్రచ్చబ్ధివత్తుగాన గున
నితాత్పర్యము . ఉ . మనచేత , మనకొఱకు . మనవ
లన | ఇత్యాదులు .

౨౨॥ మూ॥ కవిభల్లటైః క్రియాణాం నామ్నాంచో
ల్లోపశ్చ తే హ్యేషు . ప్రథమైకవచనమాత్రేవికృ
తానాన్తాదయోపి కథ్యన్తే టీక॥ వికృతాతిం ద్రమందు
కవిభల్లటైః కవిభల్లటులచేత క్రియాణామ్ క్రియా
పదములకును - నామ్నాంచ - ప్రాతిపదికములకును -
ఉల్లోపః - ఉకారలోపము - ఇష్య తేహి - కోరఁబడు
చున్నదిగదా - ఏషు - ఈలోపస్థలములందు - ప్రథ
మైకవచనమాత్రే . ప్రథమైకవచనమాత్రమందునా
న్తాదయోపి నకారాంతాదులునుకథ్యన్తే . చెప్పఁబ
డుచున్నవి - అనఁగాఁగవిభల్లటులనియెడు పురాతన
లాక్షణికులచేతఁజెనుఁగునందుఁగ్రియాపదంబులయొ
నామంబులయొనుకారంబునకులోపంబంగీకరింపఁబడు

శున్నదియట్టిలోపప్రదేశములయందునామంబులయం
దద్విత్వంబులైననకారాంతాదిశబ్దములు ప్రథమైకవ
చనమందేకానఁబడుచున్నవనితాత్పర్యముహిశబ్దము
ప్రయోగప్రసిద్ధిఁదెలియఁజేయుచున్నది. ఉ - చూడ
ర్జనులు. వత్తుర్జనులు. సేవింతు. రాముని. కన్య
బిది. చన్దబిది. ఇత్యాదులు. అదిశబ్దము చేతలాం
తాచులునుగ్రహింపఁబడు. ఉ - కల్పావి. విల్పాని
పేర్వాడి గోర్కోపి ఇత్యాదులు.

౨౪||మూ||ఇదమదసేతద్యత్తచ్చబ్రాశ్చ బ్రాన్తరాన్వ
యేబహుశమ్. హ్రస్వంప్రపద్యదీర్ఘాద్విత్వముపర్య
క్షరస్యజనయంతి||టీక|| శబ్రాన్తరాన్వయే. మఱియొ
కశబ్దముతోనన్వయముగలుగుచుండఁగా. దీర్ఘః. దీ
ర్ఘాంతములైన. ఇదమదసేతద్యత్తచ్చబ్రాః. ఇదమద
సేతద్యత్తచ్చబ్రాథములైనఈపరి. అనుశబ్దములు. బ
హుశమ్. వికల్పముగా. హ్రస్వమ్. హ్రస్వము
ను. ప్రపద్య. పొంది. ఉపర్య. క్షరస్య మీదియ

క్షరమునకు . ద్విత్వమ్ . ద్విత్వమును . జనయంతి . పు
 ట్టించుచున్నవి . తినగా ఇదమ్ అదన్ . పతత్ . వీని
 కిదేశ్యశబ్దంబు ఈ అనుశబ్దంబును . యత్ అనుదానిదే
 శ్యశబ్దంబు పీ అనుశబ్దంబును . తత్ . అనుదానిదేశ్యశ
 బ్దంబు ఆ అనుశబ్దంబును మఱి యొక శబ్దంబుతో నన్వయిం
 చునపుడు తాము హ్రస్వమును బొంది మీఁదివర్గమునకు
 వికల్పముగా ద్విత్వమును బుట్టించు చున్న వనితాత్పర్య
 ము ఉ , ఈ దేశము ఇదే శము - పదేశము . ఎదేశ
 ము ఆదేశము - అదేశము . ఆకాలము . అక్కాలము .
 పీయమరులు . ఎయ్యమరులు - ఇత్యాదులు . బహుశ
 గ్రహణముచేత శబ్దాంతరాన్వయములే దైనను ద్విత్వ
 ము - ఉ - పది - ఎద్ది - ఇది - ఇద్ది . అది - అద్ది - ఇత్యా
 దులు . ఈకార్యము శషసహరంబుకారంబులు పరము
 లగునపుడు లేదు - ఉ - ఆషణ్ముడు - ఆశంకరుడు .
 ఆ సేన . ఆ హయము . ఆ రాజు . ఆ ఋషి . ఇత్యా
 దులు .

౨౫॥మూ॥ దిస్సౌత్సౌబన్ధాద్ధేపర్వస్తాత్॥టీక-
 పర్వస్తాత్ సమస్తశబ్దముమీద - సంబన్ధాద్ధే సం-
 బంధార్థమందు - డిః - దివర్ణకము - స్యాత్ - అగును -
 అనఁగా సమస్తశబ్దంబులమీద సంబంధార్థమందు దివ-
 ర్ణకంబువచ్చుననితాత్పర్యము - ఉ - రాజుడి. బంటుడి-
 ఇత్యాదులు.

౨౬॥ మూ॥ యుష్మదస్య దాత్తభ్యఃద్వితివర్ణకః॥టీక
 యుష్మదస్య దాత్తభ్యః - యుష్మదస్య దాత్తస్య బ్దముల
 మీద - ద్వితివర్ణకః - దు అనువర్ణకము - స్యాత్ - అ-
 గును - అనఁగా దేశ్యయుష్మదస్య దాత్తస్య బ్దంబులై
 ననీనాతాఅనువానిమీద సంబంధార్థమందు దువర్ణకం-
 బువచ్చుననితాత్పర్యము - ఉ - నాచుసొమ్ము - నీచుక్కి -
 తనదుమహిను - ఇత్యాదులు - దిస్సౌత్తనుపూర్వ
 సూత్రమందు పర్వస్తాత్తనుటవలనదివర్ణకంబు వీనికి
 నొకపక్షంబునవచ్చును - ఉ - నీది - న్నాని - తనది ఇ-
 త్యాదులు.

౨౭ || మూ॥ అ ఇ ఉ స్త్రీ విషయాః || టీక॥ అ. ఇ ఉ
అకార ఇకార ఉకారములు స్త్రీ విషయాః . స్త్రీ
లింగద్యోతకములు . స్యుః అగును అనఁగా అ ఇ ఉ
అను వర్ణములులోకప్రసిద్ధవ్యావహారిక నామాంతము
ధ్వవర్తిచుచున్న వనితాత్పర్యము . ఉ . శౌర . శౌరి .
శౌరు . లచ్చ . లచ్చి . లచ్చు . ఇత్యాదులు.

౨౮ || మూ॥ త్వాదేనశ్చక్రతాస్యాత్ || టీక॥ వి
కృతా - అంధమందు - త్వాదే . త్వప్రత్యయార్థమం
దు - తనశ్చ - తనవర్ణకము . స్యాత్ . అగును . అనఁ
గాఁదెనుఁగునందుఁద్వప్రత్యయార్థంబునందుఁదనవర్ణ
కంబువచ్చుననితాత్పర్యము ఉ . పెద్దతనము . పిన్న
తనముదొరతనము . ఇత్యాదులు.

౨౯ || మూ॥ నామ్నఃకవర్ణకస్యైత్వాత్ || టీక॥ పిపరేతస్త్విత్ || టీక॥ నామ్నః - ప్రాతిపదికముమీఁద-
స్వాదే . స్వార్థమందు కవర్ణకః . కవర్ణకము . స్వాతి
అగును . తస్త్విత్ - అకవర్ణకము . పరేసతి . పరముగు

౧౨౨ సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

చుండఁగా - ఉత్పమపి - ఉకారమును - స్ఫోటే - అగు
ను - అనఁగాఁ బ్రాతిపదికంబుమీఁదస్వార్థమందుఁగవ
ర్ణకంబువచ్చునాకవర్ణకంబు - పరంబగునపుడుకారా
దేశంబునువచ్చుననితాత్పర్యము - ఉ - వెలఁది - వె
లఁదుక - నెలఁత. నెలఁతుక - పాలఁతి - పాలఁతుక - ఇ
త్యాదులు.

౩౦ || మూ|| చురితిక్రియాపదానాంసర్వేషాంవర్త
మానకాలేస్ఫోటే || టీక || సర్వేషామ్ - సమస్తముల
యిన . క్రియాపదానామ్ - క్రియా పదములకు - వర్త
మానకాలే - వర్తమానకాలమందు - చురితి - చు అని
స్ఫోటే - అగును అనఁగా సమస్తములైన క్రియలకు -
వర్తమానార్థమందు చువర్ణకంబువచ్చుననితాత్పర్యము
ఉ జయించుచున్నాఁడు - గెలుచుచున్నాఁడు - కొట్టు
చున్నాఁడు - చేయుచున్నాఁడు - జయించుచు - గెలు
చుచు - ఇత్యాదులు.

౩౧ || మూ|| ప్రతిషేధవాచినాంః || టీక || ప్రతిషేధ

నాచినామ్ . వ్యతిరేకమునుజెప్పనట్టి క్రియాపదములకు - నిః . నవర్ణకము . స్యాత్ . అగును అనఁగావ్యతిరేకార్థకములైనక్రియావిశేషణములకునవర్ణకంబువచ్చుననితాత్పర్యము ఉ . జయింపనివాఁడు గెలువనివాఁడు . కొట్టనివాఁడు . చేయనివాఁడు - ఇత్యాదులు.

౩౨॥ మూ॥ భూతార్థానాంతునఃక్రియాణాంస్యాత్ టీక॥ భూతార్థానామ్ . భూతార్థకములైన . క్రియాణాంతు . క్రియాపదములకయితే - నిః నవర్ణకము . స్యాత్ . అగును . అనఁగాభూతార్థకములైనక్రియావిశేషణములకునవర్ణకంబువచ్చుననితాత్పర్యము ఉ . జయించినవాఁడు - గెలిచినవాఁడు కొట్టినవాఁడు - చేసినవాఁడు - ఇత్యాదులు.

౩౩॥ మూ॥ కర్తాదేకర్తృత్వప్రథమాచ నవర్ణకశ్చతద్విత్యైత్ టీక॥ కర్తాదేః - కర్తాదికి కర్తృత్వమ్ - కర్తృత్వమును . ప్రథమాచ . ప్రథమమును నవర్ణకశ్చ . నవర్ణకమునుతద్విత్యైత్ - దానివలె స్యాత్.

అగును . అనఁ గావిశేషణంబులగు క్రియలకర్తాదుల
 కుఁగర్తృశబ్దంబువచ్చును వాస్తవికకర్తృవాచకంబు
 మీఁదఁబ్రథమవచ్చును సూతార్థకక్రియాజన్యవిశేషణ
 ములకునవర్ణకంబుమునుపటివలెవచ్చుననితాత్పర్యము
 ఁ - నీవునుతిండినరాజు . నీచేతనుతింపఁబడినరాజుని
 యర్థము ఇచ్చోటనుతియందుఁగర్తృంబుయినరాజునకుఁ
 గర్తృత్వంబుతి దేశించుటంజేసి పద్యనుబంధంబులైన
 య్యో - వాస్తవికకర్తృవాచక పదంబు మీఁదఁదృతీ
 యావిభక్తిప్రసక్తముగాఁగాదానికిసీమాత్రముచేతఁ
 బ్రథమమును విధింపఁబడియె భూతార్థముననవర్ణక
 మువచ్చుననుటనివర్ణకాదులకుపలక్షణము . నీవునుతిం
 పనిరాజు . నీవుచేయుకార్యము . నీవుచేయుచున్నకా
 ర్యము - ఇత్యాదులు . ఆదిపదము చేతఁగరణాదులకు
 గ్రహణంబు . నీవుప్రహరించినఖడ్గము . ఇచటఁగరణం
 బునకును . నీవుగోవునిచ్చినబ్రాహ్మణుండు ఇచటఁసం
 ప్రదానమునకును . నీవుపూలుగోసినతెట్టు . ఇచటఁ

పాదానంబునకును నీచుభుజిం చినచోటు . ఇచటనక్ష
కరణంబునకు నుగర్తృత్వరబు.

౩౪ || మూ || పశ్చిమ వేద్విత్తీయా తుల్యతత్పరుష
సంస్థితానామ్నామ్ || టీక || నామ్నామ్ . ప్రాతిపదిక
ములయొక్క తత్పరుష సంస్థితా తత్పరుష సమా
స మందున్న పశ్చిమ వేద్విత్తీయా తుల్య-ద్విత్తీ
యా . ద్విత్తీయా విభక్తితోడ తుల్య సమాసము
గా - భవేత్ . అగును - అనఁగా ప్రబాతిపదికలముల
తత్పరుష సమాస మందున్న పశ్చిమ వేద్విత్తీయావి
భక్తితోడఁగుల్యంబు గానగుననితాత్పర్యము . ఉ రా
మునిగుణములు . రామునిగుణములు . రాములగుణము
లు - విష్ణురాణి . కవినేర్పు . ఇత్యాదులు.

౩౫ || మూ || ఇదుపోత్రమో తమానారి బహువచన
ఉపోత్రమేతఉద్భవతి || టీక || బహువచనే బహువచ
నముపరమగునపుడు ఇదుపోత్రమో తమా నామ్ . ఇ
త్ - ఇకారము - ఉపోత్రమ - ఉపోత్రమముగా . ఉత్త

మూనామ్ . ఉత్తమముగాఁగలిగినశబ్దములయొక్క - ఉ
 పోత్తమేతః . ఉపోత్తమ మయిన యికారమునకు . ఉ
 త్ - ఉకారము - భవతి . అగుచున్నది . అనఁగాని
 కారంబుపాంత్యవర్ణమునంత్యవర్ణమునుగాఁగలిగినశ
 బ్దంబులకు బహువచనముపరంబగునపుడు . పాంత్యం
 బయినయికారంబునకు కారాదేశంబువచ్చుననితాత్ప
 ర్యము . ఉ - బలిమి . బలుములు . కలిమి . కలుములు -
 చెలిమి - చెలుములు . ములికి - ములుకులు . ఇత్యా
 దులు.

౩౬ || మూ || అస్తద్యుష్టద్యాచ్యాదేకత్వత్తోనివీ ||
 టీక || ఇతః - ఇకారాంతములైన అస్తద్యుష్టద్యా
 చ్యాత్ - అస్తద్యుష్టదర్థములకంటెఁ బరముగా . ఏక
 త్వే . ఏకవచనమందు . నివీ - నివియనునవి - స్తః - అ
 గుచున్నవి - అనఁగానికారాంతంబులైన దేశ్యాస్త
 ద్యుష్టచ్ఛబ్దవిశేషణములయొకవచనమందుఁగ్రమము
 గానివియనువర్ణములువచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ - నో

నుగవిని - నీవు కవిని - నేను దండిని . నీవు తల్లిని - ఇ
త్యాదులు.

౩౭ || మూ || పరే హంతు ధర్మోత్తమ మధ్యమవత్ ||
టీక || పరేహంతు ఇతరములకైతే . ధర్మోత్తమమ
ధ్యమవత్ - ధర్మ - తద్ధర్మార్థకముయొక్క . ఉత్తమ
మధ్యమవత్ . ఉత్తమ పురుష మధ్యమపురుషము
లకువలె . స్యాత్ . అగును . అనఁ గా నికా గాంత
వ్యతిరిక్తములయినయస్త్వచ్ఛబ్దవిశేషణములకేకవచన
మందుఁ దద్ధర్మార్థకక్రియాపదోత్తమపురుష మునకువ
లెను - వర్ణకంబునుయుష్టచ్ఛబ్దవిశేషణంబులకేకవచ
నమందుఁదద్ధర్మార్థక మధ్యమపురుషంబున కువలె వువ
ర్ణకంబునువచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ - నేనుభక్తుడఁ
ను - నీవుదేవుఁడవు ఇత్యాదులు.

౩౮ || మూ || బహుషానమధ్యవత్ || టీక || బహుషా
బహువచనములందు . మధ్యవత్ - మధ్యమపురుష
మునకువలె . న - లేదు . అనఁ గా నస్త్వచ్ఛబ్దవిశేషణ

అంశం

సతీకాన్ధ శబ్దచిన్తామణి.

మలబహువచనమునందుఁదద్ధర్మోత్తమ పురుష బహు
వచనమునకువలెమువర్ణకమునుయొక్కచబ్బిపి శేషణబ
కుటవచనమందుఁదద్ధర్మప్రథమపురుష మునకువలెను
వర్ణకంబును వచ్చుననితాత్పర్యము - ఆ - మేముభక్తు
లము - మీరుపోషకులరు - మేముకవులము - మీరుకవు
లరు - ఇత్యాదులు.

౩౯ || మూ || ఉత్తోచ్చసర్వేషు || టిక || సర్వేషు -
అన్నియుఁబరములగునపుడు - ఉత్క - ఉకారమునకు
అచ్చ అకారమును - ప్యాత్ - అగును అనఁగాను
ముపురుషర్ణకములుపరములగునపుడువానియుకారం
బునకకారాదేశంబువచ్చుననితాత్పర్యము - ఉదాహ
రణముమున్ను చెప్పఁబడియె - సర్వేషు అనుటచేతఁ
గ్రియూపదంబులయందుకారంబునకునకారాబువచ్చు
ను ఉ-జయించుచున్నాఁడను - జయిరఁచుచున్నాఁడ
పు ఇత్యాదులు.

౪౦ || మూ || సర్వవిభక్తిస్సంస్తృతతుల్య || టిక ||
సర్వవిభక్తి, సమస్తవిభక్తి సమస్తతతుల్యసత

స్త్రుత సమానముగా - స్యాత్ - అనున - అనఁగా
 సంస్త్రుతమందేయేయర్థంబులయందేయేభక్తివ
 చ్చు నొలె నుండు నగుచు నాయాయర్థంబులయందా
 యాభిభక్తివచ్చుననితాత్పర్యము. ఉన్నతసర్వోత్తము
 రాలు - ప్రాతిపదికార్థమునఁబ్రథమ స్థితసువలచేత
 కర్తార్థమునవిధితీయ . సువలచేతనుజింపఁ జడియె - క
 ర్తార్థమునవిధితీయ . ఖడ్గముచేతనజితే కరణార్థ
 మనంగృహీయ నయచేతరక్షించె . హేత్వర్థమునం
 ప్తరీయ . నాకొఱకిచ్చె - సంప్రదానార్థము . జతుర్థ
 ప్రయాగమువలనం గాశీకింబోయె . అపాదానార్థము
 నఁబందమి - నీవలన బ్రసిక్తిహేత్వర్థమునఁబందమి
 రామునిదాసుఁడనఁబందార్థమునవష్టి . జగములకుం
 గర్త , కర్తార్థమునవష్టి . వైకంఠమందుండె అధికర
 ణమునసప్తమి . ఇత్యాదులు.

రంగ॥ మహా॥ అన్యస్యాః క్వచిత్త్వేచ్ఛాన్యా॥ టీక॥ క్వ
 చిత్ ఒకానొకచోట : అన్యస్యాః - మఱియొకవిభా

క్రీడి - అన్యాయ - మఱి యొకవిభక్తియు - భవేత్ - అగును - అనఁగాఁ దెనుఁగు నందుఁగొన్ని యెడలమఱి యొకవిభక్త్యర్థమందు - మఱి యొకవిభక్తి యువచ్చుననితాత్పర్యము - ఉ - సీతనామవరమిచ్చె - ఇచటఁజుత్థర్థంబునందుషష్ఠి - శిరమునగురుపాదుకలవహించితి ఇచటఁచృతీయార్థమందు - సుప్తమి - సుఖముండె ఇచటఁచృతీయార్థముఁ బ్రథమ - ఇత్యాదులు.

౪-౧॥ మూ॥ ఏక త్వం భేదక గతబహు వచనానాం వద్యశ్యతేఽకృతా॥ బీక॥ ఏకృతా . ఆంధ్రమందు - భేదక గతబహువచనానామ్ - భేదకగత . ఏశేషణమునబొందిన - బహువచనానామ్ - బహువచనములకు . ఏక త్వంస - ఏకవచనమును - వద్యశ్యతే - కానఁబడుచున్నది - అనఁగాఁ దెనుఁగునందు ఏశేషణగతములైనబహువచనములకేకవచనమును వచ్చుచున్నదనితాత్పర్యము - ఉ - ఇంపయినపలుకులు సొంపయిన సిరులు ఇట్టమగు పదార్థములు ఇత్యాదులు.

౪౩॥మూ॥ ద్విగుకర్తృధారయాతత్త్వ రుషద్వన్త్వాబి
 హుప్రీహిః, అన్యేచ కేచిదుపమానోత్తరపక్షలోపరూ
 పకాఖ్యాన్యాః - పరివృత్త్యాః ఇహ ॥ టీక ॥ ఇహ ' ఈ
 యాంధ్రమందు . ద్విగుకర్తృధారయా . ద్విగు . ద్విగు
 సమాసముకర్తృధారయా . కర్తృధారయసమాసము .
 తత్త్వరుషద్వన్త్వా . తత్త్వరుష . తత్త్వరుషసమాసము
 ద్వన్త్వా . ద్వంస్వసమాసము . బహుప్రీహిః . బహు
 ప్రీహిసమాసము . ఉపమానోత్తరపక్షలోపరూప
 కాఖ్యాన్యాః - ఉపమాన - ఉపమాన సమాసము .
 ఉత్తరపక్షలోప . ఉత్తరపక్షలోపసమాసము . గూప
 కాఖ్య రూపకసమాసము, ఆద్యాః - మొదలుగాఁ
 గల . అన్యేచ - ఇతరసమాసములును . కేచిత్ . కొ
 న్ని - పరివృత్త్యాః . చూడఁదగినవిఅనఁగాఁ దెనుఁగు
 నందుద్విగుసమాసంబునుకర్తృధారయసమాసంబును
 దత్త్వరుషసమాసంబునుద్వంస్వసమాసంబునుబహు
 ప్రీహిసమాసంబును ఉపమాన సమాసంబును తర

పదలోప సమాసంబున రూపక సమాసంబును మొర
లుగాఁగల సమాసంబులు దెలియఁగగి నవియని తాత్ప
ర్యము . ఉ - ముచ్చిచ్చు - మువ్వనై . ముక్తాక ఇత్యా
దులుద్విగు సమాసంబులు నల్లగువ . తెల్లగుమ్మి . క
బురుటమ్మలు - ఇత్యాదులు కర్తృధారయములు - మ
ల్లెపువ్వు . చొంగయలుకు . కొక చెఱఁగు . ఇత్యాదులు
తత్పరుప సమాసంబులు . తిల్లిపండులు . అన్నదమ్ము
లు . కాలుసేతులు . ఇత్యాదులు స్వస్వ సమాసంబు
లు . అలగుఁటలుఁడు నలువ వేడవెలుఁగు ఇత్యా
దులుజహవ్రీహి సమాసంబులు . కేలుదమ్మి చెక్కి
టద్దము . ఇత్యాదులుపమాన సమాసంబులు . జవా
ది సెట్టి . చనుపాలరామక . ఇత్యాదులుత్తర పద
లోప సమాసంబులు కన్నుగలువ . కానువిన్ను .
ఇత్యాదులురూపక సమాసంబులు . ఆర్య శబ్దము చేత
రాచసింగము . ఇత్యాదులైనయు పమానోత్తర పద ప
మాసంబులును గహింపఁబడు.

హలంతపరిచ్ఛేదము.

౪౪॥నూ॥ కార్యా బౌపవిభక్తికవదన్త విధయశ్చ॥ టీ
 బౌపవిభక్తికవత్ బౌపవిభక్తికములవలె - అన్తీ
 ధయశ్చ - సమాసాంతవిధులును . కార్యాః - చేయఁ
 దగినవి అనఁగా సమాసాంత ప్రత్యయవిధులునౌపవి
 భక్తికములవలె జేయఁదగినవియని తాత్పర్యము . ఉ .
 అలగువిల్లుఁగు అనుచోటచరకారంబు - వాలుగంతి .
 అనుచోటబిందుపూర్వకటికారంబు - తమ్మిచూలి . అ
 నుచోటనికారంబు నలువ - అనుచోట హ్రస్వంబు .
 ఇత్యాదులు.

౪౫॥నూ॥ లోపశ్చవిభక్త్యాదేశ్యజ్ఞేషుస్యాత్సమా
 సకాజ్ఞేషు॥ టీక॥ సమాసకాజ్ఞేషు - సమాసక స
 మాసకములకు - అజ్ఞేషు - అవయవములైన - శబ్దేషు -
 శబ్దములయందు విభక్త్యాదేశవిభక్తిమొదలయిన దా
 నికి - లోపశ్చ - లోపమును - స్యాత్ - అగును - అ
 నఁగా సమాసకావయవములైన శబ్దంబులయందువిభ
 క్తిమొదలయిన దానికిలోపము వచ్చునని తాత్పర్యము .

సటికాన్త శబ్ద చిన్తామణి.

తీ - వేల్పు - దొర - రాచకొమరుండు - ఇత్యాదులు -
 ఆదిపదముచేతఁదమ్మికంటి - ఇత్యాదుభయం దుపమా
 వాచకతోపంబును జవాది సెట్టి ఇత్యాదులయందు త్తర
 పదలోపంబును చకారమువలన - వేల్పులచెట్టు - మా
 పులతోట - ఇత్యాద్యలు క్సమాసంబులును గ్రహింపఁ
 బడు.

ర॥ మూ॥ కేవల వికృతి పదైశ్య ససమాస కంతం

బ్రువన్తివాక్యజ్ఞాః టీక॥ వాక్యజ్ఞాః పండితులు - యః -
 వసమాసము . కేవలవికృతిపదైః . శుద్ధాన్ధ్రపదముల
 తోఁగూడినదో . తమ్ - దానిని సమాసకమ్ - సమా
 సకమునుగా . బ్రువన్తి - చెప్పుచున్నారు . అనఁగా
 వ్యాకరణజ్ఞులుగేవలాన్ధ్రపదములతోఁగూడిన సమా
 సమును సమాసకమని చెప్పుచున్నారని తాత్పర్యము -
 డ . నిండుపున్న మానాఁటిజాబిల్లివెన్నెలతేట . తియ్య
 నిక్రొవ్వుతోటనీటు . ఇత్యాదులు.

సతీకాన్త శబ్దచింతామణి.

ము . ఉ-వాఁడిమయూఖములు . వేఁ డిపయోగార
 లుకలికిభుజంగకన్యకలు - ఇత్యాదులు - ఇచ్చటస్వల్ప
 త్వముపడ్వర్ణ పర్యంతమనియెఱుంగునది.
 ౪౯॥మూ॥స్వస్వభక్తివికారైర్బహవశ్చయథాతథం
 సమస్యన్తే ॥ టీక ॥ బహవశ్చ - అనేకపదములును -
 స్వస్వభక్తివికారైః - స్వస్వ - తమ తమయొక్క
 విభక్తివికారైః విభక్తివికారములతోడ . యథాత
 థం . యథాయోగ్యముగాసమస్యన్తే - సమా సము
 లగుచున్నవి - అనఁగాననేకంబులైరసంస్కృతశబ్దం
 బులుదెనుంగునబులులతోడ . దెనుంగునబులులుసం
 స్కృతశబ్దంబులతోడయథేచ్ఛముగాదమతనువిభక్తి
 వికారములతోసమసించుచున్న ననితాత్పర్యము . ఉ.
 తెలిచిమ్మికంఠిగేహిని . ఘట్టిలింటిసంపత్తిపెంపు . క
 లువకంఠి . కటాక్షంపుగుంపులు ఇత్యాదులు.

౫౦ ॥ మూ ॥ ఇన్ద్రీ సకలభాషావాగనుశాసననన్ద
 యభట్టవిరచితాన్త శబ్దచింతామణౌచతుర్థోహలగ్రుహ

హాలంతపదిచ్చేదము.

౧౩౩

రిచ్చేదః॥ టీక॥ శ్రీసకలభాషావాగనుశాసనంకనున
న్నయిభట్టారికుచేతవిరిచింపబడినయాధ్యక్షబలి
తమణియందు నాలవదియైన హాలంత పరిచ్చేదముమ
గినె

క్రియాపరిచ్చేదము.

౧॥ మూ॥ ఉపకృతిపరిణి సంవృత భేదాన్ని విధా
క్రియా॥ టీక॥ క్రియా క్రియ . ఉపకృతిపరిణి సం
వృత భేదాత్ ఉపకృతిపరిణి సంవృత భేదము వలన.
క్రియా ముత్తైగులుగలది స్వాత్ - అగును . అనఁ
గాఁ గ్రియముపకృతియని పరిణియని సంవృతియని
మూఁడువిధములుగలది న సంవృతనితాత్పర్యము

౨॥ మూ॥ పుష స్వాదిగుపకృతి॥ టీక॥ ఉపకృతిః.
ఉపకృతిక్రియ పుష స్వాదిః - పుషధాతుపుషధాతు
పుమేదలుగాఁ గలది స్వాత్ . అగును - అనఁగా

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి.

నుపకృతిక్రియపుషపుష్టాణుస్తుతౌ ఇదిమొదలు గాఁగ
లదియనితాత్పర్యము.

౩ || మూ || అశభూజ్యాదిఃపరిణతిః||టీక|| అథ పిమ్మ
ట . పరిణతిః పరిణతిక్రియ . భూజ్యాదిః . భూధాతు
పుజధాతువు మొదలు గాఁగలది . స్వాత్ . అగును . అ
నఁగాఁబరిణతిక్రియభూసత్తాయాంజిబయే ఇదిమొద
లు గాఁగలదియనితాత్పర్యము

౪ || మూ || అన్యాతురజ్జ్వాన్యాదిః||టీక|| అన్యాతు .
సంపృక్తియయైతే . రజ్జీ వస్వాదిః . రంజి ధాతువువ
సధాతువు మొదలు గాఁగలది . స్వాత్ . అగును . అ
నఁగాఁసంపృక్తియరజ్జీరాగేవసనివాసే ఇదిమొదలు
గాఁగలదియనితాత్పర్యము.

౫ || మూ || స్వాదుపకృతికృతస్తా||టీక|| ఉపకృతిః -
ఉపకృతి క్రియ . కృతస్తా - కృత్ప్రత్యయాంతముగా.
స్వాత్ . అగును . అనఁగానుపకృతిక్రియ ఘట్ క్రి
మొదలయినకృత్ప్రత్యయముంతమందుగలదియై ప్ర

క్రియాపరిచ్ఛేదము

౧౫

కృతియగు ననితాత్పర్యము - ఉ - పోష - నుతి
అనుమతి - సంతోష - రోష - మోహ - భేద - భద్ర
ః రోధ - ఇత్యాదులు.

౬ || మూ || సాపరిణతిరయవరన్నితైవభవేత్ || టీక ||
సాపరిణతిః ఆపరిణతి క్రియ . అయవరన్నితైవ . అ
య్ అప్ అర్ అను వానితోఁ గూడినదిగానే . భవేత్
అగును. అనఁగాఁ బరిణతీక్రియ అయ్ అప్ . అర్ అను
వర్ణములతోఁడఁ గూడి . య ప్రకృతియగు ననితాత్పర్య
ము . ఉ . జయ్ - క్షయ్ . సంశ్రయ్ అను భక్ ప
రిభక్ . అపన్నక్ - భర్ . ఎర్ . హర్ . ఇత్యాదులు.

౭ || మూ || సంవృతిరహతాకారా || టీక || సంవృతిః -
సంవృతిక్రియ అహతాకారా అహత . అనాదిష్ట
మైన ఆకారా ఆకారముగలదిగా భవేత్ అగును.
అనఁగా సంవృతి క్రియయుపదేశకాలమందు సిద్ధమైన
స్వరూపముతోఁ గూడినదై ప్రకృతియగు ననితాత్పర్య
ము ఉ - రంజ . వస . అర్థ - భవ - గర్భ గణ-
కండ . భజ , ఇత్యాదులు.

సట్టికాన్త శబ్దచిన్తామణి.

॥ మూ॥ జ్ఞేయంప్రివిధాసుచక్రియా స్వేనమ్ ॥ ౧౩ ॥
 ప్రవిధాను . త్రివిధములైన . క్రియాసుచ క్రియలయం
 దు . ఏనమ్ - ఇట్లు జ్ఞేయమ్ - ఏమిట గునది అనఁగా
 నువక్పశ్యాదిభేదము నలగముతైఱంగు లుగల క్రియల
 యందులైఱంగునల ముణంబెఱుంగఁ దగినది యనితాత్ప
 ర్యము.

॥ మూ॥ తద్ధర్మ వర్తమానాతీతాగామ్యర్థకాక్షి
 యాజ్ఞేయాః ॥ ౧౪ ॥ క్రియాః . క్రియలు . తద్ధర్మవర్త
 మానాతీతాగామ్యర్థకాః . తద్ధర్మ . తద్ధర్మము . వర్త
 మాన . వర్తమానము . అతీత . భూతము . ఆగామిభ
 విష్యత్తు అర్థకాః . అర్థములుగలవిగా . జ్ఞేయాః - తె
 లియఁ దగినవి . అనఁగాః క్రియలుతద్ధర్మార్థవర్తమా
 నార్థభూతార్థకభ విష్యదర్థకములని నాలుగు విధము
 లుగలవిగానున్న వనితాత్పర్యము - తద్ధర్మ మనఁగా
 భూతాద్యర్థ త్రయవిలక్షణ మైనయొక యర్థవిశే
 షము -

౧౦ || మూ || తత్రద్వితీయ తుర్యాయాతౌ ప్రసాదా
 బసకావేవ || తీక || తత్ర - వాని యందు - యా - వేదా
 ద్వితీయ తుర్య . ద్వితీయ శైవవిదియ - తుర్య - నా
 బుగవిదియ . నూ - తౌ - అవి - సాను బసకావేవ అ
 నుబంధముతో గూడినవిగానే - స్థః అగుచున్నవి - అ
 నంగుఁడధర్మాధికారికాదిక్రియలయందు శైవవిది నాలుగ
 విదియగువర్తమానార్థకభిష్యదర్థకములను బంధస
 హితములుగానే యుండునుగాని నిరనుబంధములుగా
 నుండవని తాత్పర్యము.

౧౧ || మూ || వసతిరనుబంధక స్యాద్యత్రలడ ర్థోవివ
 ఖీణస్తత్ర || తీక || యత్ర - ఎచ్చట లడఁగి - ఎర్తమానా
 ర్థము . వివఖీతః . వివఖీతమో - తత్ర అచ్చట . వ
 సతిః - వసథాత్వార్థము - అనుబంధకః అనుబంధకము
 గా స్యాత్ . అగును . అనంగుఁగ్రియాపదంబునకే
 చ్చటవర్తమానార్థంబు వివఖీతంబగునూ యచ్చట వస
 థాత్వార్థమైనయన్నయనున బంధకంబగునెనితా
 త్పర్యము.

సతీకాన్ద శబ్ద చిన్తామణి.

౧౨॥ మూ॥ అస్తిరనుబంధకస్సౌస్థ్యద్యత్రల్పదర్శోవివక్షితోధాతోః॥ టీక॥ యత్ర - ఎచ్చట - లృపధః - భవిష్యదర్థము - వివక్షితః - వివక్షితమో తత్ర - అచ్చట - ధాతోః - ధాతువు నుండ - అస్తిః - అసథాత్వదర్థము - అనుబంధకః - అనుబంధకముగా - స్సౌత్ - అగును - అనంగాగ్రియకెచ్చటభవిష్యదర్థము - వివక్షితంబగునొయచ్చటనసథాత్వస్థమైరకలయను శబ్దంబనుబంధకంబగుననితాత్పర్యము.

౧౩॥ మూ॥ భవతిక్రియాపదానాంత్రివిధానామింశుగాగమః॥ టీక॥ త్రివిధానామ్ - మత్తైత్రాంగులుగల క్రియాపదానామ్ - క్రియాపదములకు ఇంచు గాగమః ఇంచు గాగమము. భవతి అగుచున్నది - అనంగాగపకృత్యాదిభేదమువలనక్రివిధమునైనక్రియాపదములకుస్వార్థమందించుగాగమంబునచ్చుననితాత్పర్యము. ఈయాగమము కిత్తుగావునసంత్యావయవంబుగావచ్చు.

క్రియాపరిచ్ఛేదము.

౧౪౩

౧౪౩ || మూ || తేష్వ || టీక || తేష్వ - ఇంద్రమునకును
ఇంచుగాగమః - ఇంచుగాగమము - భవతి - అగుచు
న్నది. అనఁగా హేతు మతి చలనుసూత్రము చేతనే
చచ్చటణి చృత్యయంబు విధింపఁ బడినదో యచ్చటనిం
చు గాగమంబువచ్చుననితాత్పర్యము - ఈయర్థమందు
దేశ్యక్రియలకునీయాగమంబువచ్చు.

౧౪౪ || మూ || అనుబంధ ప్రార్థన యోగైశ్వర్యే రే కాదికేచ
చోఃపస్స్యోత్ || టీక || అనుబంధ ప్రార్థన యోః, అను బం
ధప్రార్థనార్థములందును - యో - ణి జర్థ మందును - వ్య
తీరే కాదికేచ - వ్యతీరే కాద్యర్థమందును, చోః - చువ.
గర్హణకు - పః - శుకారము - స్యోత్ - అగును - అనఁ
గానను బంధకము పరంబగునపుడును బ్రాహ్మణ్యముప
రంబగునపుడును నిచ్చు - రంబగునపుడును వ్యతీరే కాద్య
ముపరంబగునపుడు నాపిపదము చేతయమున్న రకస
తీస్తప్తవ్యర్థకములు పరములగు నపుడు నిందున్న
సంబంధియగుచు వర్ణంబుననుబడుకారా

సతీకాన్త శబ్దచిహ్నము

నిత్యత్వము వర్తమా నార్థకమునకు దాహరణము.
చిహ్న అనుభాతువుమీఁదఁగుభు రాఁగాఁబోష అనియూ

చిహ్నము - ఇంచు గాగమంచు - పోషించు - చురితీత్యాది
 సూత్రముచేతఁజువర్ణకము - పోషించుచు - వసతీత్యాది
 దినూత్రముచేతఁజున్నానుబంధకము - పోషించుచు
 న్న - అనుబంధ ప్రార్థనయోరిత్యాదిసూత్రముచేతఁబ
 త్తము - పోషింపుచున్న - వ్యతిరేకార్థేల్పటిల్పటిత్యాది
 సూత్రముచేతఁజువర్ణకము పోషింపుచున్నఁడు - వ
 త్తాగమోపశేషః అనుసూత్రముచేతదీర్ఘము పోషిం
 పుచున్నఁడు ఇట్లు నుతింపుచున్నఁడు - జయిం
 పుచున్నఁడు - అనుభవింపుచున్నఁడు - భరింపు
 చున్నఁడు - వసింపుచున్నఁడు - ఇత్యాదులు. ఇ
 చటఁగొందఱుచువర్ణవ్యవధానముచేతనున్నానుబంధ
 కముఁగమగునపుడించుగాగమసంబంధియగుచువర్ణం
 బునకుఁబాదేశంబులేదనివక్తానింతురు. ఉ. పోషిం
 చుచున్నఁడు, నుతింపుచున్నఁడు, జయించుచు

క్రియాపరిచ్ఛేదము

న్నాడు. ఇత్యాదులు - త్రివిధానాం. అనుబంధము
దేశ్యక్రియలకు స్వాధ్యయించుచు గాగమంబులను.

కొట్టుచున్నాడు. మొక్కుచున్నాడు. ఇత్యాదులు.
భవిష్యదర్థ కమున కుదాహరణము. పోషించు అని

యుండఁ గాఁగలాను బంధంబు. పోషించుకల. అను
బంధము పరంబగుటచేతఁ బత్వమును వ్యతిరేకాదావి

త్యాదిపిత్యమాణసూత్రముచేతనత్వంబుచవ్యతిరేకా
ద్దేల్పిత్యాది సూత్రముచేత డువర్ణ కమును రాఁగా-

పోషింపఁగలఁడు - ఇట్లునుతింపఁగలఁడు - జయింపఁగ
లఁడు. కొట్టఁగలఁడు. మొక్కుఁగలఁడు ఇత్యాదులు.

ప్రార్థనార్థ కమునకుదాహరణము పోషించు ఏక

త్వేథ త్యాదిసూత్రముచేత నేకవచనహందుమువర్ణకం
బును బహువచనహందు డువర్ణ కంబును అనుబంధ ప్రా

ర్థనయోరిత్యాదిసూత్రముచేతఁబత్వంబును రాఁగా-

పోషింపుము. పోషింపుడు. నుతింపుము. నుతింపుఁ
డు. మొక్కుము. మొక్కుడు. ఇత్యాదులు. ౭. నిజ

శ్రీ శబ్ద విస్తాసము.

త్రమునకు దాహారణము పోషించు - శేక్ష్మ అనునూ
 త్రముచేత నించుగా గిహించును - అన్యదన్తేత్యాది నూ
 త్రముచేత స్వార్థేం చుక్కంబుండును వర్ణంబునకు బల్యం
 బును అనుబంధంబులును రాగా పోషించుచు చున్నాం
 యి నులింపించుచున్నాం యి మొక్కింపుచున్నాం యి
 పోషించింపగలండు సుతించింపగలండు మొక్కిం
 పగలండు పోషించింపుము. పోషించింపుండు. మొ
 క్కింపుము మొక్కింపుండు ఇత్యాదులు వ్యతిరే
 కాది సదాహరణము మీద జెప్పఁబడి.

౧౬ || చూ॥ వ్యతిరేకాదౌ భావిచాత్సాత్ || రీతి || వ్య
 తిరేకాదౌ వ్యతిరేకాద్యర్థమందును - భావినివ - భ
 విష్యర్థమందును - అత్ - అకారము స్యాత్ - అ
 గును - అనఁగా వ్యతిరేకాద్యర్థమందును
 భవిష్యర్థమందును గ్రీయాంత్య వర్తింబునక కా
 రాదేశంబువచ్చునని తాత్పర్యము అది పరము చేతఁ
 దున్ను ర్థసంసక్తమౌదులు గ్రహింపఁ బడు - ఉ

క్రియాపరిచ్ఛేదము.

పోషించుడు . పోషింపింపడు . మ్రొక్కించుడు . మ్రొక్కింపడు . పోషింపక . పోషింపింపక . మ్రొక్కింపక . పోషింపనస్తుడు . మ్రొక్కినస్తుడు . రలునులీంపగిరియెత్తెగ్గుస్తుడు . పోషింపగలడు . మ్రొక్కిగలడు . ఇత్యాదులు.

౧౭॥ మూ॥ క్రియాభూతయోఃక్రియాంతస్యేత్ ॥టీక॥ క్రియాభూతయోః - క్రియాభూతార్థములయందు . క్రియాంత

స్య ధాత్వంత్యవర్ణమునకు . ఇత్ - ఇకారము - స్యాత్ - అగును అనఁగాఁ గ్రియాప్రత్యయార్థమందును

భూతార్థమందునుక్రియాంత్యవర్ణమునకి కాగా దేశం

బుచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . పోషించి - పోషింపి

చి . మ్రొక్కి - మ్రొక్కించి - పోషించిరి పోషింపిరి

వి. పోషించిరి . పోషించిరే ౯ పోషించితిమి . మ్రొక్కిరి

మ్రొక్కిరిని ఇత్యాదులు.

౧౮॥ మూ॥ ప్రథమైకవచనలోపస్త్యంతాంతయోః

క్రియాణాంస్యోత్ ॥టీక॥ క్రియాణామ్ - క్రియలకు

సత్య శబ్ద చింతామణి.

ప్రథమ అధ్యాయము. తద్ధర్మార్థభూతార్థము లందు - ప్ర
థమైకవచనలోపః ప్రథమైకవచన- ప్రథమపురుషై
కవచనమునకు లోపః - లోపము స్యాత్ - అగును
అనఁగా తద్ధర్మార్థభూతార్థమున గ్రియా
పదంబుల ప్రథమపురుషైకవచనంబునకు లోపంబు వ
చ్చునని తాత్పర్యము - ఉ - సోపించుక - మ్రొక్కుక -
సోపించెక - మ్రొక్కెక - ఇత్యాదులు.

౧౮॥ మూ॥ వ్యతిరేకార్థే లృటి లటి యుజ్జ్యోత్ ॥ టీ॥

వ్యతిరేకార్థే - వ్యతిరేకార్థముందును - లృటి . భవిష్య
పర్థముందును . లటి . వర్తమానార్థముందును - యజ్ .
హువర్ణకము - స్యాత్ . అగును - అనఁగా వ్యతిరేకా
ర్థముందును భవిష్యదర్థముందును వర్తమానార్థముందును
గ్రియాపదంబుల ప్రథమపురుషైకవచనంబునకు య
ర్థకంబు వచ్చునని తాత్పర్యము . ఉ - సోపించుక -
మ్రొక్కుక - సోపించెక - మ్రొక్కెక - ఇత్యా
దులు .

క్రియాపరిచ్ఛేదము

౨౦ || మూ || స్య రేపునర్దుదీభవతః ||

రేపునః - స్య ర్థమందేతే - దుదీ - దుదీ వర్ణకము

భవతః - అగుచున్నవి అనఁగా - స్య ర్థంబునవ్యతి

రే కార్థకభివిష్యదర్థకప్రథమపురుషైకవచనమునకు

దువర్ణకంబునవర్తమానార్థకప్రథమపురుషైకవచన

మునకుదివర్ణకంబునవచ్చుననితాత్పర్యము ఉ - కాం

తపోషింపదు - మ్రొక్కదు - పోషింపఁగలదు - మ్రొ

క్కఁగలదు - పోషించుచున్నది - మ్రొక్కుచున్నది - ఇ

త్యాదులు -

౨౧ || మూ || అన్యస్త్వాచ్చాథాత్థాతుత్వవివత్తు

యైవభవతీంచుక్ || టీక || అథాత్తోః - థాతుపుకాని -

అన్యస్త్వాచ్చ ఇతరశబ్దముమీదను - థాతుత్వవివత్తు

యైవ - థాతుత్వ - థాతువగుటయొక్క - వివత్తుయైవ

చేప్పనిచ్చుచేతనే ఇంచుక్ - ఇంచుగాగనుము - భవతి

అగుచున్నది - అనఁగా థాతుభిన్నంబయినకుటియొక్క

శబ్దంబుమీద థాతుత్వమునుపేక్షించునపుడెంచుగాగ

భక్తికాండ శబ్ద చింతామణి.

మంబునచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . పల్లవించె . అస్తమించె . అప్పగించె . తల్లడించె . ఇత్యాదులు .

౨౨ || మూ || తిర్యగ్జడేషుకర్తృషుబహువచనంచైకవచనమేవ స్యాన్యతే తద్ధర్మేచ || టీక || భూతే . భూతార్థమందును . తద్ధర్మేచ . తదర్థార్థమందును . తిర్యగ్జడేషు . తిర్యగ్జడములు . కర్తృషుసత్సు . కర్తలగుచుండగా . బహువచనమ్ . బహువచనము . ఏకవచనమేవ . ఏకవచనంబు . స్యాత్ . అగును . అనగా భూతతద్ధర్మార్థములయందు బహుపక్ష్యో దితిర్యక్తులు సచేతనంబులునుగర్తలగు నపుడు . బహువచనం బేకవచనంబేయగుననితాత్పర్యము . ఉ - చిలుకలురంజిల్లె . చివుళ్లు విలసిల్లె . చిలుకలురంజిల్లు . చివుళ్లు విలసిల్లు . ఇత్యాదులు.

౨౩ || మూ || అన్యత్రపువీ || టీక || అన్యత్ర . తక్కినయిర్థంబులయందు . పువీ . పువివర్ణకంబులు . స్త్రీ . అగుదున్నవి . అనగాఁ దిర్సగ్జడములుకర్తలగు నపుడు

క్రియాపరిచ్ఛేదము

భూతతత్త్వార్థములకంటె నన్యంబులగు వ్యతి

ష్యనర్థంబులబహువచన మందువునర్థకంబునువర్తమా

నార్థక బహువచనమందువివర్ణకమునువచ్చుననితాత్ప

ర్యము . ఉ - చిలుకలురంజిల్లువు - చివుల్లువిలసిల్లువు చి

లుకలు రంజిల్లుగలవు చివుల్లు విలసిల్లుగలవు - చిలుకలు

రంజిల్లుచున్నవి - చివుల్లు విలసిల్లుచున్నవి - ఇత్యాదులు.

అర || మూ | స్త్రీ వ దే క వ చ నంతు || టీక || ఏకవ

చనంతు - ఏక వచన మైతే - స్త్రీ పత్ - స్త్రీర్థమం

చువలె . స్యాత్ - అగును - అనఁగాఁ దివ్యగ్జడములు

కర్తలగునపుడు స్త్రీర్థంబునందువలె వ్యతిరేక భవి

ష్యనర్థకప్రథమపురుషైక వచనంబు నచువర్ణకమును

వర్తమానార్థకప్రథమపురుషైకవచనమునదివ్యగ్జకము

నువచ్చుననితాత్పర్యము. ఉ చిలుక రంజిల్లుదు - చివురువి

లసిల్లుదు . చిలుకరంజిల్లుగలదు . చివురు విలసిల్లుగల

దు - చిలుకరంజిల్లుచున్నది - చివురువిలసిల్లుచున్నది

ఇత్యాదులు.

సతీకాన్త శబ్దచిన్తామణి

॥మూ॥ ఉత్పయ్యుతౌ వనకారౌ స్యా తం మధ్యో
 త్తమైకవచనానామ్ ॥ టీక ॥ మధ్యో త్తమైకవచనానామ్ -
 మధ్యమపురుషైకవచనౌ త్తమపురుషైకవచనముల
 కు ఉత్పయ్యుతౌ, ఉకారముతోఁగూడిన వనకారౌ - వ
 కారసకారములు - స్యాతామ్ - అగును - అనఁగా స
 మస్తక్రియలయందన్ని యర్థంబులమధ్యమపురుషైకవ
 చనమునకు వున్నట్లకమును త్తమపురుషైకవచనమునకు
 నువర్ణికమునువచ్చు ననితాత్పర్యము - ఉ - సో పిం
 చున్నావు . సోపిందివి . సోపింపఁగలవు - సోపిం
 పవు - సోపింతువు . సోపించుచున్నాను . సోపిందితి
 ని సోపింపఁగలను - సోపింపను - సోపింతును - ఇ
 త్యాదులు

౨౬ ॥మూ॥ సర్వేషాంబహువచనేరు ఇతిస్యాత్ ॥
 టీక ॥ సర్వేషామ్ - సమస్తక్రియలయొక్క బహువచ
 నేబహువచనమందు రు ఇతి - రు అనువర్ణకము - స్యా
 త్ - అగును , అనఁగా నుత్తమపురుషంబునఁ దప్ప

క్రియాపరిచ్ఛేదము

మ స్తక్రియాపదంబులబహువచనమందు మువర్ణకము
వచ్చునని తాత్పర్యము ఉ పోషించుచున్నాము . పోషించిరి
పోషించితిరి పోషింపఁగలరు . పోషింపఁ
రు - పోషింపుచురు , పోషించెదరు - ఇత్యాదులు.

౨౭ || మూ || ఉత్తమస్యతుభవేన్దుః || టీక || ఉత్తమ
స్యతు ఉత్తమపురుషమునకైతే . ముః - మువర్ణకము
భవేత్ - అగును , అనఁగా సమస్త క్రియలయందు త్త
మపురుషబహువచనమునకు . మువర్ణకం బువచ్చునని
తాత్పర్యము . ఉ - పోషించుచున్నాము . మ్రొక్కు
చున్నాము పోషింపఁగలము . మ్రొక్కుగలము - పో
షింపము మ్రొక్కుము . ఇత్యాదులు.

౨౮ || మూ || ఏకత్వేభవతుత్వేముడుజౌసంప్రార్థనా
ర్థకేషుస్త్రిః || టీక || అభ - పిన్దుట - సంప్రార్థనార్థ కేషు
ప్రార్థనార్థములయందు ఏకత్వే ఏకవచనమందు - బహు
త్వే బహువచనమందు . ముడుజౌ - మువర్ణకమువ
ర్ణకములు . స్త్రిః - అగుచున్నవి - అనఁగా - ప్రార్థనా

సతీకాండ శబ్దచిన్తామణి.

అశ్వత్థామబలయంతేకవచనమందుమువర్ణకమునుబహువ
 చనమందుదువర్ణకమునువచ్చు ననితాత్పర్యము - ఉ .
 సోషింపుము - సోషింపుడు - మ్రొక్కుము - మ్రొక్కుడు -
 ఇత్యాదులు.

౨౪॥ మూ॥ దౌచోస్తుక్తధర్మే ॥ టీక ॥ తధర్మే - తధ
 ర్మమందు - దౌ - దువర్ణకము పరమగు చుండఁగా -
 చోః - చువర్ణమునకు - లుక్ - లోపము - స్యాత్ - అ
 గును - అనఁగాఁగదధర్మార్థమందుదువర్ణకంబు పరమ
 గునపుడించు గాగనుసంబంధియగుచువర్ణంబునకు లో
 పంబువచ్చుననితాత్పర్యము - తకారంబుమీఁదఁజేప్పఁ
 బడఁగలదు - ఉ . సోషింతురు . సోషింతువు . సోషిం
 తును . ఇత్యాదులు - ఈకార్యంబువై కల్పికముగా
 వునసోషింపుచును . సోషింపుచును - అనియును రూ
 పంబుగలదు -

౨౫॥ మూ॥ ప్రథమైకస్యైర్భవేచ్ఛభూతార్థే టీక॥
 భూతార్థే . భూతార్థమును ప్రథమైకస్య . ప్రథమ

క్రియాపరిచ్ఛేదము

పును పైకవచనమునకు . ఏత్ . ఏకారము . అగును. అనఁగాఁగూతా ర్థమందుఁ బ్రథమపురుషైకవచనాంతక్రియాపదంబునకేకారంబువచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . పోషించె . మ్రొక్కె . ఇత్యాదులు . లఘూదిన్వంతధాతువునకు యకారంబుతోఁగూడినయేకారంబు . ఉ . కనియె . ఇత్యాదులు.

౨౦ ||మూ|| దుతివర్ణకాక్రమాత్తస్యః||టీక|| దుతివర్ణకా-
దువర్ణకతివర్ణకములు - క్రమాత్ క్రమమువలన . స్తః .
అగుచున్నవిఅనఁగాఁబూర్వపూత్రద్వయమునుంచితద్ధర్మై . భూతార్థేఅనుపదద్వయమనువర్తిండుచున్నది
గావునఁదద్ధర్మార్థమందుదువర్ణకంబునుభూతార్థమం
దుతివర్ణకంబునువచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . పోషిం
తురు పోషింతువు మ్రొక్కుదురు - మ్రొక్కుదువు .
పోషించితివి . పోషించితిరి - మ్రొక్కితివి - మ్రొక్కితిని .
ఇత్యాదులు

౨౧ ||మూ|| నాద్యస్యాదే||టీక|| అద్యస్య . మొదటిదై

సతీకాన్ధ శబ్దచింతామణి.

తద్ధర్మార్థము. యుక్త ఆదేః ప్రథమపురుషేకవచన
 మునకు - న - లేదు . అనఁగాఁదద్ధర్మార్థక ప్రథమపురు
 షేకవచనమునందుమవర్ణకంబు లేదని తాత్పర్యము .
 ఉ - పోషించు - మ్రొక్కు - ఇత్యాదులు.

3 - ||మూ|| ద్వయోశ్చభూతార్థే ||టీక|| భూతార్థే -
 భూతార్థమందు . ద్వయోశ్చ . ఏకవచన బహు వచన
 ములకును . న - లేదు . అనఁగాభూతార్థక క్రియాపద
 ప్రథమపురుషేకవచనబహువచనములయందుఁదివర్ణ
 కంబులేదనితాత్పర్యము . ఉ - పోషించె - పోషించిరి
 మ్రొక్కె - మ్రొక్కిరి . ఇత్యాదులు.

32 ||మూ|| బిన్దుపరస్యతకారోదోస్సౌత్ ||టీక|| బి
 న్దుపరస్య - బిందువు కంటఁ బరమయిన . దోః . దువ
 ర్ణకమునకు తకారః - తకారము . స్సౌత్ - అగును
 అనఁగాదోన్లు క్తద్ధర్మే అనునూ త్రముచేతఁజావర్ణ
 బు లోపింపఁగాబిందుపరమైనదువరకంబునకుఁ దకా
 రాజేశంబునఁబుననితాత్పర్యము . ఉ - పోషింతురు .

క్రియాపరిచ్ఛేదము

పోషింతువు . ఇత్యాదులు.

3౪॥మూ॥ భూతాదుతాం పరేషామిత్

తత్ . భూతార్థకక్రియాపదముకంటె పరేషామ్

పరములైనవర్ణకములయొక్క ఉతామ్ . ఉకారముల

కు . ఇత్ . ఇకారము . స్వాత్ . అగును . అనగా

భూతార్థకక్రియాపదంబుమీఁది . పు . ను . రు . ము

అనువర్ణములయందలి యుకారంబున కికాగా దేశంబు

పచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ . పోషించిరి . పోషించితివి

పోషించితిరి . పోషించితిని . పోషించితిమి . మ్రొక్కిరి

మ్రొక్కితివి . మ్రొక్కితిరి . ఇత్యాదులు.

35॥మూ॥ లఘేష్వకాక్షరపూర్వక్రియాన్తిమస్యన

యోభవేదిద్వాభీక॥ అనయః . అయంతము గాని . ల

ఘేష్వకాక్షరపూర్వక్రియాన్తిమస్య . లఘు . లఘువై

న . ఏకాక్షర . ఒక యక్షరము . పూర్వ . పూర్వము

గాఁగల . క్రియాన్తిమస్య . ధాత్వంత్య సర్థమునను .

ఇత్ . ఇకారము . వా . ఏకల్పముగా . భవేత్ . అ

విజ్ఞాన శాస్త్ర విస్తారము.

గుణ - అనగా నయంతంబు గానిదియైలఘువయినయొక్క
 కముక్షరముపూర్వము సంమంగల క్రియకంత్వం బెవ
 ర్ణంబునకికారా దేశంబువికల్పంబుగా వచ్చుననితాత్ప
 ర్యము . ఉ - ఘటించె - ఘటియించె - నటించె - నటి
 యించె - వసించె - వసయించె ఇత్యాదులు . లఘు
 వనుటవలన - రంజించె - సాధించె . ఇత్యాదులందును
 ఏకాక్షరమనుటవలన - కరుణించె . విహరించె . ఇత్యా
 దులందును - అనయః - అనుటవలన - జయించె . న
 యించె ఇత్యాదులందును . ఇకారా దేశంబు లేదు .
 కొండొకచోట ప్రాదియోగంబుననగు - ఉ . ఉత్తరించె -
 ఉత్తరియించె - ఇత్యాదులు,

౩౯॥మూ॥ విజ్ఞానామ కాస్మ్యర్తధ్యమ పురుషా
 శ్చయేమా న్తాశ్చబీక॥యే ఏవి - మధ్య మపురుషా
 శ్చ - మధ్యమపురుష క్రియలును . రమాన్తాశ్చ . రాం
 తమాంతక్రియలునొ . తే - అవి . విజ్ఞానా మకాశ
 విజ్ఞానములను పేరుగలవిగా . స్మృతి అగును . అనన్

గామున్నుజ్జ్వల్యంబులుకళలవిచేప్పఁబడినవిగాననా
యేవియనునాకాక్షకిచ్చోటఁబ్రసక్తిరాఁగానుభ్యమ
పురుషక్రియాపగములునురాంతమాంతక్రియాపదము
లును నిజ్యస్య ములనిచేప్పఁబడినవియనితాత్పర్యము -
ఉ - పోషిం చితివి . పోషిం చితిరి - పోషిం చిరి . పోషిం
చితిమి - ఇత్యాదులు.

22||మూ|| చోరాత్తనే పదార్థేగృహ్యతావాగమస్య
వేత్వంస్యాత్ ||టీక|| అత్తనేపదార్థే . క్రియాఫలకర్తృ
గామితార్థక మైన . గృహ్యతా . కొను ధాతువు పరమ
గునపుడు . అగమ స్య - ఇంచుగాగమముయొక్క
చోః . చువర్ణమునకు . ఇత్వమ్ . ఇకారము వా - వి
కల్పముగా . న్యాత్ . అగును . అనఁగాఁగ్రి యాఫల
కర్తృగామితార్థవ్యో తకిమగుకొన ధాతువుపరమగు
నపుడంచుగాగమసంబంధించువర్ణమునకికా రంబుఃక
ల్పంబుగా సంతాదేశంబగునని తాత్పర్యము . ఉ . పో
షిం చికోనియె . పోషిం చుకోనియె ఇత్యాదులు . దే

శ్రీ క్రియల యందు స్వార్థేంచు గాగ మములేడు గావున
భాత్వంతోకా రంబున కికా రంబు ఉ మ్రొక్కి కొని
యె . మ్రొక్కు కొనియె . ఇత్యాదులు.

౩౮ || మూ || రజ్జతిఘట్యా దీన్ద్రాంబినైశ్చ స్యాపిలా
పుభౌభవతః || టీక || రజ్జతిఘట్యా దీ నామ్ రంజి ఘ
ట్యాది ధాతు పులయైక్త బిన్దోః - సున్న కు - చ
స్యాపి . చ కారమునకును ఉభా - రెండైన లౌ లకా
రములు భవతః-అగు చున్నవి . అనఁగా రజ్జరాగఘట
చేష్టాయామిగ్యాశ్యకర్తృధాతుపులయంచు గాగ మసం
బంధి బిందు చ కారం బలకురెండు లకారంబులు సం
ప్తంబులైయాదేశంబులగునని రాష్ట్రము - ఉ రంజి
ల్లు - ఘటిల్లు - విస్త్రుల్లు - ఇత్యాదులు . ఆతి గ్రహణ
మాదేశంబునవములకును ఉ అవటిల్లు - నిష్పటిల్లు -
ఇత్యాదులు - ద్విత్వాభావంబుగఁ బ్రయోగంబులు గల
పు - రంజిలు - నిష్పటిలు . ఇత్యాదులు.

౩౯ || మూ || సతుభౌవేచ్ఛలోపోన్యోర్థేయోవత్తే

చలేత్త్యేకః । టీకః ॥ శౌతు - నిచ్చుపరంబగునపుడైతః
 న - లకారాదేశములేదు . నిర్భరే . నిజస్థమంచు - యః
 ఏయించు గాగమము . వర్తతే - ఉన్నదో . తస్మిన్ . ఆ
 యించు గాగమము - పరే సతి - పరమగు చుండఁగా
 లోపశ్చ - స్వార్థేంచ గాగమ లోపములు - భవేత్
 అగును - అనఁగా రంజతి ఘట్వాదిధాతువులకు నిచ్చు
 పరంబగు నపుడు లకార ద్వయాదేశముగలుగదు మఱి
 యేమియనిన నిజస్థేంచ గాగమము పరమగు నపుడు
 ద్వయాదేశయోగ్యస్వార్థేంచ గాగమలోపంబుగలు
 గుననితాత్పర్యము . ఉ . రంపించెమన్ను - ఘటించె స
 త్తాత్యము ఇత్యాదులు.

౪౦ ॥ మూ ॥ పురరాగముః క్రియాశామ్ । టీకః ॥ క్రియా
 శామ్ - క్రియలకు - పునః విశేష మయిన - ఆగమః
 ఆగమము స్వాత్ - అగును . అనఁగా క్రియాపదం
 బులకు విశేషాగమంబువచ్చుననితాత్పర్యము . ఉ పో
 పించెడున్ - పోపించెడిన్ - పోపించెదరు - పోపించె

సతీకాన్త శబ్ద చిన్తామణి.

వసుము - పోషింపక - పోషింపక - పోషింపక డుకా
పోషించినకా - ఇత్యాదులు.

రగ || మూ || పర్యాప్తోమన్త లేతు సజ్జేతః || టీక || మ
న్త లేతు - నామతమందైతే సజ్జేతః - సంకేతము.
పర్యాప్తః పరిపూర్ణము - అనఁగా దత్తము క్రియల
కు జేయఁదగిన సంకేతంబింతయతక్కి నయంశంబు సం
ప్రత్యుతంబునందసిద్ధాబనితాత్పర్యము - మరలఁ జెప్ప
టదార్థప్రదర్శనార్థము.

ర - || మూ || సంప్రాప్తనాథకాదీత్ || టీక || సంప్రా
ప్తనాథకాత్ - ప్రాప్తనాథకముమీద - ఈత్ . ఈకా
రము - స్యాత్ - అగును - అనఁగాఁ బ్రాప్తనాథక క్రి
యాపకంబుమీద సీకారంబు వచ్చునని తాత్పర్యము.
ఉ . పోషింపుమీ పోషింపు డీ ఇత్యాదులు.

ర 3 || మూ || ఏదాతౌప్రశ్న లక్షణౌభవణః || టీక || ఏ
దాతౌ ఏవార . ఆకారములు - ప్రశ్న లక్షణౌ . ప్ర
శ్న అనుగుణము . లక్షణౌ ద్యోతకములు భవతః

అగుచున్నవి అనఁ గాఁగ్రియాపదంబులమీ దనేకా
రాకంఠులుప్రశ్న ద్యోతకములుగా వచ్చుననితాత్ప
ర్యము. ఉ నన్ను జూచితి కేకృష్ణనలిననయన కరుణ
బ్రోచితివానన్ను యగస్తకైరి సుబంతగబుమీఁదనువ
చ్చు - ఉ . ఏమిటికేకృష్ణుఁజూడ నేగితిరాధా ఇత్యా
దులు

౪౪ || చూ || ఏదోతావ్యతిరేకాదపి సంప్రార్థనః
రౌక్రియాణాంస్తః || టీక || క్రియాణామ్ క్రియల లో
పల . వ్యతిరేకాదపి వ్యతిరేకార్థకము మీఁదను . ఏ
దోతా . ఏకార ఓకారములు . సంప్రార్థనః రౌ -
ప్రార్థనార్థకములుగా . స్తః - అగుచున్నవి - అనఁ
గాఁగ్రియాపదంబులలోవ్యతిరేకార్థకముమీఁదనేకా
రోకారములుప్రార్థనాద్యోతకములుగావచ్చునని
తాత్పర్యము నన్ను రక్షింపవేకృష్ణనందతనయ . క
రుణరక్షింపవోయిచ్చుకడలిపట్టి ఇత్యాదులు - అపిశ
బ్దావలంకారసందేహోన్మర్శమనందువచ్చు . ఉ . చూచు
నొకాడఁడో . ఇత్యాదులు.

౪౫ ||మూ|| భావేటవర్ణకోస్తేసర్వేషాం చక్రియాప
దానూస్యాత్ ||టీక|| సర్వేషామ్ - సమస్తములైన
క్రియాపదానామ్ - క్రియాపదముల యొక్క - అస్తే.
అంతమందు - భావే - భావార్థమున - టవర్ణకః టవ
ర్ణకము . స్యాత్ - అగును . అనఁగా సమస్త క్రియా
పదములయంతమందు భావార్థమునఁడవర్ణకంబువచ్చు
ననితాత్పర్యము - ౬ - సోపిం - చుట - మ్రొక్కుట - ఇ
త్యాదులు.

౪౬ ||మూ|| కర్మణ్యనుబద్ధస్సృష్టికాతుః కర్తృ
వచ్చతద్విధయః ||టీక|| కర్మణి . కర్మాగమందు - పతి
ధాతుః పక్షధాతువు అనుబంధః అనుబంధముగా, స్వా
త్ - అగును - తద్విధయః తత్ . దాని యొక్క - వి
ధయః - కార్యములు . కర్తృవత్ - కర్తృగ్రంథమునకు
వలె - సః అగుచున్నవి . అనఁగా గ్రియలకుఁగర్త
గ్రంథములనిధాత్వగ్రంథముననుసంబంధమును బంధమగు
నుదానిమీఁదఁగర్తృప్రయోగమునకు వలె నున్నాను

బంధము మొదలయిన కార్యములు వచ్చు ననితాత్పర్యము - ఉ - పోషింపబడుచు న్నాడు - పోషింపబడియె పోషింపబడఁగలఁడు - పోషింపబడు - పోషింపబడఁడు - మ్రొక్కుబడుచున్నాడు - ఇత్యాదులు.

౪౭ || మూ || అత్వాదితత్సమానామివ దేశ్యానాంక్రియాపదానాంచ ||టీక|| తత్సమానామివ - తత్సమక్రియలకువలె - దేశ్యానామ్ - దేశ్యములైన - క్రియాపదానాంచ - క్రియాపదములకును - అత్వాది అత్వాదికార్యము - హ్యత్ - అగును - అనఁగావ్యతిరేకాదౌ

భాషిస్త్యాదినూత్రముచేతవిధింపఁబడినయకారంబు మొదలు గాఁగలకార్యములు దత్సమక్రియలకువలెదేశ్యక్రియలకును వచ్చుననితాత్పర్యము - ఉదాహరణ మయ్యెయెడలఁజెప్పఁబడియె.

౪౮ || మూ || వర్ణాగమోపిశేషఃపురుషేష్వరేషుచాపిపచనేషు ||టీక|| పురుషేషు - ప్రథమాదిపరుషములయందును - అర్ధేషు - వర్తమానాద్యర్థములయందును - పచనేషు చాపి - ప్లికవచనాదిపచనములయందును -

వర్ణాగమః - వర్ణాగమము - విశేషః - విశేషముగా భవతి అగుచున్నది - అనఁగా బ్రథమపురుషముమొదలగుపురుషములయందునువర్తమానార్థము మొదలగుసద్ధిములయందునేకవచనముమొదలగువచనములయందునువర్ణాగమంబువిశేషంబుగావచ్చుననితాత్పర్యము - ఉ ఉన్నాడు - రాడు - గావించె - కాచె కావడు కావుము - పోయె - పోతివి - పంపె - చనియె - చనితివి - వినియె - వింటి - అయ్యె - అయినె - కాడు కమ్ము - కావించె చూచుడు - చూడడు ఇత్యాదులు -

౪౯ || మూ || ఇశ్రీ సకలభాషానాగనుశాసననన్నయభట్టవీరిచిత్తాన్త శబ్దచిన్తామణౌపశ్చవాః క్రియా ౪౯ ఛేదం || దీక || శ్రీ సకలభాషానాగనుశాసనండగునన్నయభట్టారిక చేతఁగరివింపబడిన యాంస్త్రశబ్దచింతామణియందేనవదియిగుక్రియాపరిచ్ఛేదముముగిసె -

